

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

BİRSEN ŞİMŞEK

DÜNDEN BUGÜNE KIRIKKALE VE ÇEVRESİNDE TÜRKMEN
AŞİRETLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
YRD. DOÇ.DR. RESUL AY

KIRIKKALE-2012

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

ÖZET

ABSTRACT

KISALTMALAR

GİRİŞ

1. BÖLÜM: KIRIKKALE VE ÇEVRESİNDE İLK TÜRKMEN AŞİRET

GÖÇLERİ

1.1. İlk Yerleşmeler ve Aşiretlerin Bölgelere Göre Dağılımı

1.2. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Siyasal İktidarla İlişkiler

1.3.13.-15. Yüzyıllarda Aşiretlerin Siyasal, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayatlarına dair

2. BÖLÜM: OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE

AŞİRETLER

2.1. Aşiretlerin Osmanlı Yönetimiyle İlişkileri

2.2. Aşiretlerin Yerleşik Hayata Geçme Süreçleri

2.3 Aşiretlerin Birbirleriyle İlişkileri

2.4 Aşiret Örgütlenmesinde ve Hayatında Meydana Gelen Değişimler

3. BÖLÜM: CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE

AŞİRETLER

3.1 Kurtuluş Savaşındaki Rollerini

3.2 Cumhuriyet İdaresiyle İlişkileri

3.3 Modern Hayat Karşısındaki Tavrı

4. BÖLÜM: GÜNÜMÜZDE BÖLGEDEKİ AŞİRETLERİN DURUMU

4.1 Sosyal, Ekonomik ve Güncel Sorunlar

4.2 Gündelik Hayatlarından Kesitler

4.3 Folklorik Özellikler

4.4 Dünden Bugüne Değişen Ve Değişmeyenler

SONUÇ

BİBLİYOGRAFYA

DİZİN

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

ÖNSÖZ

Türklerin Anadolu'ya gelişleri ve Anadolu'yu yurt edinmeleri tarihimiz açısından çok önemli sonuçlar doğuran mühim bir hadisedir. Tezimizin inceleme alanı olan Kırıkkale ve çevresinde Malazgirt zaferi ile başlayan ve daha sonra devam eden göçlerle yoğunlaşan bir yerleşme süreci başlamıştır.

Bölgeye hâkim olan beyliklerin, tam hâkimiyet sahaları ve dönemleri kesin olarak belirlenemese de var olan kaynaklar ışığında, Kalecik bölgesi ve Hıdırşeyh'e isfendiyaroğulları'nın hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Bölgenin tarihini, sınırlarını ve bölgede yaşayan Türkmen aşiretlerinin dünden bugüne tarihi gelişimlerini çeşitli açılardan değerlendirmek gereklidir.

Bugünkü Kırıkkale ili bir şehir olarak mevcut sınırlarına yakın bir dönemde kavuşmuştur. Ancak bölgenin yüzyıllar öncesine dayanan bir yerleşim sahası olduğunu söylemek mümkündür. Bugünkü Kırıkkale sınırları içerisinde kalan bölgelere yönelik ilk yerleşmeler hakkında kesin bilgiler büyük ölçüde Osmanlı tahrir kayıtlarından çıkarılabilmektedir. Tezimizde bölgenin sınırlarının belirlenmesinde ve bölgeye yerleşen ilk aşiretlerin tespitinde Osmanlı tahrir kayıtları ve daha önce bu alanda yapılan çalışmalar kullanılmıştır.

Tezimizin ilk bölümünde bölgenin sınırlarının tespitinden sonra, ilk yerleşmeler ve aşiretlerin dağılımı incelenmiştir. Ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti, Beylikler dönemi ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Türkmen aşiretlerinin siyasal iktidarla ilişkileri, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarının durumu hakkında inceleme yapılmıştır.

İkinci bölümde özellikle Osmanlı Devleti kuruluş ve yükselme dönemlerindeki Türkmen aşiretlerinin yaşadıkları olaylara ve bu olayların aşiretler üzerinde doğurduğu sonuçlara değinilmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının aşiretlerin yaşam tarzlarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Bölgede günümüzde de yoğun nüfusa sahip Karakeçili ve Pehlivanlı aşiretlerinden örnekler verilerek bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Özellikle bu aşiretlerin ve bunlara bağlı cemaat ve oymakların zaman içinde yaşadıkları olaylar, geçirdikleri değişimler incelenerek, bölgedeki diğer aşiretlerin durumuna da

değerlendirme yapabilme imkânı bulunmuştur. Aşiretlerin birbirleri ile ilişkileri ve aşiret hayatındaki değişim ve dönüşüm bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Kırıkkale ve çevresindeki aşiretlerin Kurtuluş Savaşı'na katkıları, savaşta oynadıkları rol ele alınmıştır. Bölgedeki aşiretlerin Cumhuriyet idaresini kabul etmekteki tutumları ve modern hayata uyumları konu edilmiştir.

Son bölümümüzde aşiretlerin günümüzdeki sosyal, ekonomik ve güncel sorunlarına değinilmeye çalışılmıştır. Daha öncede belirttiğimiz gibi bölgede bugünde büyük bir nüfusa sahip olan Karakeçili ve Pehlivanlı aşiretleri ile ilgili yapılan saha analizleri ve sosyolojik çalışmalar kullanılarak, yaşanan değişim ve dönüşüm hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Yaptığımız bu çalışma göstermiştir ki bölge birçok açıdan henüz tam olarak incelenmemiş ve yeterince aydınlatılamamıştır. Özellikle günümüzde aşiretlerin yaşadıkları değişim ve gelişimin daha iyi değerlendirilebilmesi için saha analizi çalışmaları arttırılmalı ve bunlara bağlı sosyolojik değerlendirmeler yapılmalıdır.

Beni bu çalışmaya teşvik eden ve çalışmamın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen Kırıkkale Üniversitesi'nin değerli hocalarına ve çok kıymetli hocam Hamit Pehlivanlı'ya, çalıştığım dönem boyunca büyük bir sabır ve hoşgörüsüyle bana yol gösteren, değerli tez danışman hocam Resul Ay'a teşekkürü bir borç bilirim.

Birsen ŞİMŞEK

I. BÖLÜM

KIRIKKALE VE ÇEVRESİNDE İLK TÜRKMEN AŞİRET GÖÇLERİ

1.1. İlk Yerleşmeler ve Aşiretlerin Bölgelere göre dağılımı

Türkler'in Anadolu'ya yerleşmesi şüphesiz Türk Tarihi açısından çok mühim bir hadisedir. Tuğrul Bey, Alp Arslan ve Melikşah gibi Büyük Selçuklu Sultanlarını uğraştıran en önemli meselelerden biri Türkmen göçleridir. Bir taraftan göçle gelen Türkmenlerin devlete ve halka zarar vermesini engellemek, diğer yandan bu gelen Türkmenler'e yurt bulmak önemli bir sorun haline almıştır.¹

Akın akın gelen Türkmenler öncelikle Anadolu sınırlarına yönlendirilmiş, bu sayede Malazgirt zaferine kadar Anadolu'da büyük oranda Türkmen nüfusu zaten oluşmuştu. Ancak Anadolu tam anlamıyla güvenliğin sağlandığı bir yurt haline gelmiş değildi. Bizans ordusunun saldırılarına karşı koymak için yeterli güç yoktu. 1071'deki Malazgirt Zaferi ile birlikte Bizans direnişi kırılmış ve Oğuzların oluşturduğu guruplar Anadolu'ya akmaya başlamıştı. Anadolu'nun batı bölgeleri vali olarak görevlendirilen ve Selçuklulardan gelen, Kutalmış ailesine verilmiş, doğu kısımları ise Oguz Beyleri'nden Emir Danişmend, Mengücekler ile Saltuklular'a tahsis kılınmıştı; çünkü gelenek ve kanun gereğince herhangi bir kumandan nereyi fethederse o mintıkayı kendisine ikta suretiyle vermek gerekiyordu.² Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulması, Anadolu'da sosyal ve siyasi hayatın sağlam bir zemine oturmasına yol açmıştır.

XI. yüzyılın sonlarından itibaren kısa zamanda göçebe Türkmen kabileleri Türkistan ve Horasan üzerinden Anadolu'ya geldiler. Âlim, sanatkâr yani şehirli unsurlar ilk göç dalgası sırasında çok fazla dikkati çekmemektedir. Bu guruplar daha çok 13.yüzyılın başlarında Moğol tehdidi baş gösterdiği zaman Anadolu'ya gelmeye başlamışlardır. Göçebe Türkmen kabileleri Anadolu topraklarına yayılırken, hemen hemen aynı tarihlerde stratejik

¹Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 15

²İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teskilatına Medhal*, Ankara 1984, s. 49

önemi bulunan bazı noktalara tekkesini kurup irşada koyulan şeyh ve kolonizatör dervişler de Anadolu'da görülmeye başlamıştı. Onların olumlu katkıları sonucu, bir yandan Anadolu'da Anadolu Selçuklu Devleti sağlam temeller üzerinde kurulurken, diğer yandan İslam bütün hızıyla yayılıyordu. Şehir ve kasabalara yerleşen tarikat şeyhleri ve zümreleri, başta entelektüel kesimler olmak üzere halk kitleleri ile de yakın temas kurmaktaydılar. Tarikatler gibi medreselerin de şehirlerde yoğunlaşması, şehir halkının göçebe ve köy halklarına oranla daha yüksek dinî kültüre sahip olması sonucunu doğuruyordu. Şehir merkezlerinden uzak yerlerde ikamet eden ve dinî bilgileri oldukça zayıf, ananelerine son derece bağlı Türkmenler ise, kendilerinden olan Şeyh ve dervişleri örnek almakta ve hayatlarını onların yönlendirmeleri doğrultusunda idame ettirmektedirler³

Anadolu'nun etnik durumu 1071'den sonra hızla değişmeye başlamıştır.⁴ Türkler Anadolu'ya önceleri askeri güç olarak girmişlerdir. Ancak bu coğrafyayı benimsedikten sonra doğudan devamlı suretle yeni kitleler gelmeye devam etmiştir. Yeni gelen bu kitleler bütün varlıkları, yani sürüleri ve eşyaları ile geliyorlardı. Göç yolu olarak ise daha çok kuzeydeki dağlık bölgeleri tercih etmişlerdi. Bu durum Doğu Anadolu'dan itibaren yayıların Türkler ile dolmasına neden olmuştur.⁵

İnceleme sahamız Kırıkkale bölgesi de hem Malazgirt'le başlayan ilk göç dalgasıyla hem de Moğollar'dan kaçanların oluşturduğu ikinci göç dalgasıyla, Türkmenlerle dolmaya başlar.⁶ Kırıkkale yani Orta Anadolu ve çevresi Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine kadar birçok Beyliğin idaresi altında bulunmuştur. Bu beyliklerden Germiyanogulları ve Danişmendliler çalışma sahamıza giren Ankara ve Çankırı ile birlikte bugün Kırıkkale sınırları içerisinde yer alan topraklarda belli dönemler egemen olmuşlardır. Danişmendli Beyliği'nin Orta Anadolu'nun diğer yerleriyle birlikte, Ankara ve çevresinde de yerleştiğini görüyoruz. Daha sonraki dönemlerde Moğolların Anadolu'yu terk etmesiyle, incelediğimiz alanda Eretnalılar ve Kadı Burhaneddin Devleti'nin etkili olduğunu görüyoruz.⁷ Bunlara ek olarak Ankara ve çevresinde bir dönem Ahi hâkimiyeti görülmüştür.

³Kadir Özköse, "Anadolu'nun Türklesmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. VII/1, Sivas 2003, sayfa 254–260

⁴Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam medeniyeti*, Ötüken yayımları, ist 2003, sayfa 278

⁵Tuncer Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, ist 2004, sayfa 64

⁶Turan, a.g.e., s.299

⁷Klaus Kreiser, Christoph K.Nevman, *Küçük Türkiye Tarihi*, çeviren Yunus Emre Gürbüz, 2.baskı, iletişim yayımları, İstanbul 2008, sayfa 25–35

Bölgeye dolaylı etkisi olması hasebiyle Kırşehir'in bir bölümüne hâkim olan Karaman Beyliği'ni de zikretmek yerinde olacaktır.⁸ Bölgeye hâkim olan beyliklerin tam hâkimiyet dönemi ve hâkim oldukları sahalara hakkında kesin bilgiler vermek zordur. Zira göçebe hayattan dolayı sınırlar kesin olarak çizilemez. İdare bakımından tüm Anadolu toprakları gibi bölgede de Türkmenlerin üç veya dört otorite merkezine bağlı yaşadığını görüyoruz. Bu otorite merkezlerine diğer bölümlerde geniş olarak yer verilecek olmasına rağmen burada da değinmek gerekirse Kırşehir sancağı, Çankırı sancağı ve Ankara sancağı olduklarını söyleyebiliriz.⁹

Kırıkkale bölgesi bir şehir olarak bugünkü sınırlarına yakın bir dönemde kavuşmuştur. Kırıkkale ili coğrafi alanının yüzyıllar öncesine giden çok eski bir yerleşim sahası olduğu bilinir. 1071 Malazgirt savaşından sonra Türklerin ilk yerleştiği bölgelerden birisi Böhrek Dağı civarındır. Yine ilk yerleşim yerlerinden biri 1120 yılında kurulan Balışeyh bölgesidir. Ayrıca Osmanlı arşiv kayıtlarında geçen "Kırıkkal" bölgesi de Kırıkkale ilinin ilk temel yerleşim yerlerindedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Kırıkkale Bölgesi, Ankara Vilayeti'nin sancağı olan Kırşehir'e bağlı Keskin kasabasının, Kızılırmak havzası içinde yer alan Yahşihan, Kırıkköyü ve Yuva köyü gibi yerleşim alanları ile dikkati çeker. Evliya Çelebi de Kırıkkale çevresindeki Keskin, Yahşihan ve Sulakyurt gibi yerleşim merkezlerinden bahseder. Kırıkkale Cumhuriyet döneminde 1925 yılında kurulmuştur. Ankara'ya bağlı ilçe iken, 1989 yılında il olmuştur. Kırıkkale'ye bağlı bugün Keskin, Karakeçili, Bahşili, Yahşihan, Balışeyh, Sulakyurt ve Delice olmak üzere sekiz ilçe vardır.

Kırıkkale bugün merkez nüfusu olarak bir çeşitlilik göstermektedir. Bugün mevcut nüfusun çoğunluğunu Kırşehir, Çorum, Çankırı, Yozgat, Kayseri ve diğer illerden gelenler teşkil etmektedir.¹⁰ Bu çeşitliliğin sadece Cumhuriyet döneminde bölgede kurulan Makine Kimya Endüstrisi Kurumu'nun oluşturulmasıyla kurumda çalışmak üzere gelen insanlardan kaynaklandığı söylenemez. 16.yüzyıla ait bölgenin Osmanlı kayıtları incelendiğinde, bölgenin bu çeşitliliğinin Osmanlı idari yapısından kaynaklandığı görülür.

⁸Salih Özbaran, *Bir Osmanlı Kimliği*, Kitap Yayınevi, Ankara 2004, sayfa 28

⁹Claude Cahen, *Osmanlı'lardan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 100,2.Baskı, çeviren Erol Üyepazarcı, Mart 2002, safa 1-15

¹⁰Sadık Tural, *Ahmet Yesevi'den Hasandede'ye Gönül Erleri*, yayın yılı 1997, sayfa 215

Bugün mevcut olan Kırıkkale ilinin coğrafi sınırlarını 16.yüzyıla göre değerlendirdiğimizde karşımıza şöyle bir tablo çıkacaktır. 16. yüzyıl'da bugünkü Kırıkkale ilinin bağlı olduğu sancaklar Çankırı, Kırşehir, Ankara sancaklarıdır. Konargöçerlerin daha sonraki yüzyıllarda Bozok sancağından bugünkü Kırıkkale coğrafyasına iskân edilmiş olmaları açısından Bozok sancağı da inceleme alanımıza dâhil olmaktadır. Sancaklarda tutulan tahrir kayıtları bizim verilerimizin temel kaynağını teşkil edecektir. Tahrir kayıtlarından çıkan sonuca göre incelediğimiz bölgenin 16. Yüzyılda Keskin adıyla kurulmuş iki nahiyesi vardır. Bunlar:

- Kırşehir sancağına bağlı Dinek Keskini
- Çankırı sancağına bağlı Kalecik Keskini'dir.

Burada bahsedilen sancakların sadece bugün Kırıkkale sınırları içerisinde kalan bölümleri ve buralara yerleşen aşiretler incelenecektir. Ancak burada çorum sancağı ile ilgili kısa bir bilgi vermek gereklidir. Kesin olarak söylemek mümkün olmasa da Kırıkkale'nin kuzey-doğu kesimlerinin Çorum Sancağı ile irtibatının olabileceği düşünülmektedir.¹¹ Bugünkü Kırıkkale vilayetinin kuzey-doğu kesimleri, yani Sulakyurt ilçesinin doğusunda kalan kısımlar, Osmanlı döneminde Çorum Sancağı'na bağlıdır. Bu bölgede yerleşim fazla değildir. Genellikle Katar Kadılığı'na bağlı cemaatlerin gezindiği alanlardır. Şuana kadar Katar kazası ve dolayısıyla Çorum sancağı sınırlarının Kırıkkale tarafında nereye kadar uzandığı net değildir. Çankırı sancağı ile Çorum Sancağı'nın ayrıldığı hattın neresi olduğunu kesin olarak tespit etmek de mümkün değildir¹²

Osmanlı Devleti'nin aşiretleri iskân politikası ile birlikte, özellikle 17–18 yüzyıl boyunca aşiretlerin bölgeye yerleştirilmesi devam etmiştir. Rakka'da iskânı ferman buyrulmuş iken, o bölgelerden kaçıp Orta Anadolu'ya Kırıkkale ve havalisine gelen bazı aşiret ve cemaatlerin de yerleşimi söz konusudur.¹³

Bugünkü Kırıkkale sınırları içerisinde kalan bölgelere yönelik ilk yerleşmeler hakkındaki kesin bilgiler büyük ölçüde Osmanlı tahrir kayıtlarından çıkarılmaktadır. Bu

¹¹Ahmet Kankal, "Kırıkkale Tarihine dair araştırmalar 1", *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* Sayı 9, AÜDTCF, 1998, sayfa 225

¹²Üçler Bulduk, "XVI. Yüzyılda Çorum Sancağı-I: Çorum Sancağı'nın Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri", *OTAM*, sayı 3 (Ocak 1992), sayfa 129–167

¹³Kankal, a.g.e, sayfa 225–239

yüzden aşiret iskânlarını incelerken bölgenin idari düzeni ve buna bağlı olarak düzenlenmiş kayıtlar üzerinden gitmek gerekmektedir. Dolayısıyla burada öncelikle bugünkü Kırıkkale sınırları dâhilinde yer alan yerleşim yerlerinin Osmanlı döneminde hangi sancaklara bağlı olduğu ve buralara hangi aşiretlerin yerleşmiş olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Çankırı Sancağı

Bugünkü Kırıkkale'nin merkezi ile birlikte Balışeyh'in merkez bucağı ve batısı, Sulakyurt'un merkez bucağı ve batısı, Koçubaba ve Kızılırmak'ın doğusunda kalan Yahşihan toprakları Kalecik Keskini nahiyesi adı altında Çankırı Sancağına bağlı idi.¹⁴

Çankırı ili, Türk göçlerinin gerçekleştiği ilk dönemlerde Türkmenlere yurt ve otlak olmuştur. Bölgenin yerli halkı Türk fetihleri sırasında yerlerini terk ederek batıya doğru çekilmişlerdir. Bu sebeple bu bölge yoğun bir şekilde Türkleşmiştir. Bunu 13. ve 14. yüzyıllarda bölgedeki yer adlarının Türkleşmesinden anlayabiliyoruz¹⁵

Çankırı sancağındaki Oğuz Boylarını bugünkü yer adları ile karşılaştırsak cemaatlerin bugünkü yerleşim yerlerini, hangi köyün hangi cemaate mensup olduğunu söyleyebiliriz. Çankırı sancağında bizim çalışma sahamıza giren bölge Osmanlı kaynaklarında Kal'acık kazasına bağlı Keskin bölgesidir. Bugün bu bölge Kırıkkale iline bağlıdır. Zaviyeler etrafında oluşan yerleşmeler dışında kalan bölgeler konar-göçer Yörük cemaatlerinin ziraat sahası ve kışlağı durumundadır. 16.yüzyılın ikinci yarısından sonra yerleşme hız kazanmıştır.¹⁶ Nahiyenin onaltıncı yüzyıldaki yer adlarının günümüzde tekabül ettiği yerleri daha detaylı bir şekilde ortaya koymamız da mümkündür. Mesela bugün Yahşihan İlçesi'nin köylerinden olan Bedesten, Hacıbalı, Hisarköy, Irmak, Keçili, Mahmutlar köyleri 16. Yüzyıl yer adlarıyla birebir örtüşmektedir.

Çankırı sancağının bizim inceleme alanımıza giren yani bugün Kırıkkale toprakları içince bulunan bölümü için yapılabilecek genel tespit, bölgeye yerleşen halkın Ağcakoyunlu Türkmenlerinden oluştuğudur. Kırıklı, Hacılar, Yahşihanlı ve Karacalı cemaatleri, Ulaş cemaati ile Mahmudlu Yörüklerine mensupturlar. Mahmudlu Yörükleri ve Kırıklı cemaati

¹⁴Lütfi Akbaş, "Vakfiyelere göre Kalecik ve Kalecik Kesini vakıfları" (yüksek lisans tezi) Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Tez Yöneticisi Yrd. Doç.Dr. Faruk Ayn, Kırıkkale 2006, sayfa 20

¹⁵İlhan Şahin, "Çankırı", DİA 8, İstanbul 1993, sayfa 460

¹⁶Kankal, a.g.e, sayfa 112

Ağcakoyunlu aşiretine mensuptur.¹⁷ Dulkadirli Beyliği, Osmanlı Devleti'ne ilhak ettikten sonra, Keskin kazasına gelmiş ve Çankırı Sancağı'nın 1578 yılı tahririnde yer almıştır¹⁸ Bu cemaatlerin Bozok ve Kırşehir gibi yine Dulkadirli Beyliği'nin sınırları içerisinde bulunan yerlerden, ilhak ile birlikte Çankırı Sancağı arazisine gelmiş olmaları da muhtemeldir.

Yukarıda adı geçen cemaatlerin 1521'den sonra bölgeye geldiğini düşünebiliriz. Bölgedeki konar-göçerlerin 17.Yüzyıl sonunda iskâna tabi tutularak yerleşik hayata geçirildiği bilinmektedir. Bugün Yahşihan ilçesinde bulunan Mahmutlar köyü Ağcakoyunlu Türkmenlerinden Mahmutlar cemaatine mensuptur.¹⁹ Çankırı Şeriye Sicilinde bulunan bu kayda göre Yahşihanlı cemaati kaydedilmiş cemaatlerden biridir. Bu cemaatin Kırıkkale Yahşihan bölgesine yerleşen cemaat olduğu konusunda tahmin yürütebiliriz: 1521 tahririnde 9 hane olarak kayıtlı bulunan cemaat 1578 tahririnde 38 hane olarak kayıtlıdır. Buradaki hane artışı bize bölgeye yerleşmenin arttığı konusunda bilgi verir. Ancak vergi miktarında bir artış söz konusu değildir²⁰ Silsüpür Ceridi ve İnallu Ceridi Rakka'da iskâna gönderilmiş iken oralardan kaçıp Orta Anadolu'ya gelmişlerdir. Bu bilgiden Kırıkkale bölgesine yerleşen Cerid Aşireti'nin kökenine ulaşabiliriz. Ancak bugünkü mevcut köylerin isimleri her zaman cemaatlerin adlarını almamışlardır. Bölgenin dini yapılanmasının ve dini önderlerin isimlerinin de köylere verildiği açıkça görülmektedir. Burada zikredilen Hasandede köyü bunun en güzel örneklerinden biridir. Hasan Dede'nin Şu anki yerleşim bölgesine gelmesi 1579'dur.

Kasaba ilk kurulduğu dönemde “Süleymanlı”, “Çukurcak” ve “İkikol” adlarını almış sonunda bu topraklarda yaşayıp bölgenin gelişmesinde önemli katkıları olan ve halk tarafından büyük bir saygı gören Hasan Dede'nin adını almıştır.²¹ Hasan Dede bu yerleşim bölgesine sekiz dervişi ile gelmiştir. Dönemin padişahının verdiği beratla bu bölgeye yerleşmesi ve topraklarından vergi alınmaması sağlanmıştır. Bu beratla şunlar yazmaktadır .²²

¹⁷BOA TD 155, sayfa 175

¹⁸Ahmet Kankal'ın verdiği bilgiye dayanarak bu kayıtlara TKGMA, Çankırı Tahrir Defteri, No:81, v. 277b, 284b, 288b, 292a, 292b kaynaklarından ulaşabiliriz.

¹⁹BOA TD 155, sayfa 175

²⁰Rafet Metin, “XVI .Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus Ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)”, (Doktora Tezi), Tez Danışmanı Doç.Dr. Tufan GÜNDÜZ, Ankara,2007,sayfa 129-132

²¹Güler Özden Gökbulut, “*Hasan Dede Ve Hasan Dede Türbesi*”,Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi Sayı 9,Ankara 1999,sayfa 1-3

²²Nejat Birdoğan, *Hasan Dede ve Kasabası*, Dinç Ofset, Kırıkkale, 1992,sayfa 32

“Yakup Fakih’in oğlu Şeyh Hasan Fakih”

Adı geçen Şeyh Hasan Fakih, sekiz dervişi ile Karaman’dan gelip Ankara yolu üzerindeki Teke Salan adındaki bölgenin yanındaki İki Kol adlı terkedilmiş, viran yerde “alışan beratı” ile iki çiftlik büyüklüğündeki arazi ve bu yol ise ıssız bir yol olduğundan üzerinde zaviye yapıp gelen gidene hizmet etmiştir. Durum, yüce makamlara sunulup kendisinden vergi alınmaması ve kurduğu zaviyeye hizmet etmesi buyruldu. Yeni Hakani Defterlerine bu biçimde yazılmıştır. Eski Defter’de ise 9 nefer kayıtlıdır.”²³

Sulakyurt ilçesinin de bugünkü durumundan yola çıkarak bölgeye gelip yerleşen ve varlığını günümüze kadar devam ettirmiş aşiretleri inceleyelim. Bugün Sulakyurt İlçesi’ne bağlı köyleri ise şu şekilde sıralayabiliriz: Agaylı, Akkuyu, Alişeyhli, Anbardere, Ayvatlı, Çayoba, Çevrimli, Deredüzü, Danacı, Esenpınar, Hamzalı Belediyesi, Faraşlı, Güzelyurt Belediyesi, İmamoğlu Çeşmesi, Kalekişla, Kıyıkavurgalı, Kıyihalilinceli, Kuru, Sarıkızlı, Sofular Çiftliği, Talipoğlu, Yakup Hasan, Yeniceli, Yeşilli, Yeşil Yazıdır.²⁴

İlk tahrirlerde Kayı boyuna mensup Türkmenlerin kurduğu köylerin içinde Kara Hisar-ı Şarki bölgesinde “Şemseddin” adlı köy adına rastlanır. Ayrıca Faruk Sümer Kayı boyunun kurduğu köyler içinde “Şemseddin” köyünden bahsetmektedir. Bu aşiretlerin 17.yüzyılda İskâna tabi tutulmalarıyla Kırıkkale bölgesine gelip yerleşmeleri söz konusudur. Halk arasında köyün adının daha önce “Şemseddin” olarak geçmesi ise bu bilgiyi destekler niteliktedir. Coğrafi yapısından dolayı daha sonra “Çayoba” ismini almıştır. Sulakyurt ilçesi’ne bağlı Faraşlı köyü Zakirlü aşiretinin Faraşlı cemaatince kurulmuştur.²⁵ Sulakyurt’a bağlı “Anbardere” ise adını coğrafi yapısından dolayı almıştır.

Bugünkü adıyla Deredüzü köyü 1530 tahrir kayıtlarında Çankırı Sancağı’na bağlı “Kabil kayrası” olarak geçmektedir.²⁶ Daha sonra “Kabul” olarak anılmış; Cumhuriyet döneminde coğrafi yapısından dolayı “Deredüzü” adını almıştır. “Kıyihalilinceli” köyü’nün halk arasında ismi “Kabul Kayrası” olarak bilinmektedir.²⁷ Ancak “Kıyihalilinceli” Köyü’nün ilk dönem tahrir kayıtlarında herhangi bir köy ya da cemaat ismine bağlı olduğu kaydına rastlanmamaktadır. Halk arasındaki kullanıma dayanarak bugünkü deredüzüne bağlı

²³A.g.e., sayfa 32

²⁴ A.g.e. sayfa 32

²⁵BOA TD. 155 sayfa 159

²⁶438 numaralı muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937-1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengri, Koca-ili livaları), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın no:20, Defteri Hakani Dizisi:1, Ankara 1994,sayfa 127

²⁷A.g.e, sayfa 127

olduğunu ve daha sonradan ayrıştığını söyleyebiliriz. Ancak bu konuda kesin bilgiler vermek mümkün değildir.

“Kıyıkavurgalı” Köyü’nün adını Ağcakoyunlu Türkmenlerinden Kavurgalu Cemaati’nden aldığı görülmektedir.²⁸ Köyde şimdiki durumda belirli bir cemaatten bahsedilemez. Ancak ilk yerleşenlerin Ağcakoyunlu Türkmenleri olduğu isimden hareketle tahmin edilebilir. İlk yerleşim yerleri Bozok Sancağı’dır. Daha sonra iskân ile bu bölgeye yerleşmişlerdir. Çevre kasaba ve köylerden gelen çeşitli ailelerin birleşmesiyle oluşmuştur.

Üçler Bulduk’un tespit ettiği gibi bugün Çorum’dan Kırıkkale’ye dâhil olan bölgeler tam olarak bilinmediği için bu konuda kesin bilgiler vermek olanaksızdır.²⁹ Daha sonra Çorum’dan Kırıkkale’ye dahil olan bölgelere yerleşen Türkmenler köylerine “Abdalnam” adını verirler. Köyün adı Cumhuriyet sonrası “Koru“olarak değiştirilir. Çorum İskilip’te ilk dönemde Kayı boyunun kurduğu “Kayı” ve “Kayıcuk” adlı iki yerleşim yeri vardır. Bugünkü koru köyünün temellerinin buradan geldiği muhtemeldir.³⁰ “Sarimbey” köyünün ilk kurucularının Avşar obalarından olan Demircülü aşiretine bağlı cemaatler olduğunu söyleyebiliriz. İlk yerleşme bölgeleri Bozok sancağıdır. Ancak 17.yüzyılda iskâna tabi tutularak Kırıkkale bölgesine gelmiş olmaları ihtimal dâhilindedir. Halk arasındaki rivayete göre ise kardeşler arasında çıkan bir anlaşmazlık bu göçe neden olmuştur.³¹

Köylerin birçoğunun ismini cemaat reisinin isminden aldığı söylenebilir. Ancak farklı şekilde isimlendirilen köylerde vardır. Örneğin Sulakyurt isminin bilinen bir efsaneden dolayı verildiği söylenmektedir. Sulakyurt’un bilinen ilk adı “Şıhsami”dir.³² İki kardeşin birinin Sulakyurt’u diğerinin Yeşilyazı’yı kurduğu söylenmektedir. Yeşilyazı’nın bilinen ilk adının ise “Kıyihellece” olduğu söylentisi vardır. Ancak ilk dönem tahrir kayıtlarında köyün ya da cemaatin ismine rastlanmamaktadır.

²⁸BOA TD., 155, sayfa 175

²⁹Üçler Bulduk, “XVI. Yüzyılda Çorum Sancağı-I: Çorum Sancağı’nın Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri” OTAM, sayı 3 (Ocak 1992), sayfa 129–167

³⁰Faruk Sümer, *Oğuzlar(Türkmenler)Tarihleri-BoyTeşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları vakfı, İstanbul 1999, sayfa 405–406

³¹A.g.e, sayfa 405

³²Orta Asya’dan göçle gelen iki kardeşten birinin Sulakyurt’u diğerinin “Yeşilyazı” köyünü kurduğu rivayet edilir. Sulakyurt bundan dolayı “Şıhsamikebir” (şamlı büyük şıh), “Yeşilyazı” ise “Şıhsamisagir”(şamlıküçükşıh) olarak anılmış. Daha sonra, Sulakyurt için halk dilinde "Yukarı (Büyük) Şıhsami" denilmeye başlanmış, Yeşilyazı için ise "Aşağı (Küçük) Şıhsami" denir olmuştur. Dolayısıyla, köyün adı aslen "Şıhsamisagir" olup kaynağı burada meskûn bulunan türbe ve burada bulunan varaktan tespit edilmiştir. Daha sonra ismi "Yeşilyazı" olarak değiştirilmiştir.

“Koru” bugünkü adını coğrafi yapısından dolayı cumhuriyet dönemi’nde almıştır. Ancak köyün tarihi daha eskidir. Kayı boyuna mensup bu bölge Türkmenleri ilk olarak Kalecik’e bağlı Tilki ve İskilip’in Toyhane köylerine yerleşmişlerdir. Bölgeye yerleşen Türkmenler köylerine “Abdalnam” adını vermişlerdir. Köyün adı cumhuriyet sonrası “Koru” olarak değiştirilmiştir. Çorum İskilip’te ilk dönemde Kayı boyunun kurduğu “Kayı” ve “Kayıcuk” adlı iki yerleşim yeri vardır. Bugünkü koru köyünün temellerinin buradan geldiği muhtemeldir.³³

“Sarimbey” köyünün ilk kurucularının Avşar obalarından olan Demircülü aşiretine bağlı cemaatler olduğunu söyleyebiliriz. İlk yerleşme bölgeleri Bozok sancağıdır. Ancak 17. yüzyılda iskâna tabi tutularak Kırıkkale bölgesine gelmiş olmaları ihtimal dâhilindedir. Halk arasında rivayete göre ise kardeşler arasında çıkan bir anlaşmazlık bu göçe neden olmuştur. Köyün ismini cemaat reisinin özelliğinden aldığı söylenebilir.

Sarıklı koru yine adını bir kadın evliyadan almıştır³⁴ Balışeyh Bölgesi’nin köylerine bakacak olursak Balışeyh ilçesi’nin yoğun olarak Pehlivanlı Aşireti’nin cemaatleri tarafından yurt tutulduğunu söyleyebiliriz. Pehlivanlı Aşireti Oğuzlar’ın Bayat kolundan gelmektedir. Dulkadiroğulları’nın hâkimiyet sahasında bulunan bir Türkmen aşiretidir. Bu beylik Osmanlı hâkimiyetine 1571 tarihinde girmiştir. Kırıkkale ili Balışeyh ilçesine bağlı Abdurrahman Beyobası, Mehmet Beyobası, Hüseyin Beyobası, Kenan Beyobası, Gazi Beyobası, Halil Beyobası, Battal Beyobası belirgin olarak Pehlivan aşiretinden gelmektedir.³⁵ Fakat diğer köylerin bazılarının zamanla isimleri değişmiştir.

Beşbiçak koru, Çiçeklü aşiretinin Beşbiçak cemaatinden gelmektedir. Bıyıkaydın Köyü hakkında bilgimiz 14-15.yüzyıllarda hayvancılıkla uğraşan üç kardeş Küse, Battal ve Aydın kardeşlerin bir araya geldiği daha sonra aralarındaki anlaşmazlık yüzünden farklı obalara yerleştikleri yönündedir. Bunlar da Pehlivanlı cemaatleridir ve başındaki beylerine göre isim almışlardır.³⁶

³³Sümer, a.g.e., sayfa 405-406

³⁴Halk dilinde Sarıkız olarak bilinen evliyanın gerçek ismi Fatma Ana’dır. Hz. Ali’nin karısı, Hz. Muhammed’in kızı olduğu rivayeti halk arasında söylenmektedir. Sarıkız Köyünde, aynı adla anılan bir türbesi vardır. Köy adını buradan almıştır.

³⁵BOA TD 155, sayfa 140

³⁶BOA TD 155, sayfa 140

Hıdırşeyh köyünde Karadonlu Can Baba türbesi vardır. Balışeyh ve Hıdırşeyh köylerinin Karadonlu Can Baba'nın oğulları tarafından kurulduğu isminden de anlaşılır.³⁷ Işıklar köyünün asıl adı "Halifeli" olup kökü Türkmenlere dayanmaktadır. Anadolu'da Halifeli adıyla kurulmuş başka köylere de rastlanır. Kaynaklarda Kalfalı ya da Halifeli olarak yer alan Türkmen obası isimleri vardır. Dodurga aşiretinden geldiği söylenmektedir.³⁸

Kırlangıç köyünün eski adı Karabudak köyüdür. Fakat sonradan Kırlangıç ismini almıştır. "Fakılar", "Çavuşlar" eski adları "Çavdır, Çavundur" yeni adları "Çavuşlar" şuan Kırıkkale'nin Yukarıkarakısık beldesinde dirler.³⁹ "Ulaklı" Köyü Şam Bayadı Türkmenlerinden, Ulaklı Cemaatine mensuptur.⁴⁰ Ezedin kuru yaklaşık 400 yıl önce kurulmuş bir köydür. Halk arasında söylenen ismi "Ezedin" olup, daha eskiden "Çayır Ezedin" ve "Bayır Ezedin" olmak üzere iki köyün varlığından söz edilir.⁴¹

Yenice köyünün ilk yerleşik aşiretleri Şam Bayadı aşiretinin Yenicelü cemaatidir. 1530 Çankırı sancağına ait Tahrir defteri kayıtlarına göre, Çankırı sancağının Keskin nahiyesinde yer adları bize bugün mevcut olan yerleşim yerleri hakkında bilgiler vermektedir. Bunlardan biri Şeyh Koçi Baba zaviyesidir. Yine kayıtlarda geçen Hasan Bey Mezrasının bugünkü Hasan Bey Obası olması muhtemeldir. Bu oba ise Pehlivanlı aşiretine mensup cemaatlerden oluşur.⁴²

Balışeyh'e bağlı Karkın köyünün Karkın cemaatinden, yine Küçük Avşar ve Büyük Avşar köylerinin; Avşar boyundan gelmiş olması muhtemeldir. Balışeyh ilçesine bağlı İzettin köyünün Ulu Yörük Türkmenlerinden İzzedlü cemaatine mensup olduğu isim benzerliğinden dolayı çıkarılabilir.

Varsak Türkmenleri içinde Köselü cemaatine rastlanır. Kösedurak köyünün göç esnasında bunların Kırıkkale'de kalan bakiyeleri olması ihtimali vardır. Sulakyurt ilçesine bağlı sofular çifliğinin de Varsak Türkmenlerinden olması muhtemeldir. Varsak

³⁷Balı Şeyh ilçesine çok yakın olan Delice Tekke köyündeki türbede de (bu türbe geçmişten bugüne kadar da Karadonlu Türbesi olarak bilinmektedir) iki tane kabir bulunmaktadır. Bunların Kara Donlu Can Baba ve Hıdır Şeyh'e ait olabileceği düşünülmektedir.

³⁸Fatma Açıkgöz, 438 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) 1-2 ye göre Ankara, Çankırı ve Sultanönü Sancakları'nda yer adları,(KKÜSBE) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2004, sayfa 14

³⁹Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık,1987 Ankara, sayfa 80-84

⁴⁰BOA TD 155, sayfa 270-271

⁴¹Fatma Açıkgöz, age, sayfa 55

⁴²A.g.e. ,sayfa 15

Türkmenleri içinde sofular cemaati yer almaktadır. Bölgeye yerleşen ilk aşiretlerin Dodurga, Alayundlu, Boyat, Çavuldur, Avşar, Karkın, Çepni, Kınık, İğdir, Yuva, Eymür, Yazır, Bayındır, Alkaevli (Alkabölük), Büğdüz, Beydili, Çarık(Kal'acık), Salur, Kayı⁴³ boylarına mensup aşiret ve cemaatler olduğu bilinmektedir. Bunlardan buldukları yerlere isimlerini verenleri yukarıda açıkladık.

Bozok Sancağı

Kırıkkale İli'nin bugünkü sınırları içinde Bozok sancağına doğrudan bağlı bölgesi olmamıştır. Ancak ileriki sayfalarda da değineceğimiz gibi Kırşehir sancağı kendi başına bir sancak olmadan önce Bozok sancağına bağlıdır. Kırıkkale Keskin bölesini oluşturan cemaatlerden Bozok bölgesindeki Keskin cemaatinin Kırşehir bölgesine gelerek burada bu nahiyelerin temelini oluşturduğu görülür. Ayrıca 18. Yüzyılda bir takım Türkmen aşiretleri Bozok sancağından göç ettirilerek Kırıkkale ilinin bugünkü sınırları dâhilinde yerleştirilmişlerdir. Bunlar aşiret adlarıyla köyler kurmuşlardır. Bugün de bu köylerden birçoğu varlığını devam ettirmektedir. Bu bakımdan Bozok sancağı bizi yakinen ilgilendirmektedir. Bozok sancağının bizim çalışmamızı ilgilendiren bölümü Kamanlu-Keskün kabilesi ve bugün Kırıkkale sınırları içindeki bazı bölgelerdir. Kamanlu ve Keskin Kabilesine ait kayıtlara II. (1556) ve III. (1576) tahrirde rastlanmaz. Bu kabilenin Kırşehir tarafına giderek oraya yerleşmiş olduğu söylenebilir⁴⁴

Tahrirde dikkati çeken bir nokta 1530'da bölge içinde yeralan ancak daha sonraki tahrirlerde Kırşehir sancağı hududuna dâhil olan "Kamanlu ve Keskin kabileleri" ifadelerinin geçmesidir. Kamanlu ve Keskin kabilesinin Mihmadlu, Hoca Beylü, Okçulu, Esedlü, Akınlı, Çullu, Demlü, Döğmüşlü, Kara Yakalu, Sarım Beylü Kızıl Avratlu, Kırıklı⁴⁵ ve defterin yıpranmasından dolayı okunamayan altı adet daha cemaatleri vardır.

Bahsi geçen kabilelere tâbi cemaatlerin bir kısmına bu tahrirde tesadüf edilememiştir. Çünkü bu cemaatler konar-göçerliğin gereği olarak sürekli hareket halinde olmalarından dolayı tahrir esnasında bölgede bulunmamış olabilirler.

⁴³Fatma Açıkgöz, age, sayfa 50–60

⁴⁴Rafet Metin, "XVI. Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus Ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)", (Doktora Tezi), Tez Danışmanı Doç.Dr. Tufan GÜNDÜZ, Ankara 2007, sayfa 129–132

⁴⁵BOA TD 155, sayfa. 159,196,197,198,200,199,202,206,205

Kırşehir Sancağı

1526'da Kırşehir, Bozok'a bağlı bir kaza durumundadır. Muhtemelen bu yıllarda Bozok sancağı merkezi Kırşehir'di.⁴⁶ 1584'te Kırşehir sancağının Konur (Sulakyurt), Dinek, Keskin nahiyelerinin 1584'te Kırşehir'e bağlı olduğunu görüyoruz. Buradaki Dinek Keskin kazası, daha önce zikredilen Dinek ve Keskin nahiyesinin birleşmesiyle oluşturulmuştur. Bu nahiyeler bugünkü Kırıkkale il sınırları dâhilinde olduğundan bizim çalışma alanımıza girmektedir. Kırşehir ve çevresi, Türklerin Anadolu'ya geldiği erken dönemlerden itibaren yoğun bir Türk iskânına sahne olmuştur.⁴⁷ Dolayısıyla bizim çalışma sahamıza giren Dinek, Keskin ve Konur nahiyelerinde de Türkmen nüfusu artmıştır.

XV. Yüzyılın sonu ve XVI. yüzyıl'ın ortalarından itibaren konar- göçer gruplar, Kırşehir Sancağında yerleşme ve nüfus konusunda etkin bir rol oynamışlardır. III. Tahrir göre Dinek Nahiyesi ve Keskin nahiyesinde Mihmadlu, Kara Pınarlı, Hasan Abdallu cemaati meskûndur. Dinek Nahiyesinde, konar-göçerlerin sayıca az olduğu görülmektedir. Mihmadlu cemaatinin Kengiri Sancağına tâbi Doğan Kışla Köyünde ikamet ettiğini ancak Keskin Nahiyesi içerisinde değerlendirildiğini görüyoruz.⁴⁸

Bazı cemaatler tahrir kayıtları tutulduğu esnada bölgede olmadığı halde kaydedilmiştir. Bu durumun temel nedeni olarak mevsimlere göre yaylak veya kışlak bölgelerinde olmalarını gösterebiliriz. Kırşehir'in Dinek Keskin'i nahiyesine bağlı bölgelerin bugün Keskin ilçe merkezi, Ahıllı, Köprüköy ve Çelebi toprakları olduğunu görmekteyiz.⁴⁹ Keskin nahiyesinde Nahiyeye bağlı Beş Bıçak köyünün tamamı yüzde pare Yörüklerindedir.⁵⁰ Bu köyün bugün adı Beşler'dir. Kavurgalu köyü⁵¹ ilk tahrirlerde Kengiri Sancağında olup, Keskin nahiyesi içerisinde değerlendirilmiştir.⁵² Karaca Ocaklı Cemaati ilk tahrirde Keskin nahiyesine yerleşmiş cemaatlere aittir. Ancak bugün aynı isimle bilinen köy ya da ismi değişen köy yoktur. Yapılan tahrirde yeni tahrir gelmedikleri ve eski tahrir kayıtlarından

⁴⁶İlhan Şahin, "Kırşehir", DİA, C-25, sayfa 484

⁴⁷Nejla Günay, "19 yy. sonlarında Kırşehir Sancağı'nın Demografik Yapısı", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Cilt 7, Sayı 1, Ankara 2006, sayfa 21-22

⁴⁸Rafet Metin, age, sayfa 130

⁴⁹Keskin ilçesine bağlı köyler: Armutlu, Aşağışeyh, Barak, Barakobası, Beşler, Büyükceceli, Cabatobası, Cebraili, Ceritkale(Ağcalı aşireti ceridli cemaati), Ceritobası, Cinalı, Danacıobası, Dağsolaklısı,Efendiköy, Eminefendi, Eroğlu, Esatmüminli, Eskialibudak, Gazibeyli, Gökteş, Göçbeyli, Gülkonak, Hacıaliobası, Hacıömersolaklısı, Haydardede, Karafakılı, Kasımağa, Kavlak, Kavurgalı, Kayalaksolaklısı, Kaçakköy, Kevenli, Konurhacıobası, Kurşunkaya, Kuzugüdenli, Müsellim, Olunlu,Ortasöken, Polatyurdu, Seyifli, Takazlı, Turhanlı, Yenialibudak, Yeniyanan, Yoncalı, Çamurabatmaz, Çipideresi, Üçevler, Üçkuyu, İnziloğlu

⁵⁰KKA TD 139, sayfa 226/b Beş Bıçak köyü bugün Kırıkkale'nin Balı Şeyh İlçesine tabidir.

⁵¹A.g.e., sayfa 230/a,231/a,240/b

⁵²A.g.e., sayfa 231/a

aktarıldıkları bilinmektedir.⁵³ Keskin İlçesine bağlı Barak köyü'nün, Sekilü aşireti'nin Baraklu cemaatinden geldiğini söyleyebiliriz.⁵⁴

Yine Ceritkale köyünün Ağcalu Türkmenlerinden Ceridlü cemaatinden geldiği köyün adına bağlı olarak söylenebilir. Aynı bölgede Cerit adını taşıyan bütün köylerin Cerit Aşiretinin kolları olduğunu söylemek mümkündür. Muhtemelen aileler arasında anlaşmazlık çıkması veya yaylak ya da kışlaklarının farklı olmasından dolayı küçük kollara ayrılarak, ya başlarındaki boy beyinin ya da yerleştikleri bölgenin herhangi bir özelliğinden dolayı farklı adlar almışlardır. Ceritkalesi, Ceritobası gibi isimlendirmeleri bu duruma örnek verebiliriz. Aynı şekilde Efendi köy ve Emin Efendi köyleri Ağcakoyunlu Türkmenlerinin Eminlü cemaati mensuplarıdır.⁵⁵

Haciali obası ve Hacı Ömer Solaklısı köylerinin, Kızıl Kocalu aşireti cemaatlerinden olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁶ Bu öngörümüzü aynı aşiretin içinde İsa Haculu, Hacılı gibi cemaatlerin olmasına dayandırıyoruz. Farklı yerlere yerleştiklerinde Beylerinin adıyla anılmaya başlamışlar, başına ve sonuna ise cemaat adı olan Hacılı adını eklemiştir. Ağcakoyunlu Türkmenleri içinde Hacular cemaatinin olması bu aşirete mensubiyetlerini güçlendiriyor. Kurşunkaya köyünün ise, bölge halkı arasında bilinen rivayete göre cumhuriyetten önceki dönemlerde Araplu olarak tabir edildiğini görüyoruz. Tahrir defterlerinde Süleymanlı kabilesi ve Konur kabilesi içinde Arablu cematinden bahsedilir.⁵⁷Buna dayanarak Kurşunkaya köyünün Süleymanlı veya Konur kabileleri içindeki cemaatlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

Çelebi İlçesine bağlı köyleri Alıcıyenyapan, Çiftevi, Hacıyusuflu, Halildedede, İğdebeli, Kaldırım, Karaağıl, Karaağaç, Karabucak, Karahacılı, Karayakup, Kepirli, Tilkili köyleridir. Çiftevi köyünün cumhuriyet döneminden önceki ismi "Şıh" olarak bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde kayıtlar yapılırken iki köyün ismi karışmasın diye köyün ismi "Çiftevi" olarak değiştirilmiştir. Köyün ismini dini yapılanmasından aldığını söyleyebiliriz.

⁵³A.g.e., sayfa 240/b

⁵⁴BOA TD 155, sayfa 140

⁵⁵A.g.e., sayfa 216

⁵⁶A.g.e., sayfa 47

⁵⁷998 numaralı Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bozok livası sayfa 87

Ancak karışık bir yapı olduğunu belirli bir cemaat ya da aşiretten oluştuğunu söyleyemiyoruz. Daha çok dini yapı etrafında birleşen Türkmen ailelerden kurulmuştur.

Hacıyusuflu Köyü Horasan Bölgesi'nden gelen ve Sivas, Uzunyayla bölgesine yerleşen Türkmen boyları tarafından kurulmuştur. Anlaşıldığı üzere iskâna tabi tutulan bu cemaat, Kırıkkale bölgesine geldiğinde bağlı oldukları boy beylerinin önderliğinde yerleşmişlerdir. Hacı Arap, Hacı Selim ve Hacı Yusuf adındaki üç kardeşin bu köyleri kurdukları söylenmektedir. Ancak burada tek bir aşirete mensubiyetten söz edemeyiz. Bunun nedeni aynı isimle anılan cemaatin Zakırlü⁵⁸, Kızıl Kocalı⁵⁹, Süleymanlı⁶⁰, Ağcalı⁶¹ kabilelerinin içinde de bulunmasıdır. Muhtemelen bu Türkmen aşiretlerinden birine mensuptur.

Halildedede köyünün cumhuriyet döneminden önceki ismi “Türbe”dir. Burada da dini yapılanma ön planda olup çeşitli ailelerin türbe etrafında yerleşmesinden bir köy oluştuğu anlaşılmaktadır. Türbede kabri bulunanların isimleri ise bilinmemektedir. Halk arasında bilinen rivayete göre “İsmaildede” ve “İdrisdede” adında iki dedenin kabri olduğu söylenmektedir. Köyün kültürel yapısına bakıldığında, Bektaşî dedelerinin dağılımının oldukça fazla olmasını da göz önünde bulundurarak bu dedelerin Bektaşî geleneğinden gelen dedeler olduğunu söyleyebiliriz.

İğdebeli Köyü'nün daha önce halk arasında bilinen adının “Çiftlik” ya da yöre ağzıyla “Çitlik” diye, ifade edildiği bilinmektedir. Bu isimle Kırıkkale ve çevresinde yerleşen aşiret ismine rastlanmaz. Burada tekrar halk arasında bilinen rivayetleri değerlendirecek olursak, köyün en büyük ailelerinden biri olan “Uluçay” ailesinin Sivas'tan “Bağdili” Beyliği'nden kopup Kırıkkale'ye geldiği söylenmektedir. Muhtemelen bu isim değişikliğe uğramıştır. Bahsedilen beyliğin ise “Beğdili” aşireti olması muhtemeldir.

Karaağıl Köyü hakkında bir aşiret ismi olmadığından bilgi vermek zordur. Ancak yine bölgeye gelen Türkmen aşiretlerinden birinin hayvanları için kullandığı ağıldan ismini almış olması muhtemeldir. Hayvancılık yapıldığı isimden dolayı barizdir. Ayrıca ağıl

⁵⁸BOA TD 155, sayfa 216

⁵⁹A.g.e., sayfa 140

⁶⁰A.g.e., sayfa 167, 194

⁶¹A.g.e., sayfa 207

kelimesi sıklıkla Türkmen aşiretlerinin kullandığı bir tür hayvan barındırma birimidir. Karayakup Keskin ilçesinden buraya gelen üç kardeşten biri olan Yakup'tan geldiği söylenmektedir. Köy muhtemelen Süleymanlı aşiretinden Karayakup cemaatine mensuptur.⁶² Komşu köyler arasında Öteoba veya Gavobası diye de bilinir.⁶³

Sulakyurt'un ve Balışeyh'in doğusunda kalan topraklar ile Delice'nin tamamı Kırşehir Sancağı'nın Keskin nahiyesine bağlıdır. Sulakyurt ve Balışeh'e bağlı köyler daha önce belirtilmişti. Bugün Delice ilçesine bağlı köyleri değerlendirelim.⁶⁴

Delice ilçesine bağlı köylerde yerleşen Türkmen cemaatlerin dağılımına baktığımızda hemen tamamının Şam Bayadı Türkmenlerinin Ağcakoyunlu aşireti'nin cemaatlerinden olduğu görülür. Aşşağıhsangazili köyünün Şam Bayadı Türkmenlerinden Ahsen Gazilü cemaatine mensup olmaları muhtemeldir.⁶⁵

Çatalı ve Çatalı Karakoyunlu Köyleri aynı şekilde Şam Bayadı Türkmenlerinden Karakoyunlu cemaatine mensuptur. Karaköseli köyü, Şam Bayadı Türkmenlerinden Karaköseli cemaatine mensuptur.⁶⁶ Arbişli köyünün bilinen ilk adı "Erbeşli"dir. Köye beş ailenin gelip yerleşmesiyle oluşturulduğu rivayet edilmektedir. Kurtuluş savaşı döneminde kayıtlara Arbişli olarak geçer. Kelimenin eski Türkçedeki karşılığı "büyü, efsun"dur. Bu durumdan köye ilk yerleşenlerin Türkmen aileleri olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar Baraklı Oğuzların Bayad boyuna bağlı bir Türk aşiretidir.⁶⁷

Çoğul köyünün Selçuklu döneminde Türkmenlerden kurulmuş bir köy olduğu ve çoğul bir halk olsun diye bu ismi aldığı rivayeti söylenegelmiştir. Çongar köyünün Cöngeri Türklerinden geldiği kuvvetli bir rivayettir. Meşeyayla köyünün ilk adı "Burun kışla" köyü iken daha sonraki adı "Cenk Ehli" olarak adlandırılmıştır. Yakın zamanda tekrar değiştirilerek bugünkü ismi olan "Meşeyayla Köyü" olarak adlandırılmıştır. "Şahçalı" köyü

⁶²A.g.e., sayfa 167

⁶³Fatma Açıkgöz, age, sayfa 55

⁶⁴Delice ilçesine bağlı köyler: Akboğaz • Alçılı • Arbişli • Aşşağıhsangazili • Baraklı • Bozköy • Çatalı • Çatalıkarakoyunlu • Çoğul • Çongar • Dağobası • Derekişla • Doğanören • Elmalı • Evliyali • Fadılobası • Gözükızıllı • Hacıobası • Halitli • Herekli • İmirli • Karaköseli • Karpuz • Kavakköy • Kocabaş • Kurtoğlu • Kuzayyurt • Küçükafşar • Meşeyayla • Ocakbaşı • Sarıyaka • Şahçalı • Taşyazı • Tatlıcak • Tavaözü • Tekkeköy • Yaylayurt • Yeniyanan Beldeler: Büyükafşar • Büyükyaglı • Çerikli

⁶⁵BOA TD 315, sayfa 270-271

⁶⁶A.g.e., sayfa 270-271

⁶⁷Fatma Açıkgöz, age, sayfa 60-65

oldukça erken bir tarihten beri yerleşim alanı olmuştur. Bölgeye 1760-1780 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Türkmen ve Yörük boylarını mecburi iskâna tabi tutması sonucu göçler yaşanmış ve göç edenlerden bazı Türkmen boyları bölgeye yerleşmişlerdir.⁶⁸

Tatlıcak Köyü 305 numaralı Kırşehir icmal kayıtlarına Türkmen yörükünü taifesi olarak girmiştir. Yine aynı defterde Tavaözü köyü kayıtlarda geçmekte ve kayıtlardan öğrendiğimiz bilgiye göre Bayat Türkmenlerinden geldikleri bilinmektedir. Çerikoğlu (Çelikli), Eskikişla (Bayramlı), Çatalcakişla (çatallı) adı 305 numaralı Kırşehir icmal defterinde adı geçen diğer köylerdendir. Bunlar yörükünü Türkmen taifesi olarak kaydedilmiştir. Daraözü Avşar cemaati Yüzdecıyan olarak bilinen Mes'udlu Kabilesine bağlıdır. 1530'da Avşar-ı Zirin ve Avşar-ı Bala mezraalarına yerleşmiştir.⁶⁹ Bugünkü adlarıyla Küçük Afşar ve Büyük Afşar adıyla bilinen beldelerdir.

Ankara Sancağı

Ankara'ya bağlı olan Kasaba nahiyesi Kasaba-i Bala ve Çukurcak nahiyesi bugünkü Elmadağ ve Keskin bölgelerini, Kasaba-i süfla ve Bacı nahiyesi ise Ankara'nın batısındaki yerleri içine alıyordu. Bu bölgeler bugün Kırıkkale sınırları içinde kalmaktadır. Ankara Yörüklerinden bizi ilgilendiren Kasaba Yörükleridir. Kasaba Yörükleri, 1523/30 tahririnde Ankara Sancağı'nda Çukurcak'a bağlı mezralarda sâkin idiler. Bu tarihte toplam 55 cemaatten oluşan bu topluluk, 42 mezraada ve 8 köyde oturmaktaydı. Bu yerleşim yerleri Çukurcak köyü ve Eslemez mezrası ve Abdideresi idi. Aydınbeylü Taifesi 1571 tahririne göre Kengiri (Çankırı) livâsına bağlı Keskin ve Kal'acık kazâlarında da yurt tutmuştur. Yörüklerin ilerleyen zamanlarda yerleşik hayata aşamalı olarak geçtikleri görülür.⁷⁰

Bizim tezimizin konusu olan bölge sınırları içinde olmasada, geçmişte bu bölge sınırlarında kabul edilen Kasaba Yörükleri de Ankara sancağında yerleşik hayata geçmiş ve yerleştikleri bölgelere kendi adlarını vermişlerdir. 1571 tahririnde bu durum açıkça görülmektedir. Bu yerleşim adları ve cemaatlerinden bugünkü köylerle eşleştirebildiğimiz Kürebey cemaatidir.⁷¹ Bugünkü Küreboğazı köyünün adını buradan aldığını ve bunların Karakeçili aşiretine mensup olduklarını söyleyebiliriz. Kasaba Yörükleri, Üçoklu Oğuz

⁶⁸ Fatma Açıkgöz, age, sayfa 55

⁶⁹ BOA TD 155, sayfa 171-17

⁷⁰ Fatma Açıkgöz, age, sayfa 55

⁷¹ BOA TD 117, sayfa 122

boyuna mensup grupları da kapsamaktadır. Üçoklu koluna mensup Hacılı cemaatinin, bugünkü Hacıbalu kasabasının ilk yerleşimi olduğunu görmekteyiz.⁷² Kayı boyundan diğer bir cemaat ise Kasaba Yörükleri içerisinde bulunmaktadır.⁷³ Bu cemaat, 1523 tarihli tahrirde Yalınca köyünde yerleşmiştir.⁷⁴

Aynı dönem tahrirlerinde Karakeçilü Yörükleri ise 105 haneden oluşmaktadır. Kırıkkale bölgesinde yerleşen Kara Keçili aşireti ile bunların aynı aşiretin cemaatleri olması muhtemeldir

⁷²Emine Erdoğan, “Ankara Yörükleri (1463, 1523/30 ve 1571 Tahrirlerine Göre)” OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)Sayı: 18 sayfa 127-130

⁷³Sümer, a.g.e., sayfa 72-150

⁷⁴Erdoğan, a.g.e., sayfa 130

1.2. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluş döneminde siyasal iktidarla ilişkiler

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması 1071 Malazgirt zaferiyle başlayan ve günümüze kadar devam eden bir süreçtir. Anadolu'ya “Türkiye” adı Türkler'in Anadolu'ya akınları ve Anadolu'ya yerleşmeleri sürecinde Batılılar tarafından verilmiştir.”⁷⁵

Bizans İmparatorluğu, Anadolu göçebe Türkler'in hâkimiyetine girdiği sırada, yıllarca devam eden Bizans ve İslam mücadelesi sebebiyle ezilmiş ve harap olmuş durumdadır. Özellikle Orta Anadolu, ticaret yollarının geçtiği önemli bir güzergâh olmasına rağmen, Türk göçlerinin yoğunlaştığı dönemde eski önemini kaybetmiştir. Anadolu'nun ticari önemini yitirdiği dönemde, Türkler'in Anadolu'ya gelmesiyle sosyal, iktisadi ve dini yönden bir hareketlenme başlamıştır.⁷⁶

Malazgirt zaferinden önce de Anadolu'ya Türk akınları çok yoğundur. Yoğun bir şekilde Orta Asya'dan göç eden Türk topluluklarının Anadolu'ya yönlendirilmelerinde Selçuklu Devleti'nin çok büyük rolü vardır. Selçuklu Devleti, kendi beyleri idaresinde müstakil hareket eden ve yurt bulmak, sürülerini beslemek zorunda kalan Türkmen boylarını, bu ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri alanlara yönlendirmek zorundadır.⁷⁷ Türkmen grupları Erzurum, Bayburt, Malatya bölgelerine hızlı bir şekilde yayılıyorlardı.⁷⁸

Bizans'ın taht kavgaları ve Balkanlar'a göçen Peçenek, Oğuz ve Kumanların istilaları Anadolu fethinin genişlemesine imkân verdi.⁷⁹ Anadolu'daki akınların yönü ile ilgili değişik görüşler vardır. Osman Turan'a göre Anadolu'nun batısında Bizans müdafaası yıkılırken Orta Anadolu'ya da akınlar devam etmiştir. Türkler Kızılırmak vadisinden ilerleyerek 1067'de Kayseri'yi fethetmişlerdir. Bu sayede Orta Anadolu Türklerle dolmuş ve

⁷⁵ Arif Bilge, *Anadolu'nun Türkleşmesi, İslamlaşması ve Aramızdaki Rumlar Tarihi*, Konya, 1971, sayfa 81

⁷⁶ Arif Bilge, *age*, sayfa 85

⁷⁷ Turan, a.g.e., sayfa 147-157,277

⁷⁸ Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, sayfa 65

⁷⁹ Turan, a.g.e., sayfa 160

Kilikya'ya kadar yayılmışlardır. Yoğun olarak ilk dönemde Anadolu'nun Güney ve Batı bölgeleri Türkleşmiştir. Türkleşmenin ikinci büyük safhasını Moğollar önünden kaçan Türk kavimlerinin Anadolu'ya gelişleri ve 13.-14. asırda Orta Anadolu'dan sahillere yayılması teşkil eder. Malazgirt'ten sonra ikinci büyük dönüm noktası, II. Kılıç Arslan zamanında yapılan Miryokefalon(Myriokefalon) savaşıdır.? Bizans'ın yenilgiye uğraması Türkler'in Anadoludaki yerleşimlerini hızlandırmıştır.⁸⁰

Anadolu'nun bir Türk yurdu haline gelişine kısaca değindikten sonra bu bölümde tezimizin amacına hizmet etmesi açısından konargöçer grupların siyasi otoriteyle ilişkisine değinmeye çalışalım.

11. Yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelen Türkler farklı sosyal sınıflardan oluşuyordu. Bunların arasında çoğunluk göçebe olsa da aynı zamanda ziraatle uğraşan köylüler, esnaf ve tüccar olan şehirliler, ulema ve dervişler ile bürokratlar da bulunuyordu. Bu farklı sosyal tabakaların kendilerine uygun yerlere iskân edilmeleri gerekiyordu. Bunun sonucunda hem sosyal bütünlük sağlanmış olacak, hem de ekonomik verimlilik artacaktı. Anadolu'ya gelen Türkler bazen bu zorunluluktan dolayı, çoğu zaman da kendi sosyal yapılarına uygun yerlere yerleşmişlerdir. Bu durum Anadolu'da iki farklı iskân sahasının doğmasına neden olmuştur ki, bunlar köyler ve şehirlerdir.⁸¹ Köyler sayıca fazla ve oldukça geniş bir alana yayılmıştır.

Anadolu'da sistemli bir iskân politikasına Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar döneminde rastlanıyorsa da bunun temelleri Danişmendliler tarafından atılmıştır. Çünkü Danişmendliler Anadolu'da kurulan ilk devletlerden olup, bu devletin kurucusu olan Danişmend Gazi Malazgirt Zaferi'nden hemen sonra Melik sıfatı ile Orta Anadolu'ya gelmiş ve fetihlere başlamıştır. Danişmendliler'in Orta Anadolu'da yerleşik olması Anadolu Selçukluları'nın bu bölgeye hâkimiyetinden önceki dönemde Türkmenlerin iskânı açısından bize ışık tutacaktır. Fetih hareketleriyle beraber Danişmendliler Anadolu'da iskân politikasını da yürütmüşlerdir. Danişmendliler'in uyguladığı bu iskân politikası sonucunda

⁸⁰Turan, a.g.e., sayfa 163,277-280-294

⁸¹Sefer Solmaz, "Danişmendlilerin İskân Politikası, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı", Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 5, I.Baskı ,Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2011 sayfa 147-155

çeşitli bölgelere Türkmenler yerleştirildikçe bir anlamda buraların Türkleşmesi de sağlanmaktadır.⁸²

Bugünkü Çankırı ilinin bir bölümü bizim inceleme sahamıza girmektedir. Danişmendliler'in fethedilen bölgeleri fetheden beylere vermesine, incelediğimiz alandaki aşiretlerin siyasi idareyle ilişkisine ışık tutması açısından Çankırı'yı fetheden Emir Karatekin'e bu bölgenin verilmesini örnek olarak gösterebiliriz. Herhangi bir bölgenin fethinden sonra burada vali statüsünde bir idareci bırakılıyordu. İşte bu valilerin yönetimine bırakılan yerlere Türk ahali de yerleştirilmiş oluyordu.⁸³

Anadolu'da Türkleşme İslâmlaşma hareketinin ilk önce Danişmend İli yani genel anlamda Orta Anadolu'da başlamasının nedeni, özellikle bu bölgenin çok erken tarihlerde fethedilmiş olmasından dolayıdır. Danişmendliler izledikleri iskân politikası ile ele geçirdikleri yerlerde kolonizasyon hareketine başlamışlardır. Yoğun göçlerle Anadolu'ya gelen Türkmenler Danişmend İli'ne yerleştirilmek suretiyle burada Türkmen kolonileri oluşturulmuştur. Bunun sonucunda Orta Anadolu bölgesinin daha erken tarihlerde Türkleşmesi sağlanmıştır.⁸⁴

Kolonizasyon hareketinde özellikle Türkistan'dan gelen Yesevî dervişlerinin çok önemli fonksiyonları olmuştur. Danişmend İli'ne gelen kolonizatör Türk dervişleri buralarda tekke, zaviye, imaret gibi dinî ve sosyal müesseseler kurmuşlardır. Bu müesseseler şehirlerin çevresinde, merkezi yollara yakın bölgelerde ve uçlarda tesis edilmiştir. Bu müesseseler iskân mahallerinin çekirdeğini teşkil etmiş ve bunların çevresinde yeni köyler, kasabalar şehirler vücuda gelmiştir. Göçlerle gelen Türkmenler de buralara yerleştirilmiş ve böylece Türkmen kolonileri oluşmuştur. Ayrıca burada takip edilen kültürel politikalarla Türkmencilik ülküsü bu bölgede yerleştirilmiştir. Bunun için de tekke, zaviye, medrese vb. kültürel müesseselerin kullanıldığı görülmektedir. Böylece Danişmend İli'nin etnik ve kültürel yönlerden Türkleşmesi ve Türkmencilik ülküsünün buraya yerleşmesi sağlanmıştır.⁸⁵

⁸² Mustafa Akdağ, Türkiye'nin iktisadi ve içtimai tarihi (cilt1 (1243-1453), Cem yayınevi, İstanbul 1995

⁸³ Solmaz, a.g.e., sayfa 147-155

⁸⁴ Solmaz, a.g.e., sayfa 147-155

⁸⁵ Solmaz, a.g.e., sayfa 147-155

Göçebe olarak Anadolu'ya gelen Türkmenlerin daha çok kırsal bölgelerde yaşamayı tercih ettiğini görüyoruz. Zaman zaman göçebelere yerleşik yaşama geçtiğini görüyoruz. Bu yerleşmeler sayesinde de yeni köyler meydana gelmektedir. Sultanlar bazen bir yöreyi bir aşirete veya bir dini cemaate yurt olarak vermekteydiler.⁸⁶ İncelediğimiz sahaya ışık tutması açısından Sultan I. Alaüddin Keykubad'ın berat yazarak Suluca Karaöyük'ü yani bugün Kırşehir'de olan ve Kırıkkale ile oldukça yakın bir mesafede bulunan Hacıbektaş ilçesini Şeyh Yunus Mukri'ye yurt olarak vermesini örnek gösterebiliriz. Kırıkkale ve çevresinde de derviş hareketlerinin Türkmen halk üzerinde etkili olmasından yola çıkarak, Türkmenlerin Selçuklu idaresiyle ilişkileri konusunda örnek gösterebiliriz.⁸⁷

Siyasal iktidarla aşiretlerin ilişkisine ışık tutması için verebileceğimiz bir diğer örnek Hasan Dede ve çevresindeki Türkmenlerin Kırıkkale'nin bugün Hasan Dede isimli ilçesine yerleşme süreçleridir. Hasan Dede'nin şuan ki yerleşim bölgesine gelmesi 1579 tarihidir. Hasan Dede bu bölgeye sekiz dervişi ile beraber gelmiştir. Dönemin padişahı tarafından verilen beratla bu bölgeye yerleşmesi ve topraklarından vergi alınmaması sağlanmıştır. Beratin bugünkü dile aktarımı şu şekildedir:

“Yakup Fakih'in oğlu Şeyh Hasan Fakih”

Adı geçen Şeyh Hasan Fakih, sekiz dervişi ile Karaman'dan gelip Ankara yolu üzerindeki Teke Salan adındaki bölgenin yanındaki İki Kol adlı terk edilmiş, viran yerde “alışan beratı” ile iki çiftlik büyüklüğündeki arazi ve bu yol ise ıssız bir yol olduğundan üzerinde zaviye yapıp gelen gidene hizmet etmiştir. Durum, yüce makamlara sunulup kendisinden vergi alınmaması ve kurduğu zaviyeye hizmet etmesi buyruldu. Yeni Hakani Defterlerine bu biçimde yazılmıştır. Eski Defter'de ise 9 nefer kayıtlıdır.”⁸⁸

Hasan Dede'nin Kanuni Sultan Süleyman zamanında Ankara ve civarında yaşayan Oğuz Türkmen aşiretlerinden asker toplayarak Viyana seferine iştirak ettiği, sancaklara ayet ve hadisler yazdığı ve askerler hücum kalktığında gülbank okuduğu da bilinmektedir.⁸⁹

⁸⁶ *Evhadü'd-din-i Kirmanî Menakib-Nâmesi*, Tercüme Mikail Bayram, Konya 2008, sayfa 265–268

⁸⁷ Baykara, a.g.e., sayfa 159

⁸⁸ Nejat Birdoğan, *Hasan Dede ve Kasabası*, Dinç Ofset yayınları, Kırıkkale 1992, sayfa 30–33

⁸⁹ Nejat Birdoğan, a.g.e., sayfa 30–33

Selçuklu döneminde oluşturulan köylerin satış ve vergi gelirleri cami, medrese, hanikah, darü'ş-şifa gibi vakıf kuruluşlarına harcanmak üzere tahsis ediliyordu. Selçuklu idaresi köylerin özelliklerine ve konumuna göre yıllık belli bir vergi karşılığında köyleri, Dehkan (Kethuda yani Köy sahibi) denilen kişilere belli bir zaman için satıyor veya icara veriyorlardı. Bedeli de peşin alınıyordu. Bu uygulama devletin en önemli gelir kaynaklarından birini teşkil etmekteydi.⁹⁰ Dehkanlar sahip oldukları köylere getirdikleri konargöçer topluluğu yerleştiriyorlar ve onların belli usul ve esaslar çerçevesinde üretim yapmalarını sağlıyor ve iş hayatlarını düzenliyorlardı. Çiftçiler ve işçiler ürettiklerinin onda birini (öşür) olarak, köy ağaları ve reisler aracılığı ile dehkanlara veriyorlardı. Bu dehkanlar arasında devletin yüksek kademelerinde görevli emirler, subaşılar gibi bürokratlar bulunuyordu. Köy hayatı içinde yaşayan ve çalışanlar arasındaki görev ve yetkiler, ahlâkî esaslara, hak ve hukuka uygun düzenlenmiştir. Türkmen şeyhler Anadolu'daki seyahatleri esnasında bir müfettiş gibi köylülerin ve çalışanların problemlerini dinler ve onların herhangi bir haksızlığa uğramalarına engel olmaya çalışırlardı. Şeyh Evhadü'd-din-i Kirmanî bir defasında Kayseri'de Türkmenleri taciz eden bazı ümerayı bir mektup yazarak Sultan Alaüddin Keykubad'a şikâyet etmiştir. Alâüddin Keykubâd da geciktirmeden hemen Türkmenler lehine bir siyasetle gereğini yapmıştır.⁹¹

Başlarında Beyleri olan obalar, oymaklar halinde Rum'a göç etmektedir. Selçuklu göçerleri hayat tarzlarına göre ve yerleşik yaşayan halk ile ilişkilerine göre kendilerine uygun buldukları bölgelere çadırlarını kurmuşlardır. Bir süre sonra Beyler, yakınlarındaki kale ve şehirleri zabt etmeye ve buralarda bir yaşam kurmaya başlarlar. Ancak bu yerleşimin karakteri ve devamlılığı 13.yüzyıla kadar tam olarak şekillenmeyecektir. Bu dönem çalkantı ve iktidar mücadelesi dönemi olacaktır.⁹² Anadolu'nun bu zamana kadar çok canlı olmayan bozkır sahası 11. yüzyıldan sonra canlanmaya başlayacaktır.

Anadolu'daki yerleşik Rum kültürü ve beraberinde gelişen Türk kültürü yeni bir kültürel yapının da yavaş yavaş temellerini oluşturacaktır.⁹³ Türkler Anadolu'ya yalnız siyasi

⁹⁰Mikail Bayram, "Türkiye Selçuklular'ında Köy Teşkilatı, Büyük Selçuklu Devleti'nden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı", Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 5, I.Baskı, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2011 sayfa 70-75

⁹¹ Mikail Bayram, age, sayfa 70-75

⁹² M.Said Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, sayfa 71-72

⁹³ Arif Bilge, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması ve Aramızdaki Rumlar Tarihi*, Ülkü Basımevi, Konya 1971, sayfa 8-24

hâkimiyetlerini değil içtimai, iktisadi dini müesseselerini de getirmişlerdir.⁹⁴ Anadolu Selçuklular'ı döneminde ikta sahibi olmak karşılığında, ordu hizmetine alınan bu gruplar çoğu zaman Türkmen boylarından tedarik edilmişlerdir. Bu durum Türkmenlerin bir bölümünün şehirli olmasına ve bir üst paragrafta bahsettiğimiz köylerin oluşmasına olanak sağlamıştır. Cuma namazının toplu olarak kılınması gerekliliği yerleşmelerde etkili olmuştur.⁹⁵ Köy toplulukları içindeki konargöçer Türkmen grupları bizim tezimizin konusu açısından bizi yakinen ilgilendirmektedir. Bu dönemdeki köy toplulukları siyasi hayatlarıyla ve iktisadi yapıları ile dönemin asıl kuvvet kaynağını oluşturduklarından önemlidir. Bu kitle etnik bakımdan Türkmendir. 13. asır Türk köylüsünü konar-göçerler ve yerleşikler olarak ayırabiliriz. Batı uçları Güney ve Günedoğu Anadolu bölgelerinde Türkmen hayatı devam etmektedir. Orta Anadolu ile Sivas-Amasya çevresinde yerleşik hayat daha üstün hale gelmiştir.⁹⁶

Köy toplulukları içinde aşiret karakteri taşıyanlar vardır. Bu şekilde bir aşiret yapılanması varsa başlarındaki boy beyleri köyün idarecisi olarak kabul edilmektedir. Bunlar kanunnamede belirtilen miktarı değil “mukarrerat” vermektedirler.⁹⁷

Anadolu Selçuklu Devleti'nde mevcut düzenin bozulmaya başlaması da aşiretlerin siyasi idare ile ilişkilerinin bozulma sürecine girmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Çünkü devlet düzenindeki bozulma halkı doğrudan etkileyecektir. Zamanla ikta sisteminin zayıflaması ve bu sistemin beslediği askeri teşkilatın da değişime uğraması bozulmanın başlangıcı sayılabilir. Büyük bir çoğunlukla divan ve emirlerin masraflarıyla beslenen ücretli askerlerden ibaret yeni askerler oluşturulmaya başlanır. Ancak ücretli asker olma, nöker veya kul olma durumu sultan'ın kapısında olmuş olsa bile Türkmen ve Türkler için kabul edilecek bir durum değildir. Bu durum Selçuklu ordusunun kendi kökeninden farklılaşmasına ve fetihçi karakterin zayıflamasına neden olmuştur.⁹⁸

Osmanlı'nın kuruluş aşamasında aşiretlerle ilişkilerini askeri güç olarak aşiretlere yer vermesi açısından değerlendirebiliriz. Türk boylarından gelen sipahiler erken dönemde Osmanlı için önemli birer askeri güç olmuştur. Ancak devletin büyümesi ve daha sistemli

⁹⁴Mustafa Akadağ, *Türkiye'nin iktisadi ve içtimai tarihi(cilt 1(1243-1453))*, Cem yayınevi, İstanbul 1995, sayfa 1-8

⁹⁵Baykara, a.g.e., sayfa 62-63

⁹⁶A.g.e., sayfa 62-63

⁹⁷A.g.e., sayfa 62-63

⁹⁸Akdağ, a.g.e., sayfa 38

bir ordu düzenine geçilmeye başlanması ile konargöçer topluluklar bir sorun kaynağı olarak görülmeye başlanır. Bu durumu ise Osmanlı'nın aşiretlerle ilişkisinde inceleyeceğiz.

Siyasi otoritenin aşiretlerle ilişkisini Osmanlı döneminde ve daha önceki dönemlerde aşiret resileri gerçekleştirmektedirler. Osmanlı Devleti aşiretlerin başına yönetici olarak aşiretlerin kendisinden de onay alarak beyler atamış ve bu beylere yardımcılar tayin edilmiştir. Bu beyler yardımcısıyla birlikte aşiret sorunlarını ve anlaşmazlıklarını çözmekle, vergileri toplamakla ve Osmanlı idaresine teslim etmekle yükümlüdürler.⁹⁹

Yine Osmanlı aşiret ilişkisinde bir başka önemli nokta Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetinin başlaması ile konargöçer Türkmenlerin 17.yüzyıldan itibaren “Yürük/Yörük” diye isimlendirilmesidir. Anadolu'nun batısında 17.yüzyıla kadar konargöçer olan bütün topluluklara “Türkmen” denilmiş, 17.yüzyıldan sonra gelen ve Kızılkırmak'ın batısında kalan gruplara Osmanlı Devleti “Yörük” ifadesi kullanmıştır. Bunun temelinde yatan nedenleri dönemin dini görünümlü ekonomik isyanlarına dayandırmak mümkündür.¹⁰⁰

⁹⁹Doğan Avcıoğlu, *Türkler'in Tarihi Cilt 3*, Tekin Yayınları, İstanbul 1994, sayfa 190–191

¹⁰⁰A.g.e, sayfa 190-191

1.3 13–15.Yüzyıllarda Aşiretlerin Siyasal ve Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayatlarına Dair

Bu bölümde 13. ve 15. yüzyıllarda aşiretlerin siyasal sosyo-ekonomik hayatlarına dair bilgiler vermeye çalışacağız. İncelediğimiz bölgedeki aşiretler, özellikle göçer aşiretler hem kültürel kimlikleri bakımından, hem de yaşama biçimleri bakımından Anadolu'nun değişik bölgelerinde yaşayan aşiret topluluklarıyla yakınlıklar ve benzerlikler göstermektedir. Orta Asya ile Anadolu aşiretleri arasında önemli benzerlikler ve bağılıklar olduğu zengin örneklerle akademik çalışmalar yapılarak incelenmiştir.¹⁰¹ Bu sebeple incelediğimiz bölgeyi anlamak adına aşiretlerin sosyal iktisadi ve ekonomik yapılarını inceledikten sonra, Kırıkkale ve çevresinde en geniş yerleşmeye sahip olan Karakeçili Aşiretinden örnekler vererek konuyu incelemek gereklidir.

Boy veya ulus adı altında gruplandırılan konar-göçerler, sırasıyla boy (kabile), aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile) şeklinde bölümlere ayrılmıştır¹⁰² Kabile olgusu devlet öncesi bir yerleşme biçimi olarak sosyolojide kullanılmaktadır.¹⁰³ Aşireti meydana getiren bağılılık, daha çok evlenme yoluyla sağlanan akrabalık (hısımlık) sürecidir. Aşiretin büyüklüğünü belirleyen kabile sayısıdır¹⁰⁴ Bu açıdan baktığımızda aşiret, temel geçim kaynağı avcılık, toplayıcılık veya hayvancılık olmasından dolayı geniş bir coğrafyada hareket etmek zorunda olan, kan bağı ve soy birliğine dayanan bir topluluk olarak ifade edilir.¹⁰⁵

Yörük ve Türkmen adlandırmaları farklı etnik gurupları ifade etmez. Aslında zaman içinde farklılaşan hayat tarzlarının neticesinde ortaya çıkmışlardır. Konuyla ilgili Gökbilgin'in su ifadeleri dikkat çekicidir:

“Aşiret, taife, cemaat diye gösterilen ve Türkmen Aşireti, Yörük Taifesi, diye adlandırılan sınıflar farklı olmayıp aynı menşe'den çıkan ve zamanla çoğalarak tali guruplara ayrılan veya muhtelif parçaların birleşmesiyle yeni bir birlik vücuda getiren aynı

¹⁰¹Mehmet Eröz, “Yörükler”, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul 1991, sayfa 10–15

¹⁰²Yusuf Halaçoğlu, 18. yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985 Ankara, sayfa 16

¹⁰³Orhan Türkdoğan, Doğu ve Güneydoğu Kabile Aşiret Yapısı, 1. baskı, IQ Sanat Yayıncılık, 2005 İstanbul, sayfa 19

¹⁰⁴Orhan Türkdoğan, Güneydoğu Kimliği, Aşiret-Kültür-İnsan, Alfa Yayınları, 1988 İstanbul, sayfa 22

¹⁰⁵Musa Taşdelen, Göçerlerin Şehirleşmesi, Turan Yayınları, İstanbul 1997, sayfa 22–24

dili konuşan, aynı hayat tarzını ve aşağı yukarı aynı örf ve adetleri devam ettiren ve yabancı unsurlarla karışan Türk etnik unsurlarıdır.”¹⁰⁶

Yapılan çalışmalar neticesinde Türkmenlerin Oğuz Türkleri’nden geldiği anlaşılmıştır. Oğuz ulusu 24 boy ve soyadı taşımaktadır. Bunlar Afşar, Beğdili, Çepni, Alayontlu, Yüreğir, Kınık, Bayat, Yazır, Akevli, Karaevli, Döger, Dodurga gibi isimler almaktadır. Kabile ve aşiretler halinde olmayanlar ise yerleşilen yer ve köy adları halinde bu ünvanlarını günümüze kadar taşımışlardır. Yörükler ise, yürüyen, gezen, göçebe demektir. Naci Kum her Yörükün Türkmen olduğunu, buna karşılık her Türkmenin Yörük olmadığını kaydetmektedir.¹⁰⁷

Yörükler yazın yaylalarda, serin otlaklarda ve kışın kışlaklarda, daha sıcak ovalarda hayvancılıkla uğraşan, büyüklü küçüklü gruplar halinde yaşayan, konar-göçer Türklerdir. Bu konar-göçer gruplar az sayıda haneler olduğu gibi, oldukça çok sayıda (yüzlerce) haneli büyük gruplar da olabilir. Grupların başında yönetici durumunda bir bey bulunur.

Türklerin yerleşik hayata geçmesiyle birlikte boylardaki bu tür teşkilatlar sisteminin önemi azalmış, ancak izleri günümüze kadar devam etmiştir. Bugünkü köy adları incelendiğinde Oğuz Boyunun Anadolu’daki köy adlarıyla varlıklarını tespit etmek mümkündür. Zamanla bu adların pek çoğu unutulmuş veya tanınmayacak bir şekilde değişmiş olmasına rağmen, bugün Anadolu’da oldukça fazla Oğuz boyu tespit edilebilmektedir.¹⁰⁸

Karakeçili aşiretleri, Osmanlı Devleti’ni kuran “Kayı“ boyuna mensuptur. ”Kayı”, sağlam, metin, güçlü ve kuvvetli anlamlarına gelmektedir. Kayı boyu Oğuzların en büyük boyu olup, Bozoklara tabidir. Doğu’dan Anadolu’ya gelişen göçlerin önemli nedenlerinden bir tanesi de Moğol istilasıdır. Moğolların baskı ve saldırıları nedeniyle Karakeçililer, bağlı buldukları Kayı boyu ile birlikte, Türkistan-Horasan ve Anadolu çizgisinde göçe mecbur kalmışlardır. Bu göç esnasında reisleri Ertuğrul Bey idaresinde Anadolu’ya gelen Kayı boyu

¹⁰⁶M. Tayyip Gökbilgin, *Anadolu ve Rumeli’de Yörükler Tatar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul 1957, sayfa 8-10

¹⁰⁷Naci Kum, “Türkmen ve Tahtacılar Arasında Tetkikler, Görüşler”, T.F.A. sayı:5-1949, sayfa 70

¹⁰⁸Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası cilt:11, İstanbul 1950, sayfa 531

ve Karakeçililer göçebe yasayışlarını, yarı göçer biçimde sürdürürler. Anadolu'nun Türklesmesi ve İslamlaşmasında büyük rol oynayan Karakeçililer, XI. yüzyıldan beri varlıklarını hissettirmişler ve değişik adlarla Anadolu'nun birçok bölgesine yayılmışlardır.

109

Orta Anadolu'da kuşkusuz büyük bir yoğunlukta Kırıkkale'de meskûn olmuşlardır. Karakeçililer günümüzde yaşadıkları ve adlarını verdikleri Kırıkkale ili sınırları içindeki ilçeye 1583 yılında yerleşmeye başlamışlardır. Bu durum 1583 tarihli şer'îye sicillerinden anlaşılmaktadır. H.998 tarihli şer'îye sicilinde:

*“Engürü'lü (Ankara'lı) Mustafa'nın Bennak (tımâr sahibi) ağnam koyunlar bad-ı hava'yı yürükan-ı Karakeçili mukataalarına”*¹¹⁰

Kaydı ile 9 Cemaziyelevvel 998 tarihli ser'îye sicilinde Subaşı Mustafa'nın Karakeçili mukataasına ait işleri görüp gözetmek için Hamaloğlu Veli'yi tayin ettiği de kayıtlıdır. H.1201 (1786) tarihli ser'îye sicili kayıtlarında Karakeçili cemaati'nin Valide Sultan hassına tabi olduğu anlaşılmaktadır.¹¹¹

1583 yılında Karakeçili göçerlerinin Ankara-Kırıkkale bölgesinde yerlesik düzene geçtiği görülmektedir.¹¹² Karakeçililer, Osmanlı kayıtlarında “Ulu Yörük” şeklinde anılan ve diğer bazı boyları da ihtiva eden birliğin bir koludurlar. Ankara şer'îye sicillerinde Karakeçililerle ilgili kayıtlara geçen, “Yörükânı Karakeçili” deyimini buradaki Karakeçililerin yörüklüğüne işaret eder. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 982 tarihli Tapu Tahrir Defteri'nde Ankara Karakeçilileri “Ulu Yörük” adıyla anılmaktadırlar. En eski yörük ve en köklü boy anlamına gelen bu kayıt, Karakeçililerin tarihi hakkında bize önemli bilgiler vermektedir.¹¹³

¹⁰⁹Abdülhaluk Çay, “Ertuğrul Gazi, Karakeçililer ve Söğüt Bayramı”, III. Osmanlı Sempozyumu, Söğüt 1988, Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Senliği Vakfı Yayınları, No:4,1989 Ankara, sayfa 5-10

¹¹⁰Erkut Deral, *Karakeçililer*, Ant Yayınları, İstanbul 1998 Sayfa 10-12, SAY Yağmur, *Karakeçili Aşireti Ve Eskişehir'e İskanı ile Kuyucak Karyesi'ndeki Özbekli Cemaati*, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3 Spring 2009, sayfa 5-6

¹¹¹A.g.e, sayfa 5-10

¹¹²Erkut Deral, a.g.e., sayfa 10-12

¹¹³Say, a.g.e., sayfa 5-6

Moğollar'ın 1243'te Köseadağ savaşında Selçuklu ordusunu yenmesi ve bir buhran dönemine neden olması aşiretlerin sosyal siyasal ve ekonomik yaşamlarına doğrudan etkisi olmasından dolayı bizi yakinen ilgilendirmektedir. Köseadağ mağlubiyeti Moğollar'ın siyasi egemenliğinin de başlangıcı olmuştur.¹¹⁴ Selçuklu hâkimiyet sahasının Orta Anadolu olması ve tezimizin konusu olan Kırıkkale ve çevresinin aynı coğrafyada bulunması geçmişte bu bölgenin yaşanan olaylardan büyük oranda etkilenmesini ve sosyal yapının oluşmasında bu olayların çok önemli roller üstlenmesine neden olmuştur. Özellikle Kırıkkale ve çevresinde yerleşen halk dinsel ve siyasal oluşumlarda bir taraf olmak durumunda kalmıştır. Bu neticeye günümüzde Kırıkkale ve çevresinde yaşayan halkın dinsel yapılanmasına bakıldığında ulaşılabilmektedir. Köseadağ mağlubiyetinin uzun vadede bölgeyi etkileyen sonuçlarını günümüzle bağdaştırmak mümkündür. Çünkü bu mağlubiyet özellikle Orta Anadolu'nun Moğol hâkimiyetine girmesine ve özellikle Orta Anadolu'da siyasi ve sosyal alanda büyük bir otorite boşluğunun doğmasına yola açacak ve bu boşluktan yararlanan şeyh ve dervişler nüfuzlarını arttırma imkânı bulacaktır. Bu etki yaşadığımız yüzyıla kadar devam ettiği için Orta Anadolu halkının bu durumdan etkilendiğini söylemek mümkündür.¹¹⁵ Anadolu topraklarının Türkleşmesi ve Müslümanlaşması hususunda şeyhlerin önemli bir görev üstlendikleri muhakkaktır.¹¹⁶

Fuat Köprülü iktisadi düzenin Moğol baskısının görüldüğü ilk dönemlerde de devam ettiğini vurgular. Ancak 1261 yılından sonra böyle bir düzenden söz edilemez. Moğollara karşı aralıksız gerçekleşen isyanlar, bilhassa uçlardaki Türkmenlerin itaat altına alınamayışı huzurun bozulduğunun açık kanıtıdır. Bu devrin Aksarayı, Ahmet Eflaki gibi müellifleri memleketin iktisaden harab olmuş durumda olduğunu belirtir.¹¹⁷ Selçuk sultanlığı tamamen Moğol Baskısı altına girmiştir. 13 asrın sonlarına gelindiğinde Moğol zulmü çok artmış buna gösterilen tepki de aynı oranda şiddetlenmişti. III. Keyhusrev, II. Mesud ve III. Keykubad Moğolların baskısı altında kalan sultanlardır. Moğol hâkimiyeti altında Selçuklu Devleti yıkılmıştır. Orta Anadolu İlhanlılar idaresinde ezilirken uçlar ve dağlar tamamen Türkmenlerin eline geçmiştir. 1336'da İlhanlı hâkimiyeti Orta Anadolu'da çökmüştür.¹¹⁸

¹¹⁴Turan, a.g.e., sayfa 296

¹¹⁵M. Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, İstanbul 1981, sayfa 145-171

¹¹⁶M. Halil Yımanç, "Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi", İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1944, sayfa 170-175

¹¹⁷Akdağ, a.g.e., sayfa 41

¹¹⁸Turan, a.g.e., sayfa 293-300

Anadolu bu dönemde baştanbaşa karışmıştır. Bu dönemde kullanılan paraların oranlarındaki değişime bakıldığında, ekonomik yıkımın ne derece olduğunu görmek mümkündür.

Osmanlı Devleti açısından Türkmenlerin iktisadi bir yönü de vardır. Bu aşiretler yaptıkları iktisadi faaliyete göre yüncü, danacı, ellici gibi isimler alır. Tezimizin inceleme alanına giren sahada da bu tür isimlere rastlanır. Bunlar bazen has arazi olarak bazen de bir sancağın vergisine dâhil edilerek, mukataaya verilerek idare edilir. Başlarına hükümet tarafından tayin olunmuş “voyvoda” denilen devlet görevlileri gönderilir. Bu kişinin seçiminde ahalinin de rızası alınmaktadır. Voyvodalar önemli görevler üstlenirler. Aşiret mukataaları voyvoda tayin edilen kimseye malikâne olarak verilir ve kayıtlarda bu kişiler “Türkmen voyvodası” ya da “Türkmen Ağası” olarak kaydedilirdi. Bunların en temel vazifesi hayvan başına verilecek vergi miktarını belirlemek ve vergileri düzenli şekilde toplamaktır.¹¹⁹ Göçebelerin genel iktisadi faaliyeti hayvancılık olarak kabul edilir. Göçebe yaşam ziraata engel olsa da kışlak ve yaylaklarda bir miktar ziraat yapılmaktadır. Türkmenlerin adli meselelerine ise merkezden tayin edilen kadılar bakmaktadır.

Osmanlı konargöçerleri sahip oldukları büyük sürüler sayesinde bazı bölgelerin et ihtiyacını karşılamaktadır. Ayrıca göçebelerin sahip olduğu bu sürüler kara nakliyatının çok mühim bir bölümünü gerçekleştiriyordu. Özellikle savaş zamanlarında mühimmatın taşınmasında önemli rol oynarlar. Bazı aşiretler özellikle bu amaçla kullanılacak at ve develerin yetiştirilmesinde görevlendirilmiştir. Mesela At Çeken Türkmenleri bunlara en güzel örnektir. Türkmenler kendi aralarında hayvan alım satımı yapabilmektedir. Bazı aşiretler ise savaş silahı yani ok, yay yapmak ile görevlendirilmiştir. Ayrıca aşiretlerin hayvandan elde ettiği et, süt, yapağı ya da bu malzemeyi kullanarak yaptıkları yoğurt, tereyağı ya da dokuma ürünler şehir pazarlarında satılarak şehirlerin ihtiyaçlarını karşılamıştır.¹²⁰

Osmanlı mali düzenlemeleri konargöçerlerin Osmanlı ile ilişkisini anlamamız açısından önemlidir. Paul Lindner konargöçerlere ait düzenlemeleri farklı bir açıdan ele almıştır. Osmanlı düzenlemelerinin öncelikli amacı göçebelerin tespit, tasnif ve diğer

¹¹⁹Orhonlu, a.g.e., sayfa 14-18

¹²⁰Orhonlu, a.g.e., sayfa 17-21

tebaadan ayrı tutulmasını sağlamaktır. Ekonominin konargöçer hayatında yarattığı değişim önemlidir ve ayrıca ele alacağımız bir konudur.¹²¹

Aşiretlerin sosyal yaşamlarını Anadolu'ya geldikleri ilk dönemde etkileyen ve şehirlerdeki Türk nüfusunun artışı hızlandıran en önemli unsurlardan biri dini yapılanmaya öncelik eden dinsel önderler, onların oluşturdukları dinsel müesseseler ve bunların zaman içinde şekil değiştirmeleridir. Kısaca bu yapılanmadan bahsedecek olursak, Devlet görevlerinde öncelik medreseden yetişmiş dini âlimlere tanınmıştır. Ancak yeteri kadar yetişmiş din görevlisi olmadığından, bu âlimler daha çok İslam memleketlerinden temin edilmiş, en çok da İran'dan getirilmişlerdir. Böylece Dolayısıyla devlet yönetiminin daha çok Doğu'dan gelme medreselilerin eline geçmiş olduğu görülmektedir. Bunun olumlu neticesi taassup devrinin yaşanmaması olacaktır.¹²² Ancak bunun dışında ileride olumsuz sonuçlar yaratacak durumlarda ortaya çıkmıştır. Bu da halkın dinsel yapılanması ve bu dinsel yapılanmaya önderlik edecek kişilerin ortaya çıkması olmuştur. Kısaca "Derviş" adı verilen bu dini önderler, yeni teşekkül edilmekte olan Anadolu Türk cemaatlerini "irşad"a koşmaya başlayacaklardır. 13. asrın sonlarına kadar olan zamanda kurulan zaviye, hanekah rıbat gibi müesseselerin bu yapılanmada belirgin olarak etkisi olmuştur. Oluşan bu müesseseler Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmelerini geniş ölçüde kolaylaştırmıştır. Ancak tarikatların oluşmaya başlaması ve bu tarikatlar içinde en önemlilerinden biri olan Bâtınlık hareketinin yayılmaya başlaması ile aynı müesseseler birtakım tembel ve dilencilere de sığınak olmuştur. Bu cemiyetler oldukça kalabalık bir hal almış, sadece tüketici bir kitle haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak toplumsal ayrımlar göze çarpacak derecede belirginleşmiştir. Zenginler dikkat çekici oranlarda servet sahibi olmuştur. Bu durum iç düzenin bozulmasında etkili rol oynayacaktır. Bâtınlık hareketinin tehlikeli bir hal almasında Devlet topraklarının yani miri arazinin devlet görevlilerince geniş malikâneler haline getirilmesi ikta sahibi sipahi askerlerin önemini kaybetmesi etkili olmuştur. Bunun sonucu devlet askeri yönden zayıflamış, fetihci özelliğini kaybetmiş bu durum zamanla düzeni sarsacak bir hal almıştır.¹²³

¹²¹A.g.e, sayfa 17-21

¹²²Akdağ, a.g.e., sayfa 13,38-39,46-47

¹²³ Akdağ, a.g.e., sayfa 13,38-39,46-47

Bir önceki paragrafta özetlemeye çalıştığımız dinsel yapılanmanın ve bunun doğurduğu olumsuz sonuçların kökenlerinin nereye dayandığını incelemek, ilk göçler ve bunların zaman içinde Anadolu’da oluşturduğu sosyal ve dinsel yapıyı anlamak açısından önemlidir. Türkistanlı Şeyh Ahmet Yesevi’nin izinde yürüyen bir takım dervişler Anadolu’ya akın ettiklerinden beri, medresenin klasik ve kitabi din anlayışı yanında Türkiye halkına “Veli” yahut “Ermiş” dervişlerin hayallerinde tarifini bulan yeni bir din anlayışı telkin olunmaya çalışıldığını görmekteyiz. Bu dervişlerin yaşam tarzı ve dünyaya bakış açıları oldukça dikkat çekicidir. Dervişler dünya nimetlerinden vazgeçmiş, bazı hayır sahiplerinin kurdukları tekke ve zaviyelere yerleşmiş ve dışardan bakıldığında oldukça mütevazı bir hayat devam ettirmektedirler. Ancak başka bir açıdan bakıldığında bu hayır müesseselerin vakıfları sayesinde propagandalarını çok etkili bir şekilde yapabildiklerini görmekteyiz. Bu propagandalar ise Moğol istilasından bezmiş olan halkın etkilenmesini sağlayacak niteliktedir.¹²⁴ Fuat Köprülü bu konudan şöyle bahsetmektedir:

“Velilik mertebesine çıkan büyük şeyhlerin, pek çok derviş ve babaların ortaya çıkışlarının hep Anadolu’nun 13. asrına rastlamış olması, tasavvuf ve tarikat sahalarında fikri bir gelişmeyi gösterir nitelikte değildir. Siyasi hayatı, iktisadiyatı vesair bütün içtimai düzeni yavaş yavaş çökmekte olan, huzurunu ve istikbal ümidini kaybetmiş bir cemiyette, insan ruhunun tarikatlarca yapılan avutucu telkinlere, muhtaç olduğunu gösterir niteliktedir.”¹²⁵ Medreselerde ömür boyunca bir avuç insanın anlayabildiği “kitab-ı ilim”den öğrenilen din kaideleri, Mevlana devrinin sefil insanlarına hiç de teselli vermiyordu.¹²⁶ Hâlbuki “Baba” ve “Veli” ler dünyanın sefaletine katlanıldığı halde, gelecek ebedi olan; huzurlu ve yaşamaya doyum olmayan bir hayat vaat ediyorlardı. Bu yeni din anlayışı akıldan ziyade hayallere yer ediyordu. Ancak bu tarikat kurucusu büyük şeyhlerin hem medrese kültüründe yani İslami din bilgisinde, hem de tasavvuf sahasında çok derinleşmiş olduklarını hatta müderrislik yaptıklarını görüyoruz. Böyle olduğu halde şeyhlerin peşine takılanların medreselilerden ziyade zanaatkârlar ve okuma yazma bilmeyenler olması, dinsel yapının kitabi metod dışında gelişmesiyle ilgilidir. Şeyhlerin çoğunun tahsil sahibi olmaması dikkat çekicidir. Şeyhlerin peşine takılanlar, Şeyhlerin din anlayışını medrese baskısından kurtararak fikir serbestliği sağlayan bir hale getirdiklerine inanıyorlardı.

¹²⁴Akdağ, a.g.e., sayfa 47

¹²⁵Mehmet Fuad Köprülü, *Baba ve Bektaşilik Maddeleri*, Diyanet İslam Ansiklopedisi

¹²⁶*Celaleddin Rumi Maddesi*, İslam Ansiklopedisi, cilt 3

Bu dönemde Anadolu pek çok tarikat faaliyet göstermekteydi. Bunlardan Mevleviler ve daha sonra Bektaşî olarak adlandırılacak olan sufi gruplar çalıştığımız bölge açısından büyük önem taşır. Bu dönemde halkın dinsel yapısı üzerinde çok önemli etkileri olmuş bu iki sufi zümreye değinmek önemlidir. Zira tezimin konusu olan saha özellikle Bektaşîlik ve Mevevîlik hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı ve her iki tarikatın da merkezine çok yakın olan bir sahadır. Bektaşîliğin dinsel yapıya bakış açısına bakıldığında Sünniliğe ve medrese baskısına açıkça cephe aldığı görülmektedir. Başta göçebe Türkmenler ve geniş bir halk kitlesi tarafından kabul edildiğini söylemek mümkündür. Batini Şeyhlerin, II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında tehlikeli bir isyan çıkarmayı başarması dikkat çekicidir. İsyân önderleri İktisadi zorluklar içinde bulunan Türkmenleri etkilemeyi başarmıştır. Bu isyan hareketleri 1240 yılında zorlukla bastırılmıştır ancak devletin zayıf noktasını da ortaya çıkarmıştır.

“Türkmen” deyiminin sosyolojik açıdan bugün hangi kitleler için kullanıldığı önemlidir. Daha çok Alevi/Kızılbaş Türk boylarının ifadesinde kullanılmaktadır. Halen göçer yaşam süren Sünni Türkler ise “Yörük” olarak isimlendirilmektedir. Günümüzde Akdeniz’de Toroslar’da yaşamını sürdüren Sünni Türkmelere de Yörük ifadesi kullanılmaktadır.¹²⁷ Ancak burada yine kesin bir ayırmadan söz edemiyoruz. Çünkü Anadolu’nun değişik yerlerinde yaşayan ve kendisini Sünni olarak ifade eden Türkmen grupları olduğu gibi, kendisini Alevi olarak nitelendiren Yörük toplulukları da vardır.

Burada kısaca toparlamak gerekirse Anadolu’nun Kızılırmak’tan itibaren batı kısmında yaşayan yaylak-kışlak arasında sürekli hareket eden at, koyun, keçi, deve ve katırdan oluşan sürüleri olan, konar-göçer yaşam sürdüren gruplara “Yörük”, Kızılırmak’ın doğusunda kalanlara ise “Türkmen” denilmiştir.¹²⁸ Osmanlı kayıtlarında bu tabirlerin kullanılmasının temel nedeni, bu gurupların yaşam tarzını ifade etmektir.

Osmanlı Devleti’nde Türkmenler Yörüklerden farklı olarak, yaylak ve kışlakları ile konup göçecekleri sahaların sınırları, önceden belirlenmiş gruplardır. Türkmenler belirli bir idari düzene tabi tutulmuş ve sancak veya kaza statüsünde yönetilmişlerdir. Bunun nedeni onları denetim altında tutmaktır. Söz konusu gruplar kendi içlerinde Aşiret, cemaat, taife

¹²⁷Ömer Faruk Koyuncu, “Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Kökenleri”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 1999, sayfa 36-40

¹²⁸Arslan, a.g.e., sayfa 228

gibi çeşitli örgütlenme biçimlerine sahiptir. “Aşiret” ya da “Cemaat” ifadesi aynı kandan olan insan topluluğunu ifade ederken “Taife” ifadesi aşiretler birliğini ifade etmektedir. Aşiretlerin bir araya toplanması ile oluşturulan boylar ise “kabile” olarak adlandırılır.¹²⁹ Osmanlı’nın Anadolu’dan devraldığı nüfusun önemli bir kısmı “Türkmen” adıyla bilinen göçebelere aittir.

Göçebeler için hayvancılık temel geçim kaynağıdır. Hayvancılık özellikle yaz mevsiminde göçü gerektirdiğinden yayla mıntıkları ve çevresi önem kazanır. Hayvancılık ise bazı şehirlerdeki iktisadi yapıyı da etkiler. Şehrin et ve deri ihtiyacını karşılamak amaçlı yerleşmeler görülür. Yerleşme yerlerinin tercihinde iki önemli husus Cuma namazı ve Pazar ihtiyacı belirleyici rol oynar. Bu durumda özellikle şehrin yakınında yerleşmenin önemini ortaya koyar.¹³⁰

İktisadi yapıda göçebelerin katkısı daha çok hayvancılık yönündedir. Türkmenlerin yaylacılık geleneğinin, ekim mahsulünün tam gelişme ve toplanması mevsimlerinde hayvan sürüleriyle geniş çapta yer değiştirmeyi gerektirmesi göçebe hayat ile yerleşik hayat yaşayanlar arasında ciddi bir sorun teşkil etmiştir. Bu dönemde göçebelerin, yerleşiklerin tarım ürünlerine özellikle ekinlerine verdiği zararlardan dolayı iki taraf arasında çatışmalar çıkıyor, hatta Fuat Köprülü’nün ifadesiyle bu nizam tanımaz göçebelere devlet bile hâkim olmakta zorlanıyordu.¹³¹ Özellikle Şam’dan Sivas’a kadar olan bölgedeki Türkmenlerin yazın kuzeye Kışın Güneye yaptıkları göç ekin tarlalarına ciddi zararlar vermektedir. Ancak Türkmenler’in özellikle dokuma, dericilik gibi alanlarda da ekonomiye katkısı büyüktür.¹³²

Bunların yanında ticaret hayatına baktığımızda özellikle Orta Anadolu’da kervan ticareti de önemlidir. Antalya limanından gelen ürünler Konya merkez olmak üzere, Aksaray, Kayseri, Sivas, Erzurum, Erzincan üzerinden İran ve Gürcistan’a ulaştırılmaktadır. Bölgenin hem sosyal hem iktisadi açıdan şekillenmesinde bunun önemli bir yeri vardır.¹³³

Anadolu’da yerleşik iktisadi düzen, Türkler’in yeni iktisadi oluşumları için de temel teşkil edecektir. Türkler yerleşik ekonomik faaliyetler dışında Anadolu’da yayla

¹²⁹Tufan Gündüz, *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri*, Yeditepe Yayınevi, Ankara 1997, sayfa 32–44

¹³⁰Baykara, a.g.e., İstanbul 2004, sayfa 60-61

¹³¹Akdağ, a.g.e., sayfa 30

¹³²Baykara, a.g.e., İstanbul 2004, sayfa 60-61

¹³³ Akdağ, a.g.e., sayfa 30

hayvancılığı ve ziraat işletmeciliği oluşturmuşlardır. Türkler fethetmeden önce Anadolu şehirlerinde bazı Müslüman-Türk cemaatlerin varlığına rastlanır.¹³⁴

¹³⁴ A.g.e, sayfa 30

2. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE AŞİRETLER

2.1 Aşiretlerin Osmanlı Yönetimiyle İlişkileri

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde de göçebe gruplar vardır. Ancak Anadolu'da yaşayanlar ve Osmanlı idaresiyle daha geç tanışanlar geleneksel hayatlarını ve sosyal yapılarını uzun süre muhafaza etmişlerdir.¹³⁵ Yörük, müselleme ve ellici ordularını takviye için Osmanlılar bu göçebe nüfustan oldukça faydalanmıştır.¹³⁶ Henüz Orhan Bey döneminde dahi ordudaki değişiklik, kent mimarisinin yaygınlaşması, ilk Osmanlı sikkesinin bastırılması gibi uygulamalar göçebe bir beyliğin yerleşik bir imparatorluğa dönüşeceğinin habercileridir. I Murad ve I.Bayezid döneminde bu süreç hız kazanmış arazi ve nüfus yazımlarıyla birlikte, göçebe unsurlar da yerleşik hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Böylece yerleşik devlet için en gerekli olan vergilendirme hususunda ilerleme sağlanması amaçlanmıştır.¹³⁷

Osmanlı'nın Anadolu'nun iç ve doğusuna yayılması 14. yüzyılda gerçekleşir. Bu yayılma ile Osmanlı daha büyük Türk aşiretleri ile karşılaşır. Bu Türkmen gruplar batıdakilerin aksine geleneklerine daha bağlıdır ve daha az değişime uğramıştır. Osmanlı'nın bu genişlemesi, içindeki Türkmen nüfusunun da artmasına neden olacaktır. Göçebelerin imparatorluk içinde oynadığı en büyük rol, nüfusu devamlı besleyerek yenilenmesini sağlamak olacaktır. Osmanlı vakayinamelerinde vakanüvisler sadece olay kayıtlarını tutmuş, konargöçer unsurların gündelik hayatlarından söz etmemiştir. Bu kayıtlarda göçebelerden yabancı ve hasım bir unsur olarak bahsedilmiştir. Bunun yanında Osmanlı idaresi aşiret reislerini kendi memuru gibi sayarak, onlara vergi ödemek gibi bazı yükümlülükler yüklemiştir. Burada güdülen amacın bu grupları siyasi ve idari teşkilat içine sokmak olduğunu söyleyebiliriz.¹³⁸

¹³⁵İlhan Şahin, "Osmanlı Anadolu'su göçebelerinin idari ve Sosyal Yapısı", Tarih Enstitüsü Dergisi F 17, sayfa 254–255

¹³⁶Arslan, a.g.e., 227-228

¹³⁷A.g.e., 227-228

¹³⁸Paul Wittek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk Aşiretlerinin Rolü, Tarih Dergisi", İÜEF, Mart 1962-Eylül 1963, sayfa 17-18

Osmanlı Devleti'nin Türkmen aşiretleriyle ilişkisini, kuruluş ve yükselme dönemi olarak ayırmak mümkündür. Bunun nedeni ilişkilerde farklılaşmanın olmasıdır. Osmanlı'nın kurucu unsurları üzerinde en önemli olanlardan biri Türkmen göçerlerdir. Söz konusu Türkmen gruplar, Anadolu Moğol egemenliğine girdiğinde daha yoğun bir şekilde uçlara göç etmişler ve buralarda maişet kapısı aramışlardır. Osmanlı Beyliğinin bu gelen gruplardan fazlasıyla yararlandığı rahatlıkla tahmin edilebilir. Bu grupların Anadolu Moğol egemenliğine girdiğinde uçlara toprak ve bey kapısı bulmak amacıyla gelen topluluklar olduğu görülür. Osmanlı hizmetine girmelerindeki maksatları ise fethettikleri yerlerin kendilerine tımar olarak verilme beklentisidir. Bunlardan bir kısmı Osmanlı yönetiminde yerleşik hayata geçerken bir kısmı göçebe yaşamını devam ettirmiştir. Anadolu'da Selçuklu döneminden başlayarak, beylikler döneminde de devam eden bir konar-göçer yerleşmesi olduğunu görüyoruz. Bu durum Osmanlı Devleti tarafından da devam ettirilmiştir.¹³⁹

Osmanlının aşiretlerle ilişkisini çeşitli açılardan incelemek gerekir. Osmanlı aşiretlerin bir bölümünü Rumeli'nin ya da yeni fethedilen bölgelerin iskânında kullanmıştır. Fakat imparatorluk merkezileşme eğilimi gösterdikçe ilişkilerde yeni sorunlar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bütün bunları daha iyi anlayabilmek için öncelikle Osmanlı yönetimindeki konar-göçerlerin kendi içyapılarına ya da örgütlenmelerine bakmamız gerekir.¹⁴⁰

Konargöçerler kendi içinde "il" veya "ulus" adı altında gruplandırılmışlardır. Bu gruplar tekrar kendi içerisinde "boy, aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile)" şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Her boyun başında ise idari işlerden sorumlu bir Bey (Boy beyi) bulunmaktadır.¹⁴¹ Bazen cemaatin üst birimi olarak "kabile" ifadesi kullanılmakta idi. Bir kabile birden fazla cemaatten meydana gelebiliyordu. Aynı cemaate mensup olan kişiler aynı soydan geldiklerini düşünmektedir. Vergi kayıtlarında bu cemaat ya da kabile isimlerine rastlanmakta ve idare ile ilgili bir sıkıntı olduğunda bu sıkıntılarını cemaat ya da kabile olarak kaydettirmektedirler. Kabile adının kaydedilmesi onların şahıslarının belirlenmesinde kolaylık sağlamaktadır. Sosyal bakımdan ise göçebelerde görülen en üst

¹³⁹A.g.e, sayfa 17-20

¹⁴⁰A.g.e, sayfa 17-20

¹⁴¹Yusuf Halaçoğlu, *14-17 yüzyılda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, sayfa 99-104

birim boy ve taifedir. Bir boy muhtelif sayıdaki cemaatlerden oluşur.¹⁴² Konargöçer halk üzerinde buldukları topraklara göre de sınıflanmıştır. Yörükler genellikle tımar ve has reayası; Türkmenler ise has reayası olarak kaydedilir.

17. asırda Ankara ve çevresine gelen Bozulus Türkmenlerinin bir bölümü Keskin’de yerleşirler. Bu bölgeler mukataaya verilerek idare edilir.¹⁴³ Göçebe unsurların yerleşimlerinin daha çok şehirlere yakın yerlerde olduğunu görüyoruz. Bunun nedeni şehirde yaşayanlar ile göçebe unsurlar arasında bir iktisadi bağın olmasıdır. Göçebeler şehirlerin yakınlarına yerleşerek mallarını satmak için bir pazar elde etmiş oluyorlardı.¹⁴⁴

Osmanlı Devleti göçebe aşiretlerin birçoğuna müstakil sancaklar ya da kaza statüsü vermiştir. Bunun birkaç önemli nedeni vardır. Osmanlı bu yöntemle göçerleri daha iyi kontrol altında tutmayı, önemli bir vergi kaynağı olduklarından sağlıklı vergi toplanmasını sağlamayı ve bu göçebeleri yavaş yavaş merkezi idareye alıştırarak yerleşik hayata geçmelerini sağlamayı amaçlamıştır. Göçebelerden oluşan bu sancak ve kazaların özel coğrafi bölgelerde oldukları görülür. Ancak idari bir merkezlerinin olup olmadığı tam olarak tespit edilememektedir.¹⁴⁵

Türkmen aşiretlerinin Anadolu’ya göçleri sırasında onlarla birlikte gelen baba, abdal, dede, vs. lakaplı şeyh ve dervişler aşiretlerin sosyal ve dini hayatında önemli bir yere sahiptiler. Anadolu’da dağlık bölgelerde, yüksek yaylalarda yaşayan yarı göçebe Türkmenlerin yerleşik hayatın inanç biçimini aynı şekilde benimsemediği görülür. Bu gruplar içinde göçebe yaşamını devam ettirenlerden biride derviş gruplarıdır. Bunlardan en belirgin olanlarından biri Abdalan-ı Rum grubudur. Bu grubun Türkmen göçlerinin gerçekleşmesinde kolaylaştırıcı rollerinden bahsetmek gerekir. Derviş grupları Türkmen grupların dinsel liderleri olup, uçlara tarikatlarını sürdürmek ve genişletmek amacıyla göç etmişlerdir. Osmanlı açısından bakıldığında bu dervişler Osmanlı hizmetine girerek ihtiyaç duyulan nüfus sorununun çözülmesini sağlayacaklardır.¹⁴⁶ “Abdalan-ı Rum” ya da “Horasan

¹⁴²İlhan Şahin, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Anadolu’su Ve Göçebelerin İdari Ve Sosyal Yapısı”, 9 Aralık 1955’te Japonya’nın Osaka şehrinde “The Japan Center for Areas Studies” tarafından düzenlenen seminere, İngilizce olarak sunulan tebliğin Türkçe tadil edilmiş şeklini gösterir. Tarih Enstitüsü Dergisi F 17 ,sayfa 254-255

¹⁴³Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü(1961-1966)*,İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:998, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basım Evi,1963 sayfa 14-16

¹⁴⁴Witteck, a.g.e., sayfa 264-268

¹⁴⁵İlhan Şahin, “ Osmanlı Anadolu’su göçebelerinin idari ve Sosyal Yapısı”, Tarih Enstitüsü Dergisi F 17, sayfa 256-257

¹⁴⁶Murat Özyüksel, *Feodalite ve Osmanlı toplumu*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı yayınları, sayfa 82-85

Erenleri” adıyla bilinen Abdal ve Babalar, Şamanist inançlardan türeme ve aşiretin toplum yapısına uygun heteredoks bir İslamı temsil etmekte idiler. Türkmenler kendi kültür yapılarını ve Orta Asya Türk geleneklerini temsil eden Babalara katı bir şekilde bağlıdılar. Türkmen boyları eski dinlerinin ve adetlerinin bir bölümünü bu dönemde halen yaşatmaktadır. Yeni dinlerini bu eski alışkanlıklarıyla beraber devam ettirmek veya bu ikisini birleştirme eğilimindedirler. Bu bağlamda “Türkmen babaları” veya “dervişleri” kendilerini eski din adamları olan “kam” ve “ozanların” yerine koyuyorlardı. Bu dervişlerin Türkmenler üzerinde çok büyük tesiri vardır. Çünkü onlar göçebe halka onların anlayabileceği tasavvufu yoğrulmuş basit bir İslam anlayışı sunuyorlardı. Oysa medrese âlimlerinin temsil ettiği İslam anlayışı onlara çok yabancı kalıyordu.¹⁴⁷

Dervişlerin Türkmen grupları üzerindeki etkisi bazı siyasi ve sosyal olayların yaşanmasında oldukça etkili olmuştur. Bu durum Osmanlı Devletini uzun süre uğraştıracak bir şekil almıştır. Dervişlerin bazı söylemleri geniş halk kitlelerini harekete geçirebilmiş, Selçuklu ve Osmanlı idaresine karşı ayaklanmalarına neden olmuştur. 13. yüzyılda yaşanan Babai isyanı, 15. yüzyılda Şeyh Bedreddin isyanı ve 16. yüzyılda yaşanan ve zamanla adına Celali isyanları denilen isyanlar, her ne kadar siyasi ve ekonomik nedenlerden kaynaklanmış olsada bu isyanların başrollerinde Türkmen kitlelerini etkileme kabiliyetine sahip şeyh ve dervişlerin olduğu açıkça görülür.¹⁴⁸

Karakeçili aşiretinin Osmanlı ile ilişkilerine en iyi örneklerden biri de II. Abdülhamid'in, Karakeçililer'e mensup seçme gençlerden 200 kişilik mızraklı bir bölük teşkil ettirmiş olmasıdır. Bu bölüğe Söğütlü Maiyet Bölüğü adı verilmiştir. Bunlar Cuma selamlığı ile diğer merasimlerde sarayda yakın ilgi görmüş ve takdir kazanmışlardır. Bölüğün yine Karakeçililer'den olma kumandanı Mehmed Efendinin, bölüğe mensup bir hemşehrisiyle birlikte Sultan Abdülhamid'in yatak odasının yanında yatması Karakeçili aşiretine duyulan güvenin en güzel örneklerinden biridir. II. Abdülhamid'in onlardan 'öz hemşehrilerim' şeklinde söz ettiği gibi Alman İmparatoru Wilhelm'e de Söğütlü Maiyet Bölüğü mensuplarını 'akrabalarım' olarak tanıttığında tezimizin konusu olan bölgedeki aşiretlerden en büyüğünün Osmanlı ile ilişkisine dair en güzel örnekler arasındadır.¹⁴⁹

¹⁴⁷Özyüksel, a.g.e., sayfa 82-85

¹⁴⁸Resul Ay, *Derviş ve Toplum (13-15 Yüzyıl)*, Kitap Yayınevi, 1. Basım, İstanbul Ekim 2008, sayfa 128-130

¹⁴⁹Faruk Sümer, “Karakeçililer”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, cilt 24

Bu bölümde Orta Anadolu’da yerleşen aşiretlerden birkaçının 13-15. yüzyıllarda Osmanlı ile olan ilişkilerinden bahsetmek uygun olacaktır. Bu aşiretlerin içinde en önemlilerinden birisi Karakeçili aşiretleridir. Karakeçili aşiretinin Anadolu’ya ilk kez Ertuğrul Gazi önderliğinde hicri 6. asırda ayak basmışlardır.¹⁵⁰

Ankara-Kırıkkale havalisindeki en kalabalık Türkmen gruplarından biri de Karakeçililer’dir. Karakeçililer’in III. Murat’ın hasları arasında yer aldığı da bilinmektedir. Ankara ve çevresinde bu aşirete mensup 51 cemaat bulunmaktadır.¹⁵¹ Yavuz Sultan Selim döneminde Karakeçili aşiretine “Harameyni Şerifeyn Aşireti” adı verilmiştir.¹⁵² Kalabalık ve büyük bir aşiret olan Karakeçililer mensubu oldukları Kayı boyunun diğer bazı oymaklarıyla beraber Moğolların baskısından kurtulmak için liderleri olan Ertuğrul Beyin idaresinde Horasan-Azerbaycan-Ahlat güzergahından Anadolu’ya gelmişlerdir.¹⁵³ Karakeçililer’in Osmanlı Arşiv kayıtlarında Karakeçi, Karakeçili, Karakeçilü Perakendesı, Karakeçili, Türkman-ı Karakeçi, Türkman-ı Yörükân Taifesi olarak geçtiklerini görmekteyiz.¹⁵⁴ Karakeçililer oymak, aşiret ve cemaat olarak Anadolu’nun değişik bölgelerine dağılmışlardır.¹⁵⁵ Karakeçili aşireti Orta Anadolu’da büyük bir yoğunlukta Kırıkkale’de yerleşmişlerdir. Karakeçililer günümüzde yaşadıkları ve adlarını verdikleri Kırıkkale ili sınırları içindeki ilçeye 1583 yılında yerleşmeye başlamışlardır. Bu durum 1583 tarihli şeriye sicillerinden anlaşılmaktadır. Karakeçili 1962 yılından itibaren Bala’ya bağlı bir bucaktır. Akkoşan, Keklice ve Sulubük köylerini de sınırları içine alarak Kırıkkale İlinin üçüncü büyük ilçesi olmuştur.¹⁵⁶ Karakeçililer Anadolu’nun diğer bölgelerinde yaşayan Karakeçililer ile akrabadırlar. Osmanlı kayıtlarında “Ulu Yörük” diye geçmektedirler. Bu ifade en eski Yörük en köklü boy anlamına gelmektedir. Karakeçili Yörüklerinin en yoğun iskânı Tanzimat döneminde olmuştur. Bu yüzyılın başlarına kadar Karakeçili Aşiretleri yerleşmeyi reddetmişlerdir. Bu durum yalnız Karakeçililere mahsup olmayıp Anadolu’daki

¹⁵⁰İsmail Özçelik, “Karakeçililer” Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Şanlıurfa 1999 sayfa 1-3

¹⁵¹Tufan Gündüz, “Kırıkkale Havalisinde Türk-men Köyleri”, Karakeçili 2. Uluslararası Kültür Şenliği 13-14-15 Eylül 1996, sayfa 50

¹⁵²Yusuf Halaçoğlu “Anadolu İskanında Urfa ve Çevresi”, Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Şanlıurfa 1999, sayfa 30-33

¹⁵³Bayram Sakallı “Karakeçili Aşireti ve Milli Mücadelede Karakeçililer”, Karakeçili III. Uluslararası Kültür Şenliği, Kırıkkale Eylül 20-21 1997, sayfa 16

¹⁵⁴Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu Arşivlerinde Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul 1979, sayfa 474-476

¹⁵⁵Türkay, a.g.e., sayfa 474-476

¹⁵⁶Erkut Deral, *Karakeçililer*, Ant Yayınları, İstanbul 1998, sayfa 10-12

büyük aşiretlerin tamamı için geçerlidir. Karakeçililer'in de içinde olduğu bu büyük Türkmen grupları yerleşmeyi reddettikleri için devletin siyasal, sosyal ve ekonomik kontrolünden uzak ve sisteme dâhil edilemedikleri için devlet otoritesini sarsmışlardır. Devletin 1842 yılında aldığı bir kararla aşiretlerin sancak hudutları dışına çıkmaması istenir. 1861 yılında vilayetlere gönderilen hükümlerle imparatorluğun neresinde olursa olsun, konargöçer aşiretlerin iskân edilmesi emredilmektedir.¹⁵⁷

Karakeçili Aşireti birçok iktisadi çabanın içine girmistir. Tarım ve hayvancılık başta olmak üzere maden suyu tesislerine varana kadar, Osmanlı ekonomisine katkı sağlamıştır. Hayvancılığa bağlı olarak yün, iplik, aba üretimi konusunda adeta Anadolu'da merkez olmuşlardır.¹⁵⁸

Aşiretin iskân olunduğu hemen hemen bütün bölgelerde yaşam ve geçim tarzının hayvancılık ve buna bağlı olarak yün, iplik ve aba üretimi olduğu görülür. Genelde yünden üretilen maddelere dayanan ekonomik faaliyet XX. yüzyıl'ın başlarında bile canlılığını korumaktadır. Ancak, Osmanlı Devleti'nin bu dönemdeki mali yetersizlikleri siyasal çözüme, vergi sistemindeki bozukluk, üretimin düşmesine ve vergi adaletsizliklerine de neden olmuştur. Büyük çapta üretim yapan aşiretin yün ve mamul madde üretimindeki verimi düşmüş, fiyat politikalarındaki dengesizlikler aşiretin hem vergilendirmede, hem de devlete gönderdiği ürünlerdeki sayının ve kalitenin düşmesine neden olmuştur. Öyleki aşiretle Osmanlı Devleti arasındaki bu döneme kadar iyi olan iletişim azalmış, hatta ürün akışını sağlamak ve hızlandırmak için devlet emirler çıkarmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁷ A.g.e, sayfa 10-12

¹⁵⁸ Say, a.g.e., sayfa 45-47

¹⁵⁹ Say, a.g.e., sayfa 47-52

2.3 Aşiretlerin Yerleşik Hayata Geçme Süreçleri

Osmanlı Devleti'nde yaşayan konargöçer halkın iskân edilmesi ya da bir diğer ifade ile yerleşik hayata geçirilmesi, bir dönemde olup biten bir olay değildir. Bu durum uzun bir zamana yayılmakla birlikte bugün dahi konargöçer yaşam tarzını sürdüren topluluklar vardır. Konargöçerlerin yerleşik hayatı benimsemekte zorlanmalarının en temel nedeni yaşam tarzlarının Osmanlı Devleti'nin temelde tarıma dayanan yaşam tarzına uygun olmamasıdır. Konargöçerlerin sistemli bir şekilde yerleşik hayata geçirilmeleri I. Bayazıt döneminde başlar. Bu dönemde fethedilen Rumeli topraklarına Anadolu'da yaşayan konargöçerler yerleştirilmiştir. Bunun maksadı fethedilen topraklarda Osmanlı hâkimiyetini sağlamaktır. Buna fethedilen bölgeyi “şenlendirmek” denir. Diğer yandan bu durum yerleşik hayata geçişi sağlar. İlk dönemlerde konargöçerlerden bahsedilmezken Kanuni döneminde konargöçerler için özel “Yörük Kanunnameleri” çıkarıldığını görüyoruz. Yükselme döneminde konargöçerlerin büyük bir çoğunluğu bu yaşam tarzını devam ettirmektedir. Osmanlı Devleti bu nüfusu kontrol altında tutmak için arazi ve ağnam vergisi almaktadır. Ayrıca madenlerde ve ordunun ihtiyaçlarının karşılanması gibi birçok görevde konargöçerleri kullanmaktadır.¹⁶⁰ Osmanlı göçebelere mevcut düzeni ve askeri yapıyı tehdit eden unsurlar olarak bakmaktadır. Göçebeler devletin bilinen düzenine yerleşikler gibi kolay uyum sağlayacak bir topluluk veya diğer bir deyişle tebaa değildir. Ancak bu tebaayı yerleşik yaşama geçirmenin sorunu çözebileceğine inanılmaktadır. Kanuni döneminde farklı bir uygulama görülmektedir. Bir göçebe ancak göçebe faaliyetlerinden vazgeçip 10 yıl süreyle ekili bir tarla sahibi olursa ve bir köye yerleşirse, yerleşik düzende olan insanlarla aynı muameleye tabi tutuluyordu. Çankırı vilayet kanununa göre bazı göçebeler “rahat ve huzuru” tercih ettiği için 30 ya da 40 yıldır kendi istekleri ile yerleşik idiler. Önceden kışlak olarak kullandıkları yerleri ekip biçtikleri için normal tarım vergisine muhatap idiler. Bu göçebeler göçebe kayıtlarından silinip yerleşik kayıtlarına geçirilmişlerdir.¹⁶¹ Osmanlı Devleti her ne durumda olursa olsun iskân edilmemiş nüfusa olumlu gözle bakmamıştır. Bunun nedeni iskân edilmeyen göçebe unsurların kayıt dışı nüfus olmasıdır. Ayrıca yerleşik olmayan göçebe nüfusun yerleşik nüfusun gelir kaynağı olan tarım arazilerine zarar verdiği

¹⁶⁰Fikret Babuş, *Osmanlı'dan günümüze etnik-sosyal politikalar çerçevesinde göç ve iskân siyaseti ve uygulamaları*, Ozan Yayıncılık, Şubat 2006, sayfa 30-32

¹⁶¹Lindner, a.g.e., sayfa 93-96

de yadsınamayan bir gerçektir. Yerel yönetimler aracılığı ile bu durum engellenmeye çalışılmıştır.¹⁶²

Osmanlı Devleti'nin aşiretleri iskân etme yöntemlerinden önce tezimizin konusu olan bölgede Pehlivanlı aşiretinin bölgeye gelmesi ve yerleşik hayata geçme sürecini incelemek yerinde olacaktır. 17 yüzyıldan itibaren Pehlivanlı aşiretinin kendisine katılan diğer oymaklarla Halep bölgesinden ayrılarak Sivas'ın güneyinde Kangal, Divriği ve Yama Dağlarında civarında yaşamaya başlamışlardır. Bu dönemde Pehlivanlı aşiretinin Anadolu'da başlayan eşkiya hareketlerinin bastırılmasında kullandığı görülmektedir.¹⁶³ 17. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde meydana gelen ekonomik buhran ve Celali isyanları, Pehlivanlı aşiretini de etkilemiş, aşiretler yavaş yavaş Orta Anadolu'ya kaymaya başlamıştır. Pehlivanlı aşiretinin günümüzde yerleşik olduğu köyler, Kırıkkale iline bağlı Abdurrahman Beyobası, Mehmet Beyobası, Hüseyin Beyobası, Kenan Beyobası, Gazi Beyobası ve Battal Beyobası'dır. Orta Anadolu'ya geldiklerinde Tezimizin inceleme sahası olan Kırıkkale yöresine yerleşen Pehlivanlılar 72 Oymaktan meydana gelmiştir ve bunlarda 24'ü Pehlivanlı Türkmeni, 12'si Çiçekdağı ve Haymana yöresinde oturan Kürt, 36'sı Kırşehir, Keskin, Kırıkkale yöresinde oturan ve Pehlivanlıya Ahde yazılan Türkmen aşiretleridir.¹⁶⁴

Kırıkkale ili ve çevresine Karakeçili aşiretlerinin iskânı ile ilgili 16. Yüzyıla ait Osmanlı belgelerinde¹⁶⁵ Ankara ve çevresine yerleşmiş olan aşiret ve cemaatlerden bahsedilirken: Cemaat-I Yazır sakin der karye-I mezbur (çukurcak), tabii Karakeçili; mücerred (bekâr): 22 hane: 42 şeklinde bir bilgi mevcuttur. Burdan anlaşılacağı gibi Karakeçili aşiretinden olan Yazır cemaatinin, Çukurcak köyünde iskân edildiği belirtilmektedir. Buradaki köyün bugünkü Kırıkkale iline bağlı Karakeçili ilçesi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁶

Bugünkü Kırıkkale ili ve çevresine yerleşen en önemli konargöçer aşiretlerden bir diğeri de Dulkadir Türkmenleridir. Dulkadir Türkmenlerinin Kırıkkale bölgesinde kurulan ve beylerinin isimlerini taşıyan yerleşme yerleri ise şöyledir:

¹⁶²Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İstanbul 1999, sayfa 246

¹⁶³A.g.e, sayfa 246

¹⁶⁴Age, sayfa 246

¹⁶⁵*Defter-i Mufassal-ı Yörükân-ı Ankara Defteri*, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi

¹⁶⁶Bayram Sakallı, "Karakeçili Aşireti ve Milli Mücadelede Karakeçililer", Karakeçili III Uluslararası Kültür Şenliği Bildirileri, Karakeçili Kaymakamlığı, Ankara 1998, sayfa:17

“ Alçılı (Delice merkez), Alçı Yeni Yapan (Çelebi merkez), Ayvatlı (Sulakyurt merkez), Barak (Keskin merkez), Baraklı (Delice), Barakobası (Keskin), Büyük ve Küçük Avşar (Delice), Büyük ve Küçük Ceceli (Keskin), Cebraili (Keskin), Ceritkale, Cerit Müminli, Cerit Obası (Keskin), Çalış (Keskin), Eldelek (Balışeyh), Evliyali (Delice), Hacılar, Herekli (Delice), İzzeddin Köy (Balışeyh), Karahacılı (Çelebi), Kuzugüdenli (Keskin), Turhanlı (Balışeyh), Beyobası-Kenanobası-Mehmetbeyobası (Balışeyh)”¹⁶⁷

Osmanlı Devleti'nin aşiretleri iskân şeklini birkaç başlık altında incelemek gereklidir. Bunun nedeni Devletin kuruluşundan itibaren bazen sistemli olarak bazen doğaçlama olarak yerleşik hayata geçilmiş olmasıdır. Osmanlı'da ilk yerleşme hareketleri kuruluş döneminde başlar. Göçebe Dervişler boş ve ıssız yerlere yerleşip buraları imar ve iskân etmişlerdir. Dervişlerin kurduğu zaviyeler etrafında ilk yerleşme hareketleri başlamış ve bu yerler dervişlerin isimleriyle anılmıştır. Zaviyeler etrafında yerleşmeler arttıkça, bu bölgeler köy haline gelir.¹⁶⁸

Bir başka yerleşme şekli vakıf sistemidir. Vakıfların amaçlarından biri de bataklık ve ıssız arazilerde mamureler oluşturarak buraları şenlendirmektir. Buralara yerleştirilen halk birçok vergiden muaf tutulur. Buradaki maksat yerleşmeyi daha çekici hale getirebilmektir. Osmanlı'da bir diğer iskân politikası sürgündür. Devlet lüzum gördüğünde sürgün yapabilir. Diğer bir yerleştirme şekli özellikle göçebe aşiretlerin köprücü, derbentçi gibi geri hizmet sınıflarında görevlendirilmeleriyle gerçekleşir. Buralarda yaptıkları hizmetler karşılığı bazı vergilerden muaf tutulurlar. Ancak bu yerleştirme şekli 16. ve 17. yüzyıllarda yerleşik halkın bölgelerini terk etmeleri neticesinde boşalan yerlerin iskân edilmesi şeklinde cereyan ediyordu.¹⁶⁹

17. yüzyılda Osmanlı'nın sosyal ve askeri yapısının bozulması sonucu Celali isyanları çıkmıştır ve bu yerleşik halkın sıkıntılarını arttırmıştır.¹⁷⁰ Celali hareketlerinin yaşandığı dönemde konargöçer gruplar bu isyanların içinde görülmüştür. Celali hareketlerinden doğan şikâyetlerin artmasıyla yerleşik halk silahlanmış ve Devlet eliyle “il

¹⁶⁷Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, Bilge Yayınları, Ankara 1996, sayfa 47-51

¹⁶⁸Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı imparatorluğunda bir iskân ve Kolonizasyon metodu olarak sürgünler”, İktisat Fakültesi mecmuası 11, İstanbul 1949-1950, sayfa 544

¹⁶⁹A.g.e, sayfa 544

¹⁷⁰Babuş, a.g.e., sayfa 32-33

erleri” denilen silahlı gruplar oluşturulmuştur.¹⁷¹ Burada dikkat çeken bir başka durum yerleşikler ile göçebeler arasındaki temel sorunlardan birinin de göçebelerin yerleşik halkı Devletin kendilerine karşı bir güç unsuru olarak kullanabileceği düşüncesidir.¹⁷²

17. yüzyıl ıslahatları sonucu bir kısım konargöçerin kendiliğinden yerleşik hayata geçtiğini görüyoruz. Ancak 18. yüzyılda Celali isyanlarının etkisiyle yerleşik halk daha büyük oranlarda köyleri terk etmeye başlar. Osmanlı Devleti büyük oranda tarımsal toprak gelirine bağlı bir devlet olduğundan, üretimin devam edebilmesi için, yerleşiklerden boşalan bu köylere göçerleri yerleştirmek konusunda daha sistemli hareket etmeye başlar. Ancak yeni yerleşen göçerlere de Celaliler aynı şiddeti uygulamış ve daha gözden uzak noktalara köyler kurulmak durumunda kalmıştır. Göçerler ise yerleştirildikleri bu alanlara uyum sağlayamamıştır.¹⁷³

18. yüzyılda iskân çalışmalarının yürütülmesinden sorumlu olan kurum “İskân Komiteleri”dir. Bölgelerin idari amirleri iskân işinden birinci derecede sorumluyken, Kadı ve naipiler ise hukuksal yönünden sorumludur. Her kaza bağımsız bir mahkeme görünümü vermektedir. Vilayette bağlı buldukları hiçbir makam yoktur.¹⁷⁴ Ayrıca göçerlerin iskân bölgelerinden kaçışını engellemek amacıyla askeri önlemler alınmıştır. II Mahmut döneminde aşiretlerin denetim altına alınabilmesi için daha yoğun çalışmalar olduğu görülmektedir. Aşiret halkından isteyenlerin kefil göstererek başka yerlere gitmeleri konusunda esneklik vardır. Bu konuda Valiler, Aşiret reislerine “Mürur Tezkiresi” denilen geçiş izni belgesi vermektedir. Ayrıca yetkili olduklarını gösteren mühürleri de vardır.¹⁷⁵

Sistemli bir şekilde aşiretler bölünüp etkisizleştirilir ve farklı yerlere yerleştirilirler. 1842 yılında aşiretlerle ilgili bir kararname çıkarılmıştır. Bu kararnameye göre aşiretler yaylak ve kışlak arasındaki geliş ve gidişlerini sadece bağlı buldukları sancak dâhilinde yapabileceklerdi. Aşiretler buldukları yerin amirine bağlanır. İdare amirine ise bu aşiretleri bölgesindeki boş yerlere yerleştirme yetkisi tanınmıştır. 1858 yılında aşiretlerin yerleşik hayata geçmelerinde etkili olabileceği düşüncesiyle “Arazi Kanunnamesi”

¹⁷¹Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975 sayfa 206-210

¹⁷²Babuş, a.g.e., sayfa 32

¹⁷³ A.g.e. , sayfa 32

¹⁷⁴Mustafa Akdağ, “Celali İsyânlarının başlaması”, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt IV. Sayı 1 den ayrı basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi,1946 Ankara, sayfa 25-26

¹⁷⁵ A.g.e, sayfa 25-26

çıkarılmıştır. Bu kanunname ile kişilere “özel mülkiyet hakkı” tanınmıştır. Ancak bu kanunname amacına ulaşamamış, aşiretlerin yerleşmesini sağlamak yerine dışarıdan gelen göçmenlerin işine yaramıştır.¹⁷⁶ 1865’te aşiretlere genel af çıkarılmış ve “Fırka-i Islahiyye” adı verilen komisyonlar oluşturulmuştur. Gönüllü iskân edilebilenler ister yaylaklarında isterse kışlaklarında ikamet edebilecekti. Yerleşik hayata geçmekte direnenler ise zor kullanılarak yerleşik hayata geçirilecekti. Ayrıca bu guruplardan asker kaydıda yapılacaktı. Bu yolla yerleşen aşiretlerin oluşturdukları birimlere ise “İslâhiye, Hamidiye” gibi isimler verilmiştir.¹⁷⁷

19. yüzyılda Osmanlı’nın iskân siyasetinde farklılaşma görülür. Kaybedilen topraklardan Anadolu’ya göçün yaşanması bir yerleştirme sıkıntısı doğururken aşiretlerin iskânı da sorun olmaya devam etmektedir.¹⁷⁸

XVI. yüzyılda Sivas’ın batısından Ankara’nın güneydoğusuna kadar uzanan geniş sahada yaşayan ve Ulu-Yörük Türkleri adıyla anılan topluluğun büyük oymaklarından birini Karakeçililer teşkil ediyordu. Ulu-Yörük topluluğu 'bölük' denilen yirmi sekiz oymaktan meydana geliyor, bunlardan bazıları Ak Salur, Çepni, Dodurga gibi Oğuz boylarının adlarını taşıyordu. Bir kısmının da Ağçakoyunlu, İnallu gibi Oğuz asıllı oldukları bilinmektedir. Bu topluluğun bazı oymakları ise Cungar, Çavurçu gibi isimlerle anılmaktadır. Karakeçililer’in taşıdıkları ad sebebiyle Oğuz asıllı oldukları şüphesizdir. Bunlar umumiyetle bizim tezimizde inceleme sahası olan Ankara’nın güneydoğusundaki Bâlâ kasabası ile onun doğusundan geçen Kızılırmak arasındaki yörede ikamet etmekteydiler. Karakeçililer’in bu yurtları eskiden beri kendi adlarıyla anılmaktadır. Günümüzde bu yöre idarî bakımdan yine onların ismiyle anılan bir nahiyeye olup nahiyenin merkezi de Karakeçili adını taşımaktadır.¹⁷⁹

Karakeçililer Şarkıpâre, Ortapâre ve Yüzdepâre adlarıyla üç kola ayrılan Ulu-Yörük topluluğu içinde Yüzdepâre’ye mensup olup otuz üç kışlakta oturmakta ve bu kışlaklarda Ulu-Yörük’ün diğer bütün bölükleri gibi çiftçilik yapmaktaydılar. Yazın gittikleri yaylada hem davarları, sığırları ve atları otlatmakta hem de dinlenerek kendilerini hasada hazırlamaktaydılar. Oymağın vergi veren nüfusuna gelince bu sayı XVI. yüzyılda 2757’dir.

¹⁷⁶Babuş, a.g.e., sayfa 30-35

¹⁷⁷Babuş, a.g.e., sayfa 30-35

¹⁷⁸Babuş, a.g.e., sayfa 35-37

¹⁷⁹Faruk Sümer, *Karakeçililer*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi cilt 24

Bu nüfusa kadınlar, çocuklar, din adamları, sakatlar, çok yaşlılar, sipahiler ve sipahizâdeler dâhil değildir. Vergi nüfusu dört ile çarpılırsa 11.028 rakamı ortaya çıkar ki bu sayı oymağın gerçek nüfusu hakkında bir fikir verebilir. Vergi veren Karakeçililer arasında Budak, Gündoğmuş, Tanrıverdi, Yıldırım, Güvendik, Sevündük, Yağmur, Durak, Yaramış, Türemiş, Satılmış, Durmuş, Aydın, Bektaş, Oğurlu, Bozca, İnal, Karaca, Bayat, Kazlı, Salur, Dede Balı, Arslan, Tuman, Ağca, Menteşe, Turahan, Eymür gibi Türkçe isim taşıyanlar pek çoktur.¹⁸⁰

¹⁸⁰A.g.e., cilt 24

2.3 Aşiretlerin Birbirleriyle İlişkileri

Pehlivanlı aşiretinin Dulkadirli cemaatleri içindeki durumu ve bu cemaatlerden ayrılmasıyla Orta Anadolu'da önemli bir güç haline gelmesi aşiretlerin birbirleriyle ilişkilerini anlamak için bize çok önemli veriler sunmaktadır. Pehlivanlı aşireti tezimizin konusu olan bölgede, Anadolu'ya yapılan ilk göçlerden itibaren etkili olmuş bir aşiret olduğu için diğer aşiretlerle ilişkilerini saptamak mümkündür.

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Halep, Şam ve Antep arasındaki boş arazilere yerleşen Bozok Türkmenleri, Moğollarla dişe diş mücadele ederek, Anadolu'da Moğol hâkimiyetinin çökmesinde önemli rol oynadılar. İlhanlı Devleti'nin çöküşüyle birlikte, bu bölgede yaşayan Türkmen Beylerine geniş bir hareket alanı açılmış bulunuyordu. Oğuzların Bozok koluna mensup Bayat boyundan olan Dulkadiroğlu Karaca Bey, Halep Türkmenlerini başına toplayıp Dulkadirli Beyliği'ni kurdu. Birçok Türkmen cemaati bu beyliğe bağlılıklarını bildirdiler. Dulkadirli Beyliği'ni teşkil eden cemaatler çoğunlukla Bayat, Avşar, Mamalı, Cerit ve Karacakürt boylarından idi. Bu cemaatlerin birçoğu bugün Orta Anadolu'da Kırıkkale ve çevresinde yerleşik olduğu için bunların tarihsel gelişim sürecinde yaşadıkları ve birbirleriyle kurdukları ilişkiler bizim için kaydadeğerdir.¹⁸¹

Pehlivanlılar, Halep ve Yeni-İl'de yaşayan Bayat boyunun en büyük oymağını teşkil eder. Moğol istilası üzerine diğer oymaklarla birlikte Anadolu'ya göç eden Bayatlar, Avşar ve Beğdili boylarıyla birlikte Türkmenlerin Bozok kolunu meydana getirmişlerdir. 1337 yılında Dulkadirli Beyliği'nin kurulmasında önemli rol oynayan Pehlivanlı cemaatinin, Dulkadirli'lere tabi olduğu ve onlara destek verdiği, tarihi vesikalarla kanıtlanabilmektedir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Dulkadirli'lere birleşerek Halep'e saldırmasından korkan Memlük sultanı Kayıtbay, bir orduyu 1471 yılında Halep'e gönderdi. Bazı Türkmen beyleri de bu orduya katıldı. Dulkadirli'lere den Pehlivanlı aşireti reisi Serim İbrahim, bir Memluk kervanına baskın yaparak ele geçirdi. Malatya valisi, İbrahim'in peşine düştü. Sakaltutan denilen yerde yapılan çarpışmada, Pehlivanlı İbrahim tarafından esir edildi ve Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey'e teslim edildi. Bu vesika Pehlivanlı oymaklarının Dulkadirli'ye dâhil olduğunun açık bir kanıtıdır.¹⁸²

¹⁸¹Baki Yaşa ALTINOK, *Pehlivanlı Türkmen Aşireti Tarihi*, Reklam Adamları yayınları, Ankara 2008, sayfa 28

¹⁸²ALTINOK, a.g.e., sayfa 30-33

Dulkadir Beyliğinin ortadan kalkmasıyla, Dulkadirli'ye mensup Türkmen aşiretleri aşiret sistemine dönmüşlerdir. Zamanla bu aşiretler büyük obalar meydana getirdiler. Bu obalardan bir tanesi de Pehlivanlı oymağıdır. Pehlivanlılar'ın tabi olduğu Bayat boyu, 1520 tarihinde 11 cemaatten oluşurken 1525-1536 yıllarında toplam 31 adet cemaate sahipti. 1552 tarihinde cemaat sayısı 53'e yükselmiştir. Bu topluluk, Bayat taifesine bağlı cemaatler arasında siyasi üstünlüğü ele geçiren Pehlivanlı cemaati beyi Uğurlu Bey tarafından idare ediliyordu. Pehlivanlı'ya tabi aşiret sayısının hızlı bir şekilde artması Pehlivanlılar'ın daha o günlerde büyük bir Türkmen topluluğu meydana getirdiğini ortaya koymaktadır.¹⁸³

Pehlivanlı aşiretlerinin bir kısmında Yeni-il'de barınmaktadır. Bu grupla Sivas'ın güneyindeki Yama Dağı eteklerinde yapılan bir toplantı sonun da birleşme kararı aldılar. Yeni-il Bayatlarına mensup Çakışlı ve El Beğli oymakları Pehlivanlı obasıyla birleşip Pehlivanlı'ya Ahde yazılmıştır. Böylece küçük oymakların büyük ve güçlü oymağın himayesine girmesi sağlanmıştır. Bu uygulamanın sebebi küçük oymakların güvenliğini sağlamaktır. Bu sayede Pehlivanlı oymağı daha da genişleyerek, 17. yüzyılda büyük bir güç haline gelmiştir. XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde meydana gelen iktisadi buhran ve Celali fetreti gibi olaylar, Pehlivanlı'yı da etkilemiş, aşiretler yavaş yavaş Orta Anadolu'ya kaymaya başlamıştır.

Ancak asker sıkıntısı çekmeye başlayınca, Türkmen oymaklarından ilk kez 1690 yılında asker almaya başladı. Bu nedenle, Pehlivanlılar ile diğer Türkmen oymakları Avusturya'ya yapılan sefere çağrılmışlardır. Bu sefere katılan beyler ve obaları ise şunlardır. Pehlivanoğlu İsmail Bey, Pehlivanoğlu Hacı Musa Bey, Pehlivanoğlu Battal Bey, Pehlivanoğlu Hacı Abbas Bey, Ayrıca Tatar-İlyaslı Obası Hasan Beyoğlu Mehmet Bey, Şam Bayadı Oba Ağası Ali Beyoğlu Mirza Bey, Kuzugüdenli Oymağı Bey Ağası Biber oğlu Asaf Bey ve Kenan Bey. Bu durumda aşiretlerin sefer halinde bir dayanışma içinde sefere katıldığı sonucuna ulaşabiliriz.¹⁸⁴

1696'da Yeni-il ağası olan Pehlivanoğlu İsmail Bey'e birçok Türkmen obası bağlılıklarını bildirmiştir. Pehlivanlıları bu durum daha da güçlendirmiş ve Bozok bölgesine

¹⁸³ A.g.e., sayfa 20-23

¹⁸⁴ ALTINOK, a.g.e., sayfa 20-23

yerleşmişlerdir. Pehlivanlı aşiretinin malum olduğu üzere bugün yerleşik olduğu saha tezimizde inceleme alanı olan Kırıkkale iline bağlı Abdurrahman Beyobası, Mehmet Beyobası, Hüseyin Beyobası, Kenan Beyobası, Gazi Beyobası ve Battal Beyobası'dır. Kırıkkale ve çevresine yerleşen Pehlivanlı aşireti 72 oymaktan oluşmaktadır. Bu oymakların içinde hangilerinin olduğuna bakarsak 24'ü Pehlivanlı Türkmeni, 12'si Çiçekdağı ve Haymana yöresinde oturan Kürt, 36'sı Kırşehir, Keskin, Kırıkkale yöresinde oturan ve Pehlivanlıya Ah- de yazılan Türkmen aşiretleridir. Osmanlı Devleti'nin sürgüne tabi tuttuğu birçok oymakta Pehlivanlı içlerine karışarak iskân edildikleri bölgelere gitmemiştir. Buna en güzel örnek Kırşehir'in Kaman ilçesi'nin Çağırkan köyünü yurt tutan Çağıranlı Türkmenleridir. Bunlar, iskân yerlerine gitmeyerek, Orta Anadolu'da Pehlivanlı aşiretinin içine karışmışlardır.¹⁸⁵

Çapanoğulları Orta Anadolu'nun en nüfuzlu ayanlarından. Pehlivanlı aşiretinin yine Orta Anadolu'da bulunan Çapanoğlu aşireti ile zaman zaman muhatap olduğu görülmektedir. Çapanoğlu Mustafa Bey Pehlivanlılar'ın katkısıyla 1776'dan beri Canıklılar başta olmak üzere, bölgede sürdürdüğü mücadeleyi kendi lehine çevirmesini bilmiştir. Elde ettiği bu başarılar sonunda da İstanbul'a nüfuz ve itibarını kabul ettirmiştir. Yine Şam valiliği için çıkan isyanı bastırmakla İstanbul Çapanoğlu aşiretini görevlendirmiş, Çapanoğlu ise Pehlivanlı Halil Bey'i isyanı bastırmakla görevlendirmiştir.¹⁸⁶ Aşiretten toplanan bin kadar atıyla Şam'a giden Pehlivanoğlu Halil Bey, asileri topyekün imha etmiştir. Bu başarılarından memnun kalınmış ve Çapanoğlu'na o yıl Pehlivanlı aşiretinden vergi almaması emredilmiştir.¹⁸⁷

Çapanoğlu Pehlivanlı aşireti arasındaki ilişkiye verilecek bir diğer örnek Pehlivanlı Halit Bey'in aşiret içinde beylik yüzünden anlaşmazlığa düşmesi ve Bozok mütesellimi Şakir Bey tarafından yakalanıp hapse atılma olayıdır. Kapıcıbaşı Şakir Bey Çapanoğlu Süleyman Bey'in kethüdalarından birinin oğludur. Halit Bey'in Çapanoğlu'nun emriyle hapse atılması üzerine yakılan ağıt iki aşiret arasında ilişkiyi göstermesi açısından değerli bir örnektir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ ALTINOK, a.g.e., sayfa 30-40

¹⁸⁶ ALTINOK, a.g.e., sayfa 56-58

¹⁸⁷ A.g.e., sayfa 86

¹⁸⁸ A.g.e., sayfa 86

Şakir Efendi dedim geldim yanına
Bu iş yakışır mı senin Şanına
Nasıl zincir taktın iki koluma
Ben bir bey oğluyum eller utansın.
Kalaba da benim gönlüm kalaba
Tüfeğimi koydurdular dolaba
Bilse idim gider idim Halep'e
Ben bir bey oğluyum eller utansın.

Şakir Bey derler de boyuma baktı

Demir puhaları koluma taktı

Olanca tüylerim ayağa kalktı
Ben bir bey oğluyum eller utansın.

Aşiretler arasındaki ilişkiye diğer bir örnek ise Kırıkkale Kenanbeyobası Pehlivanlı Türkmen aşireti reisi Abidin beyin Uzun yaylada yaylarken Avşar beyinin kızını görmesi ve beğenmesidir. Abidin Bey Avşar beyinin kızını ister. Kızın cevabı ise “Dağın tazısı ovanın ceylanını alamaz”¹⁸⁹ olur ve Abidin Bey'e varmaz ve bir de dörtlük söyler:

Ceylanı avlamaz dağın tazısı
Obaya yazılmaz alın yazısı
Avşarın bunca yiğidi varken
Türkmene mi gider emlik kuzusu.

Abidin Bey ise Avşar kızına şu dörtlükle karşılık verir:

Türkmen oğlu derler inadım inat
Kız seni alırım muradım murat
Yedi Avşar gelse gene vazgeçmem
Altımda kişiyor al benli kır at.

¹⁸⁹ A.g.e.,sayfa 62

Abidin Bey, Avşar oynağını basar ve kızı kaçıtır. Gerdek gecesi Abidin Bey kıza, “Dağın tazısının, ovanın ceylanını nasıl avladığını gördünmü?” der. Kız, “Kar yağdı keriz avı oldu.” diye cevap verir. Bu tabir Kırıkkale ve çevresinde ki pehlivanlı aşiretleri arasında halen kullanılmaktadır. Burada görüldüğü gibi aşiretler arasında yalnız kavga çekişme veya ittifak olmamış yukarıdaki örnekte gördüğümüz gibi kız alıp verme vasıtasıyla akrabalık ilişkileri de kurulmuştur.

Avşar ve Pehlivanlı arasında Abidin Bey’in Avşar kızının, kaçırmayı ile başlayan gerginlik daha sonrada artarak devam etmiştir. Abidin Bey Çiçekdağı Türkmen aşireti reisi Tülek Hasan Bey’in çadırında misafir iken, Avşarlar Tülek aşiretinin oturduğu bölgeleri basar ve soyarlar. Bu sırada Tülek Hasan’a haber ulaşır. Tülek Hasan, Abidin Bey’e “Senin kayınların Avşarlar aşiretimizi talan etmişler deyince, Abidin Bey, hemen atına atlayıp sürer. Avşarlar Abidin Bey’i vurup öldürürler. Yiğit, mert, yakışıklı 33 yaşındaki genç Abidin Bey’in ölümü aşirette büyük üzüntü yaratır ve bu olaya birçok ağıtlar yakılır.¹⁹⁰

Yetmemiş kılıcı tavsımış yayı
Önünde kaçıyor Avşar’ın beyi
Kör Avşarlar vurmuş Abidin Beyi
Şimdi yalan oldu kime ne deyim
Abidin Bey vuruldu kime ne deyim

Kalleş Tülek Hasan yelledi bizi
Kanıma gark oldu yaylanın düzü
Bana ağlasın da dayımın kızı
Şimdi yalan oldu kime ne deyim
Abidin Bey vuruldu kime ne deyim.
İnsafa gel dayım oğlu insafa
Kucağımda pek küçüktü Mustafa
Üç sene dokuz ay sürdüğüm safa
Şimdi yalan oldu kime ne deyim
Abidin Bey vuruldu kime ne deyim

¹⁹⁰ ALTINOK, a.g.e.,sayfa 60-70

Tezimizin inceleme sahasındaki aşiretlerin birbirleriyle ilişkilerine diğer bir örnek Cerid aşiretidir. Orta Anadolu'ya geldikleri 1613 tarihinden itibaren, Tecirli aşireti başta olmak üzere, birçok aşiretle kavgaya tutuşan Cerid aşireti, Rakka'ya iskâna tabi tutuldular. İskân yerlerini terk edenlerin bir bölümü, Bozok, Kırşehir, Keskin ve Çiçekdağı taraflarına dağıldılar. Kalanlar ise “giden evlerimiz geri dönmedi” diyerek kaçıp onlara katıldı. Cerid aşiretine ait aşağıdaki dörtlük durumu izah etmesi açısından önemlidir:¹⁹¹

Beylerimiz hatır gönül bilmedi
Ferman idüp yaylağımız vermedi
Giden evlerimiz geri dönmedi
Acep neye varır hali Cerid'in.

Ceridler'in bir bölümü yakalanıp Adana'ya iskân edilir. Bir bölümü ise Yeni İl'e bağlı Pehlivanlı aşiretine katılarak, Pehlivanlı boy beyine emanet edilir.¹⁹²

Aşiretlerin yerleşik aşiretlerle ilişkisinde kısaca değinmek yerinde olacaktır. Yerleşik ve göçebeler arasındaki üstünlük çabası hemen her zaman yerleşiklerin zaferi ile sonuçlanmıştır. Göçebelerin büyük çoğunluğu zamanla yerleşik hayata geçmiştir. Yerleşiklerin Göçebeleri denetim altına alması ancak onları yerleşik yaşama geçirmekle mümkündür. Böylece hareketlilikleri sınırlanmış hatta egemenlik altına sokulmuşlardır. Genellikle hayvancılıkla uğrasan bu aşiretler, göçebelik vasıflarını biraz da, hayvanlarına otlak temin etmek zaruriyetiyle sürdürmek zorunda kalmışlardır.¹⁹³ Ancak yerleşik hayata geçmeyi mecburi kılan faktörler de vardır. Bu faktörlerden biri yerleşik gruplar ile konar-göçer gruplar arasında çoğu zaman şiddetli çatışmalar yaşanmasıdır. Göçebeler yazın yaylaya giderken ya da dönerken geçtikleri bölgelerde de yerleşik sahalara saldırıp havyaları

¹⁹¹ ALTINOK, a.g.e., sayfa 33-34

¹⁹² A.g.e., sayfa 33-34

¹⁹³ Yusuf Halaçoğlu, *18. yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985, sayfa 14

gasp edebiliyorlar veya ekili alanları hayvanlarına otlatabiliyorlardı. Bu durum ise şehir hayatının kurallarına aykırı olmakla birlikte halkın can ve mal güvenliğini tehdit ediyordu.¹⁹⁴

¹⁹⁴ Arslan, a.g.e., sayfa 229-233

2.4 Aşiret Hayatında ve Örgütlenmesinde Meydana Gelen Değişimler

Yerleşik hayata geçiş göçebe kültürü üzerinde çeşitli değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Özellikle bu geçiş dile çok hızlı yansımış ve bazı ağızların unutulmasına bazılarının ise değişime uğramasına neden olmuştur. Aynı yörede bulunan ve aynı aşiretten olan gurupların dillerindeki farklılıklar dikkat çekicidir. Tezimizin inceleme sahasındaki Karakeçililer ile aynı aşiretten gelen Sarıkeçililer arasındaki dil farklılıklarını buna örnek olarak gösterebiliriz.¹⁹⁵

Kırıkkale ve çevresinde yaşayan Karakeçili aşiretinin sosyal yaşamı ve bunların uğradığı değişimler ve diğer aşiretlerle ilişkilerini bu bölümde incelemek gereklidir. Karakeçililerin nüfus olarak kalabalık olmaları diğer coğrafi ve kültürel iklimlerden etkilenmelerine zemin hazırlamıştır. İçinde buldukları sosyal ve kültürel ortamdan etkilenmiş olsalar dahi, Orta Asya Türk kültürüne ve kimliğine ait öğeleri belli ölçülerde de olsa koruyabilmiş, büyük bir bölümü İslami süreç içerisinde dahi varlığını sürdürebilmiş, bir bölümü de o bölgelerdeki diğer aşiret veya oymakların içinde eriyerek ana kültür öğelerini değiştirmiş, hatta yöre ağız ve lehçelerini konuşur olmuşlardır. Karakeçililerin geleneksel yapılanmaları kültürel olduğu kadar inançsal gelişmede de bir özelliği belirginleştirmiştir. Bu özellik hem kültürel kimliğin oluşturulması ve yaşanması hem inançsal yapıların oluşumunda Orta Asya kültürel ve dinsel izlerin hiç unutulmadığıdır. İslamlaşan yaşam, kültürel zenginliği getirdiği gibi, dinsel değişim süreci de eski inanç izlerinin unutulması yerine, bu derin izlerin yumuşatılarak İslami süreç içerisinde şekil ve muhteva değiştirerek aynen uygulanmasını sağlamıştır.¹⁹⁶ Farklı bölgelere dağılıp farklı coğrafyalarda, farklı kültürel yapılar içinde bulunmak zorunda kalmalarına rağmen aşiretin genel kültürel ve ekonomik yaşam anlayışı çok büyük farklılıklar içermez. Tam tersine farklı kültürler ve farklı coğrafyalar içinde olmak aşiretin farklılaşan unsurlarını değil zenginleşen kültürel temelini ön plana çıkarmıştır. Şanlıurfa civarında yaşayan Karakeçili yörüklerinin dokumaları ile Kırıkkale (Ankara) çevresinde yaşayan Karakeçili yörüklerinin dokumaları,

¹⁹⁵Erol Öztürk, "Silifke ve Mut'taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağız", (Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi, Konya 2001, sayfa 1

¹⁹⁶Bekir Deniz, "Osmanlı Dönemi Halı ve Düz Dokuma Yaygıları", *Türkler*, C.12, Ankara 2002, sayfa 36

Yozgat'ın köylerinde yaşayan Çapanoğulları ile Emirdağ (Afyon) yöresinde yaşayan Çapanoğullarının dokumaları, hemen hemen aynıdır. Sadece değişik bölgelerde yaşamalarından kaynaklanan isim farklılıkları görülür.¹⁹⁷

Aşiret hayatında yaşanan değişim ve dönüşümü anlayabilmek için aşiretlerin Osmanlı İdaresi ile ilişkilerini de incelemek gereklidir. Burada dikkatimizi çekecek en önemli hadiselerden biri ekonomik yaptırımların aşiretler üzerinde değişimlere neden olacak kadar etkili olmasıdır. Öncelikle ekonomik açıdan değişime sebebiyet veren olayları inceleyelim. Aslında değişim erken dönemde Orhan Bey'in iktidarı ile başlamaktadır. Beyliğin Osmanlı Beyliği'nden Osmanlı İmparatorluğu'na dönüşümü Aşiretlerin de dönüşümünün başlangıcıdır. Buna tam manasıyla geriye döndüremez bir dönüşüm süreci demek olanaklıdır. I. Murad ve Bayezid ile bu süreç daha da hız kazanacaktır. Yavaş yavaş nüfus ve arazi yazımları ile ve tüm Osmanlı tebaasının bir yerleşik düzene geçişi başlayacaktır. Yerleşik yaşama geçiş her ne kadar vergilendirmeyi kolaylaştırırsa da düzenli askeri birlikleri ve devşirme sistemini de beraberinde getiriyordu. Bu yeni düzenlemeler ise Aşiretlerin devlet içindeki konumuna zarar veriyor adeta Osmanlı artık bu göçer savaşçı aşiretlere ihtiyaç duymuyordu. Bir İmparatorluk geleneği yeşerirken Heteredoks Kabul edilen göçerler dışlanıyor adeta bir toplumsal tabakalaşma bir sosyal sınıf farkı oluşuyordu.¹⁹⁸

15. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı yönetimi bu oluşumu iki gruba ayırdı. Bu ayırmada sosyal ve sayısal çokluk etkili oldu. Birbirine eşit olmayan iki sınıf ortaya çıktı. Bunlar tebaa ve yönetenler idi. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna katkıları dikkate alınmadan birtakım düzenlemeleler yapıldı. İşte bu yapılanma Devlet ve Tebaasının birbirine yabancılaşmasının ilk örneklerini getirdi. Göçer hukuku ve kaynağını Tanrı'dan alan hukukun yanında "kanun" olarak nitelendirilen bir başka hukuk ortaya çıktı. Göçebe hukuku gücünü Tanrı'dan alırken, yeni kanunlar gücünü Sultan'dan almaya başladı. 16. yüzyıldan önce itaat etmeye zorlayan etkenler görülmezken, bu tarihten sonra "buyurdum ki" sözlerinin yerini "kanundur" ifadesi almaya başlar. II. Bayezid'e kadar kanunların çok revaçta olmadığı görülmektedir. Ancak bu tarihten sonraki düzenlemeler Anadolu göçerlerini anlamada çok önemlidir. Çünkü mevcut düzenlemeler göçebeleri ilgilendiren

¹⁹⁷Deniz, a.g.e., sayfa 36

¹⁹⁸Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Imge Kitabevi, Ankara 2000,sayfa 87-118

vergileri, para cezalarını ve diğer yaptırımları anlatmaktadır. Bu belgeler göçebelere elde edilen vergilerin nasıl arttırıldığını, onların yerleşik topluma nasıl ayak uydurduklarını ve diğer yerleşiklere verdikleri zararların nasıl cezalandırıldığını ortaya koymaktadır.¹⁹⁹

Yaklaşık 1525 tarihli Karaman Vilayeti Kanununda başlangıç bölümünde göçebelere şu şekilde bahsedilmektedir:

“Kayseri yakınlarında yaşayan yürükler eskiden beri göçebedirler. Ne toprağı işlerler ne de bağ bahçe sahibidirler. Koyun beslediklerinden her gruptan alınacak vergi koyun vergi geliri sipahilere tahsis edildi ve bu gelirler büyük miktarlara ulaştı. Bu göçebeler çift resmi, bennak ve caba da ödemediler”

Çift resmi; bir çift öküzün sürebileceği miktarda topraktan alınan vergidir. Bennak; toprağı çok az olan veya topraksız köylülerden alınan vergidir. Caba ise Topraksız bekârlardan alınan vergidir. Bu kayıttan çıkaracağımız sonuç Osmanlı idaresi her durumda vergilendirme yoluna gitmiştir. Ancak göçerlerde aynı inatla vergileri ödememe konusunda direnmektedir.²⁰⁰

Göçerleri Osmanlı açısından ele geçirilmez yapan şey onların “yürüklüğü” yani bulunamamaları vergilendirilememeleridir. Bu durum onları idare etmekte güçlükler çıkarmaktadır. Ayrıca hareketli oldukları için uzak bir bölgede aniden ortaya çıkabilmekte ve köylülere saldırmak gibi eylemlerde bulunmaktadırlar. Bu eylemleri onları potansiyel bir tehlike haline getirmektedir. Zamanla Osmanlı'nın göçebe tanımı onların siyasi potansiyelleri ve askeri tehdit olmaları üzerinde netleşecektir. Buradan şu sonuca varmak mümkündür. Demekki göçebeler sabit çiftçiler ya da kentliler gibi devletin bilinen düzenine kolayca uyum sağlayamayacak bir tebaadır. Osmanlılar herşeye rağmen yerleşik düzende geçişin sorunu çözeceğine inanıyordu.²⁰¹

Kanuni döneminde ilk olarak bir göçebe ancak en az 10 yıl süreyle göçebe faaliyetlerinden ekili bir tarla sahibi olarak bir köye yerleştiğinde yerleşik teba haline geliyor ve ancak 10 yıldan sonra yerleşiklere yapılan muameleye tabi tutuluyordu. 30 ya da 40 yıl yerleşik olan göçebeler artık göçebe defterlerinden silinip yerleşik teba olarak

¹⁹⁹A.g.e., sayfa 87-118

²⁰⁰Halil İnalçık, “Osmanlı Raiyyet Rüsümü”, Belleten sayı 25, sayfa 575

²⁰¹Lindner, a.g.e., sayfa 87-118

kaydediliyordu. Göçebelikten yerleşik tebaa olarak kaydedildikten sonra tekrar göçebe olmak neredeyse imkânsızdı. Bu tür göçebeler çadırını bozmuş göçebe olarak kabul ediliyordu. Osmanlı'ya göre göçebeyi değiştirmenin tek yolu onları yerleşik hale getirmektir. Göçebeleri vergilendirmenin birçok yolu vardı. Sürüleri üzerinden, Sürülerin ürünleri üzerinden ve kendi iş güçleri üzerinden vergilendirilebilirlerdi.²⁰²

İlk vergiler insan gücünü vergiye bağlamakla başlar. Göçebelerden biri sefere çağrıldığında diğer üçü o kişinin vergi yükünü taşımak zorundadır. 20 kişilik gruplar ise askere giden kişinin masrafını karşılamak zorundadır. Yani vergilendirmeye göre göçer gruplar 24 kişilik gruplar haline getirilmiştir. Sefere çağrılan asker o yıl tüm vergilerden muaftır. Bunlar göçerlerin asker olarak vergilendirme usuludur. Zamanla bu vergilendirme usulu ağırlaşacak, bir ocak 30 kişi kabul edilecek, savaş zamanında bunların beşi askere alınacaktır. Her ocak yıllık altıyüz akçe borçlanacaktır. Göçerler artık askeri güç olmaktan ziyade Osmanlı için vergi kaçağı olarak görülüyordu. Osmanlı zamanla göçerleri avcı veya hayvan yetiştiriciliği gibi daha az onurlu işlerde kullanmaya başlar.²⁰³

Göçebe hayatında Osmanlı idaresine uzaklaşma ve yaşamlarının değişim ve dönüşümüne neden olan en önemli nedenlerden biri de resm-i ganem denilen vergidir. Resm-i ganem koyunlar üzerinden alınan vergidir. Yüz hayvanı geçen sürü sahipleri yüzde bir oranında vergi vermek zorundadır. Yüzden az hayvanı olan sürü sahipleri vergilendirme dışı bırakılır. Ancak bu bir Moğol vergi uygulama biçimidir. Osmanlı bunu her on koyunda bir koyun olacak şekilde bütün sürülere uygulamaya başladı. Ayrıca bu ödemeyi akçe üzerinden paraya çevirdi. Fatih'in ilk döneminde 3 koyuna karşılık bir akçe alınırken daha sonraki dönemlerde bu daha da arttı. Resmi Ganem hesaplanırken gelişmiş bir kuzu bir koyuna eşit sayıldı. Böylece 2 kuzu bir koyuna sayıldı. Verdiğimiz bu örnekler göçer vergilerindeki artışı göstermek içindir. Bu artış göçerleri zamanla isyana sürüklemiş, devlete küskün, tamamen kendi içine dönmüş bir tebaa oluşmaya başlamıştır. Zamanla vergi toplama zamanları değiştirildi. Daha önceleri koyun kırılma zamanı yani sonbaharda yapılan vergilendirme mayıs ayında yapılmaya başlandı. Bu mevsim kuzulama mevsimi idi ve kuzular küçük ya da büyüklüğüne bakılmadan vergilendirmeye dâhil ediliyordu.²⁰⁴

²⁰²A.g.e., sayfa 87-118

²⁰³A.g.e., sayfa 87-118

²⁰⁴Lindner, a.g.e., sayfa 87-118

Bu vergilendirme sistemi için zamanla sürü sahibi göçerler koyunları satarak bu vergiyi ödemeye başladılar. Bu durum sürülerin küçülmesine neden olacaktır. Bu yükümlülük altında göçerler giderek yoksullaşacak ve göçebe yaşamlarını devam ettiremeyecek gerekli büyüklüklerini koruyamayacaklardır. O halde koyun vergisi yoksul göçebeleri yoksul topraksız köylülere dönüştürmede bir araç işlevi görecekti.

Göçebe geleneği göz ardı edilerek yönetimin çıkarlarına uydurulan vergi oranları ve toplama programının etkisiyle küskün bir Anadolu kır halkı oluşturulmuştur. Buna kötü hava koşulları ve salgın hastalıklar da eklenince en büyük sürüler bile telef olmuş, her göçebe bu vergilerin yerleşik yaşama dönük etkilerini hissetmeye başlamıştır.²⁰⁵

16. yüzyıldan itibaren göçebelerin Osmanlı ordusundaki rolleri gerilemeye başlar. Gemi yapımı, yol işçiliği, taşıma hizmetleri ve bunlara benzer işleri üstlenmişlerdir. Bu işler gözden düşmüş bir konuma denk gelmektedir. Bütün bunların yanında alınan vergilere yeni vergiler eklendi.²⁰⁶

Göçerlerden mali olarak talep edilenler yalnızca vergilerden ibaret değildi. Daima tekrarlanan cezalar da vardı. Osmanlı göçebelerden geleneklere uygun olarak “haymana yurdu” denilen kışlak ve yaylaklara uygun vergi almıyordu. Ancak sürüleri gelenekselleşmiş ya da kararlaştırılmış otlak güzergâhlarından gidişte ve dönüşte ayrıldığı zaman bu sürülere ceza kesiliyordu. Göçebeler herhangi bir nedenle daha iyi otlaklar ya da kışlaklar aradığında bu cezalar tekrarlanıyordu. Bu cezalar arasında resmi yaylak, resmi kışlak, resmi otlak, resmi duhan gibi vergiler görülmektedir. Bu cezalardan amaçlanan göçerleri belli güzergâhlar dâhilinde hareket etmeye yöneltmek, onların yerlerini Osmanlı idaresinin daha kolay tespitini sağlamaktı. Tek bir cezanın miktarının çok büyük olmadığı göze çarpar. Ancak hava koşullarının getirdiği olumsuzluklar ve zorunluluk nedeniyle aynı yıl içinde birkaç kez güzergâh dışına çıkılması cezalarının miktarını arttırmaktaydı. Otlak bulmak için uzun yollar kat etmekten ve otlak yetersizliğinden zaten güçsüz düşen sürüler, son derece olumsuz etkileniyordu. Ancak Osmanlı idaresi tarafından duruma bakıldığında göçebeleri

²⁰⁵ Lindner,a.g.e., sayfa 87-118

²⁰⁶ Lindner,a.g.e., sayfa 100-118

kolayca el altında tutabilecekleri değişmez ve önceden bilinen güzergâhlara yönlendirmek, onları yerleşikliğe zorlama sürecinde atılan önemli bir adımdır.²⁰⁷

Özellikle resmi yaylak Orta ve Doğu Anadolu vilayet kanunlarında görölmektedir. Akkoyunlular'ın kanunlarında da bu vergiye rastlandığından dolayı 15. yüzyıldan beri alınan bir vergi olduğunu söyleyebilmekteyiz. Sürülerin hangi güzergâhları kullanması gerektiği Osmanlı Tahrir Defterlerinde kayıtlıdır. şayet sürüler Tahrir Defterlerinde belirlenen alanların dışına çıkmazsa ceza uygulaması söz konusu değildi. Göçebeler tatlı suya ve iyi otlaklara ulaşmak amacıyla küçük çaplı hava değişiklikleri yaptılar ve sürekli hareket halinde oldular. Bu hareketlilik merkezi yönetime karşı muhalefet potansiyelini geliştirdi. Bu iki etken bağımsızlık ve hareketlilik göçbeleri Osmanlı'nın kontrol altında tutmak istediği bir tehdit haline getirdi. Osmanlı mali düzenlemeleri ise bu durumun oluşmasında büyük rol oynadı.²⁰⁸

Osmanlı'nın göçbeleri vergilendirmek için seçtiği yol göçebe geleneklerinden çok uzaktı. Osmanlı vergilendirmesi kırsal yaşamın değil, yönetimin gereksinimlerini karşılamaya dönük düzenli ve sürekli bir uygulamaydı. Vergi oranları göçbelerin ödeme gücü göz önünde bulundurulmadan tespit ediliyor ve bu oranlar göçebe ekonomisinin gerektirdiği asgari sürü büyüklüğünün çok üzerinde hayvan beslemeye zorluyordu.²⁰⁹

Netice olarak koyun vergisi başta olmak üzere vergiler göçbeleri kırsal dünyadan kopararak yerleşik düzene girmeye mecbur etti. Cezalar göçbelerin yazın ya da kışın yeni otlak bulmak istediklerinde bunu yapamamalarına neden oldu. Ne yazıkki göç yollarında ne zaman geleceği belli olmayan yağmurlara maruz kaldılar. Bu durum sürüleri çok olumsuz etkiledi. Osmanlı'nın politikası amacına ulaştı. Göçebeler ya yerleşik yaşama geçmek ya da en az bilinen bir güzergâhta kalmaya mecbur edildi. Yoksul göçebe sürüsünü elinde tutabilmek için olağanüstü önlemlere zorlandı. Göçebeler için iki seçenek kalıyordu. Bunlardan birincisi yerleşik hayata geçmek ikincisi ise isyan etmektir. Burada artık şah İsmaili çekici kılan ve göçerleri onu desteklemeye iten nedenler karşımıza çıkıyor. Bu

²⁰⁷ Lindner, a.g.e., sayfa 87-118

²⁰⁸ Lindner, a.g.e., sayfa 87-118

²⁰⁹ Lindner, a.g.e., sayfa 87-118

nedenlerin başında ordusunda göçebe askeri birliklere ve divanda göçebe liderlerine en ön sırada yer vermesi idi.²¹⁰

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde, özellikle de Anadolu topraklarında Batınî kaynaklı bilinen ancak asıl ekonomik kaynaklı sebeplerini yukarıda açıkladığımız birçok isyan meydana gelmiştir. Safevi Devleti 1502 de Şah İsmail tarafından kurulmuş bir devlettir. Osmanlı Devletinde yaşayan ve Osmanlı tebaası olan Anadolu'daki Türkmenler üzerinde siyasi, kültürel ve dini etkilerinin olduğu bilinmektedir. Bu durum Anadolu'da özellikle Osmanlı yönetiminde memnun olmayan Türkmenlerin arasında bir "şah" hayranlığının oluşmasına neden olmuştur. Kendi bölgelerinde şöhret bulan birtakım insanlar birtakım menfaatlerin de etkisiyle Osmanlı yönetimine başkaldırmış ve kendisine taraftar bulabilmek içinde halkın dini inancını kullanmışlardır. Bu tür isyanların genelde Orta Anadolu'da ortaya çıkması bölgeni sosyo ekonomik düzeyinin düşüklüğünden de kaynaklanmaktadır. Çünkü burada yaşayan konar-göçer grubun bu tür istismarlara daha açık olduğu görülmektedir. Bunun yanında dini bilgileri zayıf olan göçerler kendisine islamiyet adına sunulan herşeye inanmak ve bunların peşinden gitmek eğilimindedir.²¹¹

Osmanlı ülkesinde, Şah İsmail taraftarı ve onun adına faaliyetlerde bulunan Kızılbaşların artması, Osmanlı Devleti için büyük bir tehlike oluşturmaya başlamıştı. Safevî yanlısı Kızılbaşların arzettiği tehlike, gittikçe dozunu arttırarak devam etti ve şehzadelerin saltanat mücadeleleri sırasında meydana gelen Şah Kulu isyanı ile bir felâket halini aldı.²¹² Çaldıran zaferi, Safevi Devleti'nin Anadolu üzerindeki Kızılbaş üzerindeki arzularına büyük bir darbe indirmesine rağmen, özellikle konargöçer halk üzerindeki tahrik ve etkilerine engel olamadı. Osmanlı Devleti yöneticileri, bu olayların önlenmesine yönelik bu ayaklanma hareketleriyle bölgenin sosyo-ekonomik sorunları arasında bağlantı kurarak iyileştirmek yerine, aksine bölge halkı ve Türkmen aşiretlerin şer kaynağı ve buldukları yerlerinde eşkiya üreten yerler olduğu kanaatiyle bunların kontrol altına alınmalar gerektiğine inanmıştır ve zorlayıcı tedbirlere başvurmuştur.²¹³

²¹⁰Lindner, a.g.e., sayfa 87-118

²¹¹Lindner,a.g.e., sayfa 87-118

²¹²Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsî Münâsebetleri*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1993, sayfa 2-3

²¹³Faruk Söylemez, "*Anadolu'da Sahte Şah İsmail İsyanı*", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, sayfa 5

Safevilere taraftar olan Türkmenler, Şiiliğin inanç ve kurallarını bilen ya da bunları benimseyen ve bu uğrunda Sünni bir devlet olan Osmanlı Devleti yönetim kademelerinde bulunan devşirme sınıfının, konargöçer reaya karşı adaletsiz ve baskıcı tutumlarından kaynaklanmıştır.²¹⁴

Fatih Sultan Mehmet'in saltanata geçişiyle birlikte devlet yönetiminde Türk kökenli olmayan devşirmelere yer verilmiştir. Bu devşirme yöneticilerin Türkmenlere karşı vergi ve benzeri konularda adaletsiz davranmaları, buna karşılık İran Şahlarının, özellikle de Şah Tahmasb'ın devlet idaresinde Türkmenlere görev vermesi, Türkmenlerin Osmanlı Devleti'nden yüz çevirerek Safevî Devletine yönelmelerine sebep olmuştur. Safevîler, atadan dededen duyarak Müslümanlığı yaşamaya çalışan konargöçer halk zümreleri üzerinde, dinî duyguları istismar edici propagandalar yapmışlardır. Buna karşılık Osmanlı Devlet adamlarının aynı metotla olaylara yaklaşmadığı, halkın sosyo-psikolojik durumunu, kültür düzeyini ve beklentilerini dikkate almayarak, memnuniyetsizliklerinin sürekli Osmanlı'ya karşı bir isyan hareketiymiş gibi algılanması ve böyle davranan zümrelerin eşkiya olduğu mantığı ile hareket edilmesi, devletin kendi vatandaşlarıyla yabancılaşmasına yol açmıştır. Bu durum, Türkmenleri adeta Safevi saflarına itmiştir.²¹⁵

Her dönemde nüfus artışı beraberinde işgücünü ortaya çıkarmıştır. Her dönemde sorun olan ise vasıfsız iş gücünün istihdamı meselesidir. Osmanlı Devletinde de zamanla artan nüfusla birlikte ve göçebelerin yerleşik hayata geçirilmeye başlanmasıyla beraber, bu nüfusun teknik işgücü veya kalifiye eleman olarak kullanılmasına çalışılmıştır. Dönemin en önemli sorunlarından biri bu grupları istenmeyen sevilmeyen veya bir statüsü olmayan iş alanlarına yerleştirerek kendisi içinde sorun olan işgücü sorununu çözmektir. Bu iş alanları maden işçiliği, kürek çekme gibi ağır ve beden gücüne dayalı işlerdir.²¹⁶ Aşiret hayatındaki dönüşümün Orta Anadolu'daki en güzel örneklerden biri Uluyörük Türkmenlerinin yaşam tarzında meydana gelen değişikliklerdir. Uluyörük Türkmenleri 16.yüzyıl sonlarında yaklaşık 150.000 kişilik nüfusu ile Dulkadir Türkmenlerinden sonra Orta Anadolu'daki en büyük Yörük/Türkmen nüfustur. Bu gruplar 16.yüzyıldan itibaren yerleşik hayata geçmeye

²¹⁴Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyancıları"*, Bilgi Yayınevi, 1975 Ankara, sayfa 255–265

²¹⁵Söylemez, a.g.e., sayfa 13

²¹⁶Arslan, a.g.e., sayfa 234-235

ve ziraata başlamışlardır. 16. yüzyılın sonlarına doğru ise kışlakları devamlı oturmaya başladıkları köyler halini almıştır.²¹⁷

Aşiretler uzun müddet konargöçer hayatlarına devam etmiştir. İskân edilenlerin birçoğu iskân mahallerinden kaçıp, başka cemaatlerin içine sığınmıştır. Bununla beraber kendi aralarında yaylak kışlak kavgalarının olduğu ve yerleşikleri de aynı oranda rahatsız ettikleri görülmektedir.²¹⁸

Çankırı Sancağı'nın 1578 tarihli tahririnde beş Yörük cemaatinin isimleri ve verdikleri vergiler kayıtlıdır. Bu cemaatler “Ulaş, Ca'fer veya diğer adıyla Hacılar, Karacalı, Yahşihanlı ve Yahşi Fakih veya diğer adıyla Kırıklı cemaatleridir. Bu cemaatler bugünkü yerleşim birimlerine adını vermiş ve birbirine yakın bölgelerde yerleşmişlerdir. Ancak yerleşik hayata geçmeden önce bir yüzyıl daha göçebe hayat tarzını devam ettirdikleri görülmektedir.²¹⁹ Yerleşim alanlarının isim alması konusunda çeşitli rivayetler olsa dahi çoğunlukla aşiretlerin yerleşik hayata geçmesiyle, yerleştikleri bölgelere isim verdikleri görülür.²²⁰

Göçebe dervişlerin kurdukları zaviyeler etrafında da yerleşen aşiretler vardır. Bu durum yeni köylerin kurulmasına da neden olur. Kurulan köyde bu zaviyenin bir kültür ve tarikat merkezi olduğunu görüyoruz. Bu durum göçebe aşiretlerin kültürel hayatında, yaşam tarzında bir dönüm noktasıdır.²²¹ Konar Göçer hayatın zamanla bir kısır döngü haline gelmesi onları yerleşik hayata iten bir başka nedendir. Yaşama şartları iyi olan toprakları buldukları zaman hiçbir zorlama olmadan bu topraklara yerleşmeyi seçmişlerdir. Bunu yaparken yaylak ve kışlaklarını seçmeleri yerleşmenin özünde manevi bir yönünün olduğunu da göstermektedir. Yerleşme şekilleri ise dağınık ve toplu yerleşme şeklinde görülür. İlk etapta oluşan dağınık yerleşme şekilleri kom, mezra, ağıl, mandıra, yaylak gibi yerleşmeler, toplu yerleşmeye geçiş dönemidir. Yaylakta hayvancılık, kışlakta ise basit çiftçilik yapmışlardır. Bunlara artık yarı yerleşik oymaklar demek mümkündür. Ancak

²¹⁷Erhan Afyoncu, “Anadolu da ve Rumeli de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ulu Yörük maddesi”, Kültür Bakanlığı HAGEM/Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, YÖRTÜRK Vakfı, Ankara 2000, sayfa 4-5

²¹⁸Ahmet Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, Devlet Matbaası, 1930 İstanbul, sayfa 8-11

²¹⁹Ahmet Kankal, “Kırıkkale Tarihine Dair Araştırmalar 1:İskân”, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Kayıt no:97857, Yer No: A.VI/9260, sayfa 230-236

²²⁰A.g.e., sayfa 230-235

²²¹Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-96)*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1963, sayfa 26-29

zamanla ana gruplarda parçalanmalar meydana gelecek 10-50 hanelik kısımlar şeklinde buldukları yaylak veya kışlak mahallerinde evler yapıp yerleşeceklerdir. Ancak basit yaylak ve kışlak hareketliliği bu durumda dahi devam etmektedir. Önce çadırları ile ikamet eden bu gruplar, zamanla muhitte bulunan saz, ağaç, taş, toprak gibi maddelerden istifade ederek evler yapmışlardır. Bu evlere “yurd” adını verirler. Bazen buldukları harabe yapılardan ve kalelerden de yararlanmaktadırlar. Bu göçebe olma durumu mevsimden de kaynaklanmaktadır. Bugün bazı bölgelerde aynı köy veya yerleşim yeri isimleriyle karşılaşmamızın nedeni, bazen aşiretlerin birkaç parçaya bölünerek bir kısmının belli bir süre yaylakta, diğerlerinin kışlakta yerleşmesidir. Aşiretlerin içinden bazı ailelerin şehirlerde yerleştiklerini de görmek mümkündür. Bunlar şehirlerde mahalleler oluştururlar.²²²

Aşiretlerin yerleşik yaşama geçmeleriyle birlikte tarım ve hayvancılık birlikte yapılmaya başlanmıştır. Bu durum tezimize konu olan bölgelerin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında dönüşümlere neden olacaktır.²²³

Aşiret hayatındaki değişim ve dönüşüme en iyi ışık tutan İskân defterlerinde bulunan nizamlardır. Bu nizamlar yeni kurulacak düzenin genel kurallarını koymaktadır. Bu nizamlara göre yerleşmek isteyen oymaklara devlet toprak tahsis etmektedir. Ancak bunun birinci şartı konar-göçer yaşam tarzının terk edilmesidir. Ana hükümler çiftçilik yapmak, silahlarını terk etmek ve gösterilen alanlarda evlerini yapmaktır. Topraklarının verim derecesine göre belirlenen vergiyi ödemeleri gerekmektedir. Bu vergiler duruma göre beşte birden yedide bire kadar değişmektedir. Güvenilir kişiler oymaklara başbuğ tayin edilmektedir. Olası çıkabilecek sorunları başbuğların kadınlara bildirmesi gerektiği belirtilmiştir. Başbuğların en önemli görevlerinden biri de güvenliği sağlamaktır. Bir nevi inzibat kuvveti olarak da kabul edilir ve “derbend muhafızı” olarak adlandırılırlar. Bunlar avarız-ı divaniye gibi bir takım vergilerden muaf tutulmuşlardır. Nizamlarda belirtilen diğer önemli bir husus ise oymakların sürülerini yaylaklara çobanlarla gönderip kendilerinin yaz ve kış iskân mahallerinde kalmalarının istenmesidir. İcab ettiğinde idarenin verdiği görevleri yapmak için daima hazır bulunacaklardır. Bu nizamnamelerin ilk tarihi 1691 yılıdır. Bu tarihten önce bu kadar sistemli bir değişim görülmemektedir.²²⁴ Orta Anadolu’da özellikle

²²²A.g.e., sayfa 30-43

²²³Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, c.1, Eren Yayınları, İstanbul 2000, sayfa 79

²²⁴Orhonlu, a.g.e., sayfa 38-45

1840 ve sonraki dönemlerde aşiretlerin iskânına öncelik verilmiş bu konuya ivme kazandırılmıştır. Ancak Kırım savaşının çıkması bu çalışmaları sekteye uğratmış hatta yerleşik hayata geçen bazı aşiretlerin tekrar eski yaşam tarzına dönmelerine neden olmuştur.²²⁵

Oymakların hayatı bu şekilde değişirken, boş arazi şenlendirilmiş olmaktadır. Gelir sağlanmakta ve nüfus kayıt altına alınabilmektedir. Bu nizamnameleri uygulamak vali, sancak beyi, kadı ve kadı naibinin görevidir. Bütün bu işlerin kayıt altına alınması iskân kâtiplerinin görevidir. Bu şekilde yaşanan değişim ve dönüşüm günümüze kayıt altına alınmış şekilde ulaşabilmiştir. Şer'i vergiler yapılan sayımlarla belirlenmektedir. Vergi toplama zamanı yapılan bu sayımlarla ahalinin yerinde olup olmadığı da tespit edilebilmektedir. Boy ve oymak beylerine ve yerleşme davetine öncelikle karşılık verenlere en verimli topraklar tahsis edilmiştir.²²⁶

Yerleşen oymaklar esas zirai faaliyetleri olan hayvancılığa devam ederken bir yandan da tarımla uğraşmaya başlamışlar; genellikle arpa, buğday, darı gibi mahsulleri yetiştirmişlerdir. Yerleşilen bölgeye göre zirai faaliyetler değişmektedir. Ancak Orta Anadolu ve Bozok sancağı ve çevresinde bu tür kuru tarım yapılmaktadır. Evlerin yapımında kullanılan malzemeler de yerleştikleri yerin iklim yapısına uygun ve kolay ulaşılabildikleri malzemelerden oluşmaktadır.²²⁷

Göçebeler bir yarı göçebelik evresi geçirdikten sonra çiftçi olarak Anadolu'da yerleşmeye başlamıştır. Bu sürecin 11. yüzyıldan itibaren başladığını ve günümüzde de devam ettiğini söylemek mümkündür. Şimdiki zamanda hemen hemen tamamlanmış gibi görünmektedir. İdare bunu teşvik ederken, göçebelerin kendiliğinden yerleştiği büyük toprak sahiplerinin arazileri yüzünden de sorunlar yaşamıştır.²²⁸ Oymakların bu hayat tarzına kolay intibak etmesi mümkün değildir. Bu değişim ve dönüşüm ruhi olarak da bir hazırlık evresi gerektirmektedir. Oymaklar için iklim ve sıcaklık da ayrı bir rahatsızlık sebebidir. Ayrıca iskân yerlerindeki çorak araziler kıtlığa neden olmuştur.²²⁹

²²⁵ Abdullah Saydam, Reformlar ve *Engeller: Tanzimat Döneminde Aşiretlerin Yol Açtıkları Asayiş Problemleri*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, sayfa 56

²²⁶ Orhonlu, a.g.e., sayfa 45-58

²²⁷ Orhonlu, a.g.e., sayfa 45-58

²²⁸ Paul Wittek, "Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü", Tarih Dergisi İÜEF Mart 1962, 13/17-18, İstanbul 1968, sayfa 266-267

²²⁹ Orhonlu, a.g.e., sayfa 85-95

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin aşiretleri iskâna zorlamasının bir diğer nedeni de iç ve dış tehditlere karşı sükûn ve güveni sağlamaktır. Bu durum aşiret hayatında bir değişim ve dönüşüme sebep olur. Buna en iyi örnek olarak Karakeçili aşiretini vermek mümkündür. Karakeçililerin yayıldıkları bölgelerden biri de bugünkü Ankara'nın güneybatısıdır. Elmadağ ve çevresi Kırıkkale iline bağlı Karakeçili ilçesi bu aşiretlerin yerleştiği bölgelerdir. Devlet bu yolla hem otoritesini pekiştirmiş hem güvenliği sağlamıştır. Karakeçililer ise Balkan savaşlarına üç gönüllü alay ile katılacaklardır. Karakeçili ilçesi Berek dağında gizlenerek soygun yapan hırsızlara karşı burasının imara açılmasıyla oluşmuştur. Böylece hem güvenlik hem de yerleşik hayata geçiş sağlanmıştır. Karakeçili diğer aşiretlerin de gelmesiyle bir yerleşim yeri halini almıştır.²³⁰

²³⁰Üçler Bulduk, "İdari Ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri", DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi 1997 ,sayı 30, sayfa 37-52

3. CUMHURİYETİN KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE AŞİRETLER

3.1. Kurtuluş Savaşı'ndaki Roller

Kırıkkale ve çevresinde milli mücadele döneminde aşiretlerin durumlarını inceleyebilmemiz için, öncelikle bugün Kırıkkale olarak bilinen ilin daha önce nasıl bir idari taksimata tutulduğunu ve hangi vilayete bağlı olduğunu açıklamak gereklidir.

Osmanlı'da ilk vilayet uygulamasına 1860'lı yıllarda başlanmıştır. 1864 yılında ilan edilen Vilayetin Teşkilatı-ı Esasiye Nizamnamesine göre Anadolu ve Rumelide çeşitli vilayet merkezleri kurulmuştur. Bunlara da sancaklar (livalar) ve kazalar bağlanmıştır. Bu nizamnameye göre Ankara vilayeti; Ankara merkez sancağı, Bozok sancağı, Kayseriye sancağı olmak üzere üç sancak ve bunların kazalarını da içine alan vilayet durumundadır. Tezimizin inceleme sahasını kapsadığı için bizi Ankara sancağına bağlı kazalar ilgilendirmektedir. Keskin ve Kalecik kazaları Ankara sancağına bağlı olduğundan ve milli mücadele döneminde Kırıkkale İlinden henüz bahsedemediğimiz için Ankara sancağını ele almak zarurieti doğmaktadır. 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde de Keskin Kırşehir sancağına bağlıdır. Kırşehir sancağı ise Ankara vilayeti sınırlarına dâhildir. Cumhuriyet yıllarında Keskin, önce tamamen Ankara'ya bağlanacak daha sonra da Kırıkkale ili kurulunca Kırıkkale iline bağlanacaktır. Biz bu bölümde Ankara vilayetinden bahsederken bugün Kırıkkale ili sınırlarına dâhil olan tüm bölgeleride incelemiş olacağız.²³¹

Kırıkkale diye bir il yapılanması Milli mücadelenin başladığı ilk dönemde olmadığı için ve bu bölge Ankara vilayetine bağlı olduğu için Ankara vilayetinin milli mücadele dönemindeki yapılanması ve halkın milli mücadeleye karşı tutumu hakkında bilgi vermek mümkündür. Milli mücadele dönemi ya da Kuva-i Milliye dönemi diye adlandırılan dönemde Ankara Vilayetinde genel duruma göz atmak gereklidir. 20. Yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki çeşitli siyasi olaylar ve savaşlar memleketin her yerinde olduğu gibi Ankara Vilayetinde de durumun daha kötüye gitmesine sebep olmuştur.

²³¹ Bayram Sakallı, *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 863 Kültür Eserleri Dizisi: 110, Ankara 1988, sayfa 5-15

Savaşların peşpeşe gelerek uzun yıllar devam etmesi insan kaybının çok olmasına ve bütün vilayetlerde olduğu gibi Ankara vilayetinde de nüfusun azalmasına sebep olmuştur.²³²

Yukarıda bahsettiğimiz koşullar altında milli faaliyetler başlamıştır. Ankara vilayetine bağlı Kırşehir livasında ki milli faaliyetler tezimizin konusu olan sahayı yakinen ilgilendirmektedir. 19. Yüzyıl sonu 20. Yüzyıl başlarında Keskin kazası Kırşehir sancağına bağlıdır. Milli hareketin başladığı ilk yıllarda Kırşehir sancağında dinamik bir milli gayret görülmez. Bunun başlıca nedeni sancağın bağlı olduğu Ankara Vilayeti'nde Muhittin Paşa gibi bir valinin bulunmasıdır. Muhittin Paşa Anadolu'da ki milli faaliyetin karşında bulunan bir validir. Muhittin Paşa bilhassa bu dönemde bölge halkının manevi önderliğini yapan Bektaşî şeyhleri'nin desteğini almaya çalışmaktadır. Önceki bölümlerimizde özellikle bölgede ki aşiretler üzerinde hem dinsel hem sosya açıdan Bektaşî tarikatının ve önderlerinin etkisinden bahsetmiştik. Milli mücadele döneminde de karşımıza bölge halkını temsilen Bektaşî şeyhleri çıkmaktadır. Bunların milli mücadeleye karşı tutumlarını bölgede ki aşiretlerin tutumlarıyla özdeşleştirmek yanlış olmayacaktır. Muhittin Paşa'nın bölgedeki milli dava aleyhtarı çalışmaları olduğunu 16.09.1919 tarihinde Konya'da ki 12. Kolordu kumandanlığına gönderilen şu yazıdan anlamak mümkündür:

“Mucur Kaymakamı ve Kırşehir mutasarrıfının Hacı Bektaş'a gelerek Çelebi Efendi ve tekkenişin babalarını teslih için iğfalat ve teşvikatta bulunmuşlar ise de nail-i emel olamayarak avdet ettikleri bilinmektedir.”²³³

ALİ Fuat Cebesoy'un şu sözleri yukarıda bahsedilen hususu teyyid etmektedir:

“ Birkaç ay evvel Ankara Valisi Muhittin Paşa'nın burada çevirmek istediği entirikalar tamamen boşa çıkmış, Kırşehir halkı milli davaya sadakatini ispat etmiştir.”²³⁴

Kırşehir halkının Milli Mücadeleye bağlılıkları ve bu konudaki heyecanlarını, Mustafa Kemal Paşa'nın, Heyet-i Temsilliye'den bazı üyelerle beraber, Ankara'ya gelirken Kırşehir livası'nda karşılanışlarında ve burada kaldıkları müddetçe gösterilen sevgi ve ilgiden anlamak mümkündür. Mustafa Kemal 23 Aralık 1919'da Hacı Bektaş'a gelmiş ve

²³² A.g.e, sayfa 4-15

²³³ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, sayfa 263

²³⁴ Sakallı, a.g.e., sayfa 25

burada da büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Şeyh Cemalettin Efendi misafirlerini sevgiyle karşılamış ve iltifatlarda bulunmuştur. Bu tür hareketler milli faaliyetlere Hacı Bektaş ve ona bağlı olan halkın verdiği önemin ve beslediği sevginin açık bir kanıtı olmuştur.²³⁵

Anadolu'da aşiretler içinde ve özellikle inceleme sahamız olan bölgede ki aşiretler arasında Hacı Bektaş-ı Veli tarikatının oldukça etkili bir nüfuza sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Hacı Bektaş'taki Cemalettin Efendi'nin milli hareketi desteklemesi, milli birliğin sağlanmasında önemli bir faktördür. Zira Sünni mezhebinden olan Halife ve Padişah'ın hükümetine karşı çekingen ve güvensiz bir duygu içinde yaşayan Anadolu Alevileri ulusal birliğe yürekten katılmışlardır.²³⁶

Özellikle Sivas Kongresinden sonra Kırşehir ve çevresinde teşkilatlanma hız kazanmış, milli faaliyetler artmış ve müdafaa-i hukuk cemiyeti kurulmuştur. Mucur'da kurulan müdafaa-i hukuk cemiyeti şöyle bir karar almıştır:

“Vatanımızda bir fert kalıncaya ve memleket harabezar halini alıncaya kadar devamla ve saadet-i millimiz uğrunda çalışmağa azm etti.”²³⁷

Kırşehir ve çevresinde milli hareketin güçlü olduğu belirtilmesine rağmen 1920 yılında Anadolu'da baş gösteren ayaklanmaların içerisinde, bu bölgenin de olduğuna dair bilgilere rastlanmaktadır. Yozgat'taki Çapanoğlu isyanının Kırşehir'e hatta, Keskin'e kadar yayıldığından bahisle bu bölgelerde isyanın tsvip edildiği gibi ifadeler kaynaklarda kullanılmıştır. İsyancıların başlıca sebepleri ise ağırlaşan vergiler, askerlik görevinin çok uzun sürmesi, yönetim ve idaredeki adaletsizlikler vardır.²³⁸ Mustafa Kemal bu durumu “Hainlik, bilgisizlik, düşmanlık ve yobazlık dumanları tüm yurdun göklerini karanlıklar içinde bırakıyor.” sözleriyle özetlemiştir.²³⁹ Böyle bir dönemde çıkan isyanlar oldukça yıpratıcı olmuş, telafisi çok zor olan durumlara neden olmuştur. Özellikle Orta Anadolu'da çıkan isyanlar Ankara'yı, aynı zamanda Milli Mücadele'yi de zor durumda bırakmış, zaman, imkân ve insan kaynağı olarak kayba neden olmuştur.²⁴⁰

²³⁵ Sakallı, a.g.e., sayfa 25-26

²³⁶ A.g.e., sayfa 26-27

²³⁷ Geniş bilgi için bakınız Cevat Hakkı Tarım, Atatürk Kırşehir'de, Ankara, 1956, sayfa 3

²³⁸ Abdülhadi Toplu, *Tarih içinde Anadolu Sakinleri ve İsyancılar-Ayaklanmalar*, Ankara, Ocak Yayınları, 1996, sayfa 54-55

²³⁹ Özer Ozankaya, *Cumhuriyet Çınarı*, Ordem Matbaası, Ankara 1999, sayfa 112-145

²⁴⁰ A.g.e., sayfa 112-145

Çapanoğlu aşireti Orta Anadolu'da milli mücadele döneminde, oldukça etkili bir aşiret olduğu için çıkardıkları isyanı incelemekte fayda vardır. Yozgat'ta ortaya çıkan isyanın elebaşlarından biri Çapanoğlu Celal Bey'dir. İsyanı bastırmak la Kılıç Ali Bey ve emrindeki kuvvetler görevlendirilmiştir. Çapanoğlu Celal Bey, Kılıç Ali Bey'e bir mektup göndermiştir. Mektubun içeriği şöyledir:

“Halife Ordusu'nun maksadı Mustafa Kemal ile yedi arkadaşını yakalamaktır. Kırşehirli mebus Rıza Bey'le temas ve muhabere halindeyiz. Kırşehir üzerinden Ankara'ya yürüyeceğiz.”

İsyanın gittikçe yayılması tehlikeli bir hal almış ve Ankara'ya çağrılan Çerkez Ethem'e, Erkan-ı Harbiye Umumiye Reisi İsmet Bey'in aşağıdaki sözleri Ankara'ya ısrarla getirilen ve bu isyanın bastırılmasında kendi kuvvetlerinin kullanılmasını pek istemeyen Ethem'i teşvik için söylemiş olabileceği ihtimali kuvvetlidir. İsmet Bey'in söylediği sözler ise şunlardır: “Büyük Millet Meclisi azası olan ve kendisinden istifade edilir ümidiyle isyan mıntıkasına evvelce gönderilen Kırşehir mebusu Keskinli Rıza Bey'in vaziyeti şüpheli görünmektedir.” Yine 19 Haziran 1920 tarihinde Çerkez Ethem'e verilen bilgide Akdağmadeni, Yozgat Alaca mevkilerinin isyancıların elinde olduğu buna karşılık Yenihan, Tokat, Mecidözü, Çorum, Sungurlu, Keskin ve Mecidiye'nin (Çiçekdağı) isyan bölgesi olmadığı belirtilmektedir.²⁴¹ Yine aynı resmi belgenin devamında Müfrezeler için Ankara'dan verilen 2 günlük erzak ve yemin, Yahşihan mevkiinde Kılıçlar ve Keskin'de depo edilmekte olduğu bildirilmektedir. Bu yazışmalardan çıkarabileceğimiz sonuç ise söz konusu olan Kırşehir ve Keskin bölgelerinin isyana destek vermediği, hatta isyanın bastırılmasında yardım edebilmek için ellerinden geleni yaptıklarıdır.

Yine aynı dönemde 1920 yıllarının sonlarına doğru Yozgat ve çevresinde isyanlar çıkmış ve bu isyanlara karşı Kırşehir ve Keskin halkı gönüllü birlikler oluşturmuştur. Bu isyanları bastırmakla görevlendirilen 2. Kuva-yı Seyyare Komutanı Çolak İbrahim Bey birliği ile birlikte Keskin'de bulunmaktadır. Çolak İbrahim Bey isyanları bastırmak için

²⁴¹Sakallı, a.g.e., sayfa 28-29

Keskin ve çevresinde büyük bir nüfuza sahip Keskinli Rıza Bey'den yardım istemiş, Rıza Bey ise oldukça önemli yardımlarda bulunmuştur.²⁴²

Keskinli Rıza Bey'in 1920 yılında bizzat cephede savaşmak için gönüllü özellikle bölgede yaşayan aşiretlerden oluşturduğu gönüllü birlikler dikkat çekicidir. Başlangıçta gerekli sayı sağlanamamış olmasada Rıza Bey'in ısrarlı çalışmaları sonunda gerekli birlik oluşturulabilmiştir. Bu söylediğimizi destekleyecek olan 28 Temmuz 1336 tarihli olan ve mutasarrıf Ekrem Bey'in Erkan-ı Umumiye Reisine gönderdiği telgraf aşağıdaki cümleleri içermektedir:

“Liva mebusu Rıza Bey'in Himmet-i Harkuladesi ve Müdafaa-i Hukuk Heyeti idaresiyle eşraf-ı mahalliye'nin mesai-i vatanperveranesi ve mamülhakat bütün liva halkının muavenet-i meşkuresi eseri olarak son on gün zarfında teşkiline muvaffakiyet hasıl olan 400 cengaverden mürekkep bulunan gönüllü süvari alayının.... eksiklerinin tamamlanması için gereğinin yapılması ...” istenmiş ve devamında başlarında Rıza Bey olmak üzere aynı gün birliklerin yola çıkarıldığı bildirilmiştir. Oluşturulan bu birliklerin Ankara'da eksiklerinin tamamlanarak cepheye hareket edeceği de telgrafta bildirilmektedir. Keskinli Rıza Bey'in önderliğinde hazırlanan bu birlikler Ağustos ayında Ankara'dan batı cephesine gönderilmiş Ertuğrul Kumandanı Albay Kazım Özalp'in emrine girmiş ve Bilecik bölgesinde görevlendirilmiştir. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, mezkûr alayın mevcudunu 500 olarak vermektedir. O günlerin şartları düşünüldüğünde ise bu sayı kalabalık ve önemli bir kuvvet anlamına gelmektedir.²⁴³

Kırşehir'e bağlı Keskin kazası 1873 yılında ciddi bir kıtlık geçirmiştir. Bu bilgiye dönemin gazetelerinde rastlanmaktadır.1873'de 400 olan nüfus bir yıl sonra 200'e inmiştir. 140 kişi açlıktan ölürlen, 60 kişi ise köyü terk etmiştir. Aynı şekilde hayvanların da telef olduğu 50 çift sığırdan 5 çift kaldığı öğrenilmektedir.²⁴⁴ Bu durumun Milli Mücadele yıllarına kadar çok fazla telafi edilememesine rağmen, Hâkimiyet-i Milli'ye gazetesinin Kurtuluş savaşı yıllarında yayınlamış olduğu Tekâlif-i Milliye Emirlerine, Orta Anadolu

²⁴² A.g.e., sayfa 30-31

²⁴³ A.g.e., sayfa 30-31

²⁴⁴ Erdoğan Aslıyüce, “Her Yönüyle Kırıkkale”, Kırıkkale'yi Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği (K_KTAV) Yayını, Kırıkkale, sayfa 19-21

halkı bütün imkânlarını seferber etmiştir.²⁴⁵ Halkın Milli Mücadeleye doğrudan yardım ettiğini hatta ve hatta elinde imkânları dahi yokken, yoktan var ederek Tekâlif-i Milliye emirlerini büyük bir sadakatle yerine getirdiğini göstermek açısından bu bilgi önemli bir bilgidir.²⁴⁶

Yukarıda verdiğimiz örneklere de dayanarak Milli mücadelenin başından itibaren düzenli ordunun kuruluşuna kadar, iki yıllık süre zarfında Kırşehir ve Keskin kazaları Milli Mücadeleye tam bir bağlılık göstermiş ve Ankara ile olan yakın ilişkilerini sürdürmüşlerdir.

247

Bölge nüfusu hakkında genel bir değerlendirme yapmak, tezimizin konusu olan bölgeyi anlamak açısından aydınlatıcı olacaktır. Milli Mücadele yıllarında yaklaşık 8.5 milyonluk Anadolu nüfusunun 3 milyona yakını Anadolu'da yaşamaktadır. Nüfusun yaş gruplarına veya cinsiyete göre nasıl ayrıldığını bilmek ise mümkün değildir. Kırıkkale İl olmadan önce Ankara'ya bağlı olduğundan Milli Mücadele yıllarında Kırıkkale bölgesini Ankara nüfusu içinde değerlendirmemiz gerekir. Ankara'nın merkez nüfusu ise yaklaşık 27.000'dir.²⁴⁸ Bu dönemde Anadolu'da çok yoğun bir nüfustan bahsedilemez. Grace Ellison bu yıllarda Anadolu'da bulunmuş ve Anadolu hakkında kaydadeğer bilgiler vermiştir. Ellison Anadolu'dan şöyle bahseder “Aydınlanma çağının bu yirminci yüzyılında Tanrı'nın yarattığı ve insan elinin hemen hemen hiç dokunmadığı bir ülkede yolculuk etmek, çok kişiye nasip olmuş bir şey değildir. Günhani'dan itibaren yolda birkaç mil, dekovil, bir tünel ve Anadolu'nun ilkel arabaları dışında insan eliyle yapılmış hiçbir şeye rastlamadım. Bu arabalar, bir araya çivilenmiş birkaç kütüğün tek parça tahtadan oyulup, yontulmuş iki tekerleğe bağlanmasıyla oluşturuluyor. Bunları sürekli gıcirtısı, ilkel ortama pek de aykırı düşmediği gibi, köylülerin türkülerine de eşlik ediyor sayılabilir.” Bu sözler Anadolu nüfusunun niteliğini özetlemektedir.²⁴⁹

Milli Mücadele yıllarında çok önemli bir konu da Anadolu halkının ve dolayısıyla incelediğimiz bölgenin ekonomik durumudur. 1913 yılında İç Anadolu'da kişi başına düşen

²⁴⁵ Hikmet Özdemir, *Tekâlif-i Milliye*, Yenigün Yayınları, İstanbul 2001, sayfa 59-65

²⁴⁶ Hikmet Özdemir, age, sayfa 60-65

²⁴⁷ Sakallı, a.g.e., sayfa 28-36

²⁴⁸ Nevzat Yalçın, *Türkiye'de Nüfusun Yapısı ve Tarihi Gelişimi*, İstanbul 2001, sayfa 41

²⁴⁹ Grace Ellison, *Ankara'da Bir İngiliz Kadını*, çev. Osman Olcay, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999, sayfa 96

gelir, 771 kuruş iken İstanbul'da kişi başına düşen gelir 2.085 kuruştur.²⁵⁰ Osmanlı son döneminde ekonomide büyük gerileme görülmektedir. Milli Mücadele yıllarına gelindiğinde ülkenin bütün kaynakları mücadele için orduya seferber edilmiştir. Ekonominin büyük bölümünü tarım gelirleri oluşturduğundan en çok tarımdan yararlanır. Kurtuluş savaşı ekonomisinin Osmanlı'nın son döneminden ayrı düşünmek imkânsızdır. Osmanlı'nın son dönemi özellikle Balkan savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarında Orta Anadolu'daki başlıca şehirler hem ordunun asker yükünü üstlenmiş hemde cephedeki askerin yiyeceğini karşılamıştır.²⁵¹

²⁵⁰Tevfik Çavdar, *Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye*, 1. cilt, Yenigün Yayınları, İstanbul 1971, sayfa 25

²⁵¹Necati Fahri Tag, " Milli Mücadele Döneminde Yozgat ", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, sayfa 20-28

3.2. Cumhuriyet İdaresiyle İlişkileri

Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda Keskin’de yayımlanan, Keskin gazetesi tezimizin inceleme alanının cumhuriyetin ilk yıllarındaki durumunu aydınlatmak açısından büyük önemi vardır. Bu gazete Kırıkkale bölgesi ve Orta Anadolu’yu değişik yönlerden incelememizi sağlayacaktır. Keskin gazetesi Kırıkkale il bölgesinin hatta Ankara, Kırşehir, Yozgat gibi komşu vilayetlerin 70 yıl önceki görünümünü ortaya çıkarmaktadır.

Kırıkkale il olmadan önce, daha önce de belirttiğimiz gibi, Keskin bölgesi Ankara Vilayetinin Kırşehir Sancağına bağlıdır. Keskin bir kaza statüsündedir. 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde bölge ticari ve iktisadi yapı bakımından çok önemli ve canlı bir kaza durumundadır. Keskin’e bağlı 189 köy bulunmaktadır.

Bu bölümde artık aşiret yerine bölge halkını incelemek mümkün olmaktadır. Bu bölümde özellikle Keskin gazetesinin haberlerini kullanarak bölgenin yeni kurulan cumhuriyet idaresiyle ilişkilerini değerlendirmek mümkündür.

Aşiretlerin Kırıkkale ve çevresinde yerleşik hayata geçişini daha önceki bölümlerde incelemiştik. Bu bölümde büyük çoğunluğu yerleşik hayata geçmiş ve merkezi bir idareyi kabul etmiş olduklarından bölge halkının tamamını incelemek gereklidir. Cumhuriyet idaresine geçilen ilk zamanlarda göçerliğin yaygın olarak devam ettiğini söyleyebiliriz. Cumhuriyet döneminde de göçerlerin yerleşik hayata geçirilmeye çalışıldığını görüyoruz. Bunun temel nedenleri ise üretimin arttırılması ve güvenliğin sağlanması gereğidir. Özellikle ilk dönemlerde göçerlerin muzdarip olduğu ve cumhuriyetin nimetlerinden yararlanamadıkları görülmektedir.²⁵²

28 Nisan 1924 pazartesi günü çıkarılan gazetenin birinci sayısında bölgede asayişin sağlandığından şu sözlerle bahsedilmektedir:

²⁵²Ali Yıldırım, “Cumhuriyet Dönemi İskan Politikaları”, (1923-1952), (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2004, sayfa 133

“Bundan üç ay evveline kadar eşkiyanın hareketi adeta kaynaşma halinde idi. Vurmak, kırmak, soymak gibi fezahatların enva-ı bila-perva yapılmıştı. Şimdi o havali şöyle dursun, Çiçekdağı'nın sarp ve menaatli arazisinde bir tek şaki kalmamış. Bugün ufak bir çocuk bir başına altun okuyarak, türkü çağıra çağıra bu yerlerde emniyetle geçebiliyormuş”

Yine gazetenin aynı sayısında jandarmaların halka davranışları hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Ve yine jandarmalar bundan evvel adam döğmek, angarya gördürmek, rüşvet almaktan başlayarak köylüye akla gelmedik fenalıkları yaptıkları halde, bugün ondan da eser kalmamış. Artık gelen jandarmalar köylüye insanca muamele yapıyor, hükümetin emirlerini yerine getirerek usul usul dönüp gidiyorlarmış. Biz bundan anlıyoruz ki, hükümet artık hükümet idaresinde dürüst ve azimkâr bir istikamet almıştır.²⁵³

Gazetenin aynı sayısında bazı vergilerin kaldırılmasından bahsedilmektedir. Bu vergilerin kaldırılması kuşkusuz bölge halkını ekonomik açıdan rahatlatmış ve halk bu durumdan memnuniyet duymuştur. Gazetede bu durumdan şu sözlerle bahsedilir:

“Keskin kibritinden ve şekerde oktruva alınmayacaktır. Oktruva resmi kanunu meclis-i umumi-i vilayet bi't-tedkik resme tabi tutulması lazım gelen şeylerden tefrik olunmuş ve bu meyanda şekerden resm alınmamasına hükmetmiştir. Keskin fabrikasının imal edeceği kibritten de oktruva resmi alınmayacaktır.”

Gazetenin aynı sayısında cumhuriyet idaresinden memnuniyet şu sözlerle ifade edilmektedir:

“Cumhuriyet artık zorbalığın, yalancılığın mumunu söndürmüştür. Binanenaleyh namuskâr insana sürülmek istenen karalar, nihayet müfterilerin yüzünü karalatıp, halkın

²⁵³Bayram Sakallı, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında “Keskin” Gazetesi*(28 Nisan 1924-9 Mart 1925),T.C. Kırıkkale Valiliği, Devran Matbaacılık, Ankara 1999, sayfa 1-3

huzuruna müstehire vaziyette çıkmalarından başka netice vermez. Bunu pek yakın bir atide gözlerimizle göreceğiz.”²⁵⁴

Gazetenin aynı sayısında Keskin piyasası hakkında da bilgiler vermektedir. Bu verileri incelersek Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ekonomik durum hakkında bilgi sahibi olabiliriz:

Haftalık Keskin Piyasası

Tiftik Kıyyesi: 190-200 kuruş

Buğday Kilesi: 390-410 kuruş

Arpa Kilesi: 240-250 kuruş

Yağ kıyyesi: 140-150 kuruş

Köprüköy Birinci Dakiki safi 75 kiloluk çuvalı: 1500 kuruş

Köprüköy İkinci Dakiki safi 75 kiloluk çuvalı: 1350 kuruş

Keskin kibritleri elli paketli sandığı: 6500 kuruş

19 Mayıs 1924 tarihli gazetenin 3. Sayısında okulun durumundan ve ilgilenmesi gereken görevlilerin ilgisizliğinden şikayet edilmektedir:

“Rüştiye mektebinin abdesthane lağımı sokak üzerinde tamamıyla açık bir halde etrafı berbat etmektedir. Maddi ve manevi her türlü temizliğin timsali olması gereken mektebinin bu halde bırakılması evvela çocukların sonrada o mahallenin ve hatta bütün memleketin sıhhati namına en fena bir hal ve hele alakadar olanların bu kadar çirkin bir mahzur karşısında ki lakaydı şaşılacak bir keyfiyettir. Celb-i dikkat ederiz.”

Yine gazetenin aynı sayısından bölge halkının mebuslardan istekleri şu şekilde dile getirilmektedir:

“Sakarya harbinin elemli gününde Keskin kasabası içinde Hatıftan gelen bir nida Keskin halkının ve o zaman buraya iltica edenlerin mahsun kalplerine inşirah, fersiz gözlerine nur verdi. Bu tatlı ruhlu ses; İmalat-ı Harbiye'nin Keskin'de tesis ettiği fişenk fabrikasının öttürdüğü düdüğü idi. Onun daha dik ve daha vakur bir ahenkle ilelebet payidar olmasını istiyoruz.

²⁵⁴Sakallı, a.g.e., sayfa 5-6

Eseflerle istihbar ettiğimize fabrika Ankara'ya nakledilecekmiş. Bundan mütevellit tesir pek büyüktür. Keskin halkı o ladini yetiştirmek, bu kurulmuş düzeni bozdurmamak istemektedir.”²⁵⁵

Aynı sayıda fişenk fabrikasının kaldırılması durumuna karşın, halkın düşüncelerini anlatan bir mektuba yer verilmiştir. Mektubun içeriği şu şekildedir:

“Gerek Keskin fabrikası, gerekse İmalat-ı Harbiyeye merbut hariçteki diğer fabrikalar buldukları yerlerde sanatın mühim birer amili oluyorlar. Adeta halkı zoraki sanat fikri, çalışma ruhu ilka ediyorlar. Şimdi bu faydayı tavsiye için, fabrikaları imkan müsait oldukça, Anadolu'nun mühim kaza merkezlerine serpmek lazım gelirken, bilhare toplamaya kalkmak bu fabrikaların bulunduğu yerlerde uyanan fikri sanatı öldürmek demektir.”

9 Haziran 1924 tarihli gazetenin 6. Sayısı cumhuriyetin ilk yıllarında halkın içinde bulunduğu durum hakkında çok önemli bilgiler vermektedir:

“Harb-ı fecailerden sonra bütün memlekete arız olan nisbi bir sukun bütün fecaatiyle alat-ı devam etmektedir. Sesli bir süratle değişen kanunlarımız halkın ruhuna bir gece karanlığı gibi çöken memleket-i umumiyyeye çare saz olamadı. Duvarları havadan çatısı güneş ziyasından yapılmış tarlalarımız içinde güç bela karın doyuracak miktardan fazla ziraat yapılamaması ne felakettir. Bu sene parasızlık ve işsizlik yüzünden köylüde yoktur. Kazamız köylülerinden çoğu topladığı otu pişirip yemek suretiyle açlığın önüne geçebilmiştir. Hâlbuki memleketimizin efendileri olan bu muhterem köylülerimiz sapan gezdirdikleri izden yokdan altun fişkırmalı, ticaret mahrecleri doldurmalı idi. Bu sene bu olmadı. Bilemeyiz gelecek sene olur mu? Cumhuriyet köylüyü kuvvetlendirmek istiyorsa ona hiç olmazsa külliyetli para vermeli vesa'it-i ziraiye tedarik ettirmeli, sürülmemiş, ekilmemiş bir karış toprak yüzü kalmamıştır. Buna ziraat bankaları mukatder kalamıyor. Bundan hakkıyla müstefid olmuş bugün bir köylüyü göstermek kabil değildir. Köylüden tarik bedeli ve tedrisat vergisi namıyla bir vergi alınmaktadır. Bu vergilerin 2-3 senelik miktarı akıllara durgunluk verecek feyyaz bir yekûn teşkil ettiği halde ne de olsa istifade

²⁵⁵Sakallı, a.g.e., sayfa 34

edilmiyor. Yol mu yapılıyor? Hayır. Mekteb mi yapılıyor? Hayır. Öyleyse bu para nereye gidiyor. Cumhuriyet terbiyesiyle yetiştirildiğini görmek istediğimiz köylü çocuklarımızı mektebsizlik yolsuzluk içinde perişan görüyoruz. On seneden beri yol ve mekteb yapıldığını görmeyen köylüye bari hükümet marifetiyle toplanan iki senelik tarık ve tedrisat vergisi külliyetli miktarda tevzi edilerek ziraat yapıdırılsa, yapılmayan mekteb ve yol tasavvurları iki sene sonraya bırakılsa hiç olmazsa memleket tehlikeden kurtarılmış olur.”²⁵⁶

28 Temmuz 1924 tarihli Gazetenin 12. Sayısında muhacirler ile ilgili bilgi verilmekte ve hükümetin muhacirleri yerleştirme siyaseti eleştirilmektedir:

“ Geçenlerde karadenizden buraya bir kafil muhacirin geliyordu. Bu muhacirler her nedense Kastamonu havalisine iskân edildiler. Hlbuki bunların ili ay evvel sureti mahsusada adamları Keskin’e gelmiş ve civar rum köylerini tütün ziraatine müsaid gördükleri için Keskin ve civarında yerleşmeyi muvaffak görmüşlerdi. Hükümet bu adamları arzu ettikleri yere vasıl olmadan Kastamonu dâhilinde yerleştirdi. Sebebi her ne olursa olsun böyle keyfe ma’yeşa iskân siyasetini hiçte takdir edenlerden değiliz. Çünkü Keskin’de muhacir iskânına müsait olan iki rum köyü vardır ve buralarda açık tütün ziraatine müsaittir. Kastamonu’da yerleştirilen muhacirler ise en ziyade tütün ziraatine yani tüm manasıyla Keskin’in bu köylerine iskâna kabiliyetli idiler. Bunlar Kastamonu’ya yerleştirilince Keskin’e nasıl bir muhacir sınıfın gönderileceğini sormak ve anlamak cidden mühim bir mesele teşkil etmeğe başladı.”²⁵⁷

3Ağustos 1924 tarihli gazetenin 13. Sayısında muhacirlerin yaptıkları asayişsizlikten şu şekilde bahsetmektedir:

“Kasabamız şu birkaç gün zarfında adeta kürd muhacirlerin istilasına altında kaldı. İrili ufaklı bir sürü kadın erkek mütesel çarşıda mahallede gelip geçenleri izaç edip duruyorlar. Memlekete gelen bela, çekirge afetinden daha müthiştir. Eli ayağı tutan ve sırf ev soymak, gasp ve garet yapmak için dilencilik eden bu haydutlara memleket dâhilinde hak ikamet bahşetmek memlekete iltizamı fenalık yapmaktan başka bir mana ifade etmez. Bir taraftan vurmak, kırmak, soymak, diğer taraftan asker vergi ve bütün tekâlifi vermemek imtiyazı söz

²⁵⁶ A.g.e., sayfa 49

²⁵⁷ Sakallı, a.g.e., sayfa 117

konusudur. Bu müstesna vaziyet doğrusu çekilir şeylerden değildir. Bunlar muhacir ise memleketlerine gitmeleri yahut gönderilmeleri iktiza eder. Burada yerleşeceklerse nüfusa kaydolmaları asker olmaları, vergi vermeleri ve serseri vaziyetten çıkarak namuslu insanlar gibi olmalıdırlar.”²⁵⁸

11 Ağustos 1924 tarihli Gazetenin 15. Sayısı Aşar vergisinin kaldırılışın Yaşasın Cumhuriyet! Başlığı ile vermiştir. Yine aynı tarihli gazetede geçen zamanda ekonomide bir değişiklik olup olmadığını anlamak adına haftalık keskin piyasası hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Haftalık Keskin Piyasası

Buğday kilesi: 220-250 kuruş

Arpa kilesi: 120-130 kuruş

Tiftik kıyyesi: 190-200 kuruş

Yapağı kıyyesi: 50-60 kuruş

Yağ kıyyesi: 115-120 kuruş

Köprükøy Birinci Dakiki Safi 75 kiloluk çuvalı: 1500 kuruş

Köprükøy İkinci Dakiki Safi 75 kiloluk çuvalı: 1350 kuruş

Cumhuriyetin ilk yıllarında bölge halkının durumu hakkında bilgi verdikten sonra Kırıkkale bölgesinin cumhuriyetin ilanı ile birlikte nasıl şehirleştiği konusuna kısaca değinelim. 1925'e kadar Kırıkkale adı kullanılmamıştır. Fakat Osmanlı belgelerinde 17. yüzyıldan itibaren “Kırıkkal” adının geçtiği bilinmektedir. Ayrıca Köprükøy, Keskin'e bağlı bir köy olarak belgelere kaydedilmiştir.²⁵⁹ Kırıkkale Şehri, yeni ve genç bir yerleşmedir ve bir Cumhuriyet şehri olarak kabul edilir. Kırıkkale'nin kuruluş tarihine baktığına 1925-27 yıllarına kadar uzandığını görürüz. Şehirde sanayi tesisleri kurulmadan önce yerleşim alanlarındaki araziler kısmen tarım alanı ve bataklık durumundadır. Şehir Merkezi'ne en yakın yerleşim birimi Köprükøy'dür. Köprükøy bugün Kırıkkale merkezi sınırları içinde kalmıştır. Sanayi kuruluşlarının Kırıkkale'de kurulmasına karar verilmesini bazı nedenleri

²⁵⁸Sakallı a.g.e., sayfa 147

²⁵⁹Evliya Çelebi (1965) *Seyahatname*, (Sadeleştirenler: Necati Aktaş, Tevfik Temelkuran, Mümin Çevik), 10 Cilt, Üçdal Yayınevi, İstanbul Çelebi 1965, Cilt:3, Sayfa 876)

vardır. Bunlar Başkent Ankara'nın alt bölgesi olması, hem demiryolu hem karayolu bağlantısının sağladığı ulaşım kolaylığı, savunma açısından stratejik konumunun uygunluğu ve Kızılırmak'a yakınlığını başlıca nedenler arasında sayabiliriz. 1925'de ilk teşebbüs olarak Kaletepe'nin güney eteğine Askeri Mühimmat Fabrikası kurulmuştur. Orta Anadolu Petrol Rafinerisi, Kızılırmak'ın batısındaki tek sanayi kuruluşudur. Ancak bölge sanayisi için çok önemli bir aşama olmuştur. Kentin ilk gelişme bölgesi sanayi bölgesidir. Konut bölgesi ile arasından geçen demiryolu hattı iki bölgeyi birbirinden ayırır. Kentin ilk kuruluş yıllarında Kaletepe'nin kuzeyinde çok az sayıda hizmet birimi vardır. Konut alanlarının genişlemesinden sonra burası kent merkezini oluşturmuştur. Nüfusun giderek artmasıyla gelişigüzel mahalleler ortaya çıkmıştır. 1945 yılından sonra konut alanları Ankara-Samsun Karayoluna ulaşmış ve on yıl sonra yolun kuzeyinde de konutlar oluşmaya başlamıştır. 1970 yılında mahalleler Kırıkköy ile birleşmiştir. Daha sonra konut alanları sanayi kesiminin güneyine taşmış ve burada da iki mahalle kurulmuştur.²⁶⁰

1927 nüfus sayımında Kırıkkale ismine rastlanmaz. 1929'da bazı sanayi kuruluşlarının üretime başlamasıyla nüfus artışı olmuş ve Keskin'e bağlanmış ve Bucak statüsü getirilmiştir. 1955'de 88 köyü vardır.²⁶¹ 1935'de 4599 nüfuslu olan Kırıkkale, 1980'de 178.401 nüfusa ulaşmıştır. 1940 -1980 dönemindeki 40 yılda Kırıkkale'de nüfus kayda değer bir artış göstermiştir. En yüksek artış hızı ilk kuruluş yıllarında görülmektedir. Kırıkkale'ye göçün azaldığı tarihler 1975-80 yıllarıdır. 1955-60 arasındaki artış ise ikinci en yüksek dönemdir.²⁶² 1950-1985 döneminde MKE fabrikaları ve Orta Anadolu Petrol Rafinerisi'nin kurulması ile Kırıkkale Şehri'nde yaşanan nüfus artışı, 1985-1990 döneminde düşüşe geçmiştir. 1980 sonrası uygulamalar MKE'nin küçülerek işçi kaybetmesine neden olmuştur. Bu durum Kırıkkale'nin cazibesini azaltmıştır. Fakat son yıllarda Kırıkkale Üniversitesi'nin ve organize sanayi bölgelerinin kurulması Kırıkkale'nin cazibesini arttırmıştır.²⁶³

²⁶⁰ Zuhâl Güven, "Kırıkkale Kenti Açık ve Yeşil Alan Sisteminin Saptanması Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı, Ankara sayfa 62-64

²⁶¹ Beşir Atalay, "Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması)", Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1983, sayfa

69

²⁶² Beşir Atalay, "Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması)", Devlet Planlama Teşkilatı Ankara 1983 sayfa

70

²⁶³ A.g.e, sayfa 70

Kırıkkale Cumhuriyet idaresiyle beraber eğitimde de yükselişe geçmiştir. Kırıkkale'nin okul öncesi öğretiminde okullaşma oranı 2002-2003 öğretim yılında %12,2'ye yükselmiştir.²⁶⁴ Kırıkkale Şehri'nin bugün bulunduğu bölgedeki yerleşmelerde Cumhuriyet kurulana kadar Osmanlı eğitim sisteminin var olduğunu görüyoruz. Cumhuriyet'in ilanından sonra çevre köy ve kasabalarda ilkokullar açılmıştır. Bugün Kırıkkale Merkez ilçesi sınırları içinde yer alan yerleşmelerden ilk olarak Ahılı Kasabası'nda ilkokul açılmıştır.²⁶⁵ Kırıkkale ekonomik ve sosyal açıdan Ankara'dan etkilenmektedir. İdari statü değişikliklerinin Kırıkkale'ye çok kayda değer bir şey katmadığı görülmektedir. Bu durumu eleştirmek gerekirse; siyasi ve bürokratik eğilimler, çoğu kez taban tutmak ve işlerini yoluna koymak gibi hiç de demokratik olmayan yollarla asiret ve kabile düzenine pirim vermesi milletlesme dediğimiz süreci hedefinden saptırmaktadır.²⁶⁶

²⁶⁴ Çelik-İş Sendikası, 2003, sayfa 279

²⁶⁵ Kırıkkale Valiliği İl Yıllığı, 1999, sayfa 31

²⁶⁶ Orhan Türkdoğan, *Güneydogu Kimliği, Aşiret-Kültür-İnsan*, Alfa Yayınları, İstanbul 1988, sayfa 63

3.3. Modern Hayat Karşındaki Tavrı

Sanayileşme hareketinin evrensel özelliği geleneksel kültürü değiştirmesidir. Sanayileşme büyük toplumsal değişmelere neden olmaktadır. Bu evrensel gerçeğe rağmen Kırıkkale’de durum tam tersidir. Kırıkkale’de halk kültürü ya da geleneksel kültür dediğimiz kültürel yapı hemen hemen hiç değişmeden yaşamaktadır.²⁶⁷ Bu durumu Kırıkkale’de gerçek bir sanayileşmenin ve hızlı bir kentleşmenin olmamasına bağlayabiliriz.

Kırıkkale ve çevresindeki halk için ne köylü ne kentli ifadesi tam olarak kullanılamamaktadır. Bir geçiş kültürü özelliği görülmektedir.

Kırıkkale’nin kültürel olarak bir mozaik yapıya sahip olmadığını daha önce de belirtmiştik. Bunun en canlı kanıtı ise çok fazla köy olmasına rağmen hemen hemen her köyün gelenek örf ve adetlerinin birbirine çok benzer olmasıdır. Bu yöredeki insanların halı, kilim, heybe, çuval, işlenmiş ve oyalarında aynı renkleri, desenleri, şekilleri ve motifleri kullandığını görmek mümkündür. Bozlak adı verilen müzik tüm yörede dinlenen ve sevilen bir müzik türüdür. Halay ise tüm yörenin ortak oyun kültürünü temsil eder. Askere uğurlama, karşılama, düğün, ölüm ve doğum merasimleri yöredeki tüm köylerde ortak özellikler taşır.²⁶⁸

Sosyal yapıda göze çarpan bir hemşerilik kültürü vardır. Kente göç edenler burada, bütünüyle eski geleneksel kültürlerini devam ettiremedikleri gibi kentin kültürü ve diğer unsurlarıyla da kolayca bütünleşememektedirler. Dolayısıyla, kentte, geleneksel ve kent kültürü arasında geçekundu kültürü ya da farklı bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte, “hemşerilik” gibi yeni sosyal ilişki yapıları karşımıza çıkmaya başlamaktadır.²⁶⁹ Özellikle kente ilk geliste aynı kökenden, aynı yöreden gelen kişilerle yakın olma isteği görülmektedir. Bu tip yerleşmelerin genelde geçekundu yapıyı ortaya çıkardığı görülür. Bu kişiler arasında akrabalık ilişkileri de görülmektedir. Bu iki olgu birlikte ele alındığında, aynı

²⁶⁷Erdoğan Ashiyüce, “Her Yönüyle Kırıkkale”, Kırıkkale Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği Yayınları sayfa 127

²⁶⁸Altın, a.g.e., sayfa 369

²⁶⁹Mimar Türkkahraman, “Kentlilik Bilinci, Kalkınma ve Kırıkkale” 21.Yüzyılın Basında Kırıkkale Sempozyumu editör A.Vural Örsdemir, Mehmet Erdoğan, Duran Bülbül, Çelik İş Sendikası Yayını, Ankara 2003

yer dogumlular arasındaki hemşehrilik kümelenmesinin aynı zamanda, akrabalık kümelenmesiyle de örtüştüğü görülür.²⁷⁰

Hemşehrilik ilişkileri göç edilen kente göçmenlerin alışmaları ve kentin şartlarına uymalarından sonra zayıflamaktadır. Hemşehrilik ilişkisinin en canlı ve en anlamlı yasadığı kusak daha çok kente ilk gelen birinci kusak kent göçmenleridir. Kırıkkale’de de bu tip bir yapılanmanın varlığından rahatlıkla söz edilebilir. Kırıkkale’de bahse konu kümelenme dışında mezarlıklar bakımından bile bir ayrışmanın olduğu bilinmektedir. Kırıkkale'nin ilk yerlileri diyebileceğimiz Kırık köylüleri ile sonradan, Kırıkkale'nin ilçe ve köylerinden gelenlerle, “yabancıların”, yani Kırıkkale dışındaki illerden gelen göçmenlerin mezarlıkları ayrıdır. Kırık köylüleri dışında hiç kimse cenazesini Kırık Köyü mezarlığına defnetmeyi düşünmemektedir²⁷¹

270

²⁷¹Beşir Atalay, “Kırıkkale ve Çevresinin Kültürel Dokusu”, 1995 Dünya Hosgörü-Manas-Abay Yılı “VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve I.Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri”, Yesevi Yayıncılık, İstanbul 1996, sayfa 15-50

4. GÜNÜMÜZDE BÖLGEDEKİ AŞİRETLERİN DURUMU

4.1 Sosyal, Ekonomik ve Güncel Sorunlar

Kırıkkale ve çevresinde günümüzde yerleşik hayata geçmiş aşiretlerin sosyolojik özellikleri ve yaşadıkları sosyal, ekonomik ve güncel sorunları bu başlık altında incelemek uygun olacaktır. Bölge hakkında yapılan sosyolojik çalışmalar yetersiz olmasına rağmen, karakeçili ve pehlivanlı aşiretine dair yapılan araştırmalar güncel sorunlara dair ipuçları vermektedir. Bu aşiretlerden örnekler vermek, genel durumu anlamak açısından yol gösterici olacaktır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın bölge sosyolojisi açısından en kayda değer olgusu kentleşme ve kentlerin çevresinde oluşan köylerdir. Kırıkkale ve çevresinde köy yapılanması oldukça fazladır. Aşiretlerin çoğu ise köylerde yaşamını sürdürmektedir.²⁷²

Köyler homojone yakın bir duruma sahiptir. Toplumsal farklılaşma fazladır. Buna karşın nüfus hareketliliği oldukça azdır. Kişiler arası etkileşim ve ilişkiler oldukça fazladır. Pehlivanlı aşiretinin Kırıkkale ve çevresinde hangi köylerde yerleşik olduğunu daha önceki bölümlerde incelemiştik. Köy yapılanması hakkında bilgi verdikten sonra, Pehlivanlı aşiretinin günümüzde sosyal yapısını inceleyelim.²⁷³

Hacettepe Üniversitesi tarafından Kırıkkale ve çevresinde Pehlivanlı aşireti ile ilgili sosyolojik bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın verilerini kullanarak günümüzdeki durumları hakkında bilgi vermek açıklayıcı olacaktır.

Aşiretlerin günümüzdeki sosyal sorunlarına ışık tutacak konulardan biri hanelerin diğer akrabaları ile ilişkileri, yaşam tarzlarıdır. Hane halkı reislerinin hısım ve akrabaları ile ilişkileri hakkında veriler toplanmış ve bu verilerden hareketle aralarındaki dargınlıkların nedenlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. İlişkilerin boyutlarına dair sorulan sorulara aile

²⁷² Cahit Geleççi, "Kırıkkale'de yaşayan Türkmenlerin etno-sosyal ve ekonomik yapısı(Pehlivanlı aşireti üzerine sosyolojik bir çalışma)", (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, sayfa 1-113

²⁷³ Geleççi, a.g.e., sayfa 1-113

reislerinin %58'i her konuda yardımlaştıkları cevabını vermiştir. %19,6'sı zor zamanlarda yardımlaştıklarını, %14,3'ü bazı işleri birlikte yaptıklarını, %4,5'i sadece görüştiklerini, %3,6'sı ise herkesin kendi yoluna gittiği yönünde cevap vermişlerdir. Bu dağılımdan ulaşılabileceğimiz sonuç Pehlivanlı aşireti mensupları arasında dayanışma günümüzde de çok güçlü bir düzeydedir. Aileler arasında dargınlık olup olmadığı konusunda ise %83'ü aralarında herhangi bir dargınlık olmadığını, %17'si ise aralarında bir dargınlık yaşandığını ifade etmişlerdir. Dargınlık nedenlerine günümüzde kendi aralarında yaşadıkları sorunlara dair ipuçları vermesi açısından değinmek gereklidir. Hane halkı reislerinin %7,1'i akrabaları ile aralarında olan dargınlığın nedenini dedikodu ve çekememezlik, %0,9'u miras, %0,9'u kız alıp verme, yine %0,9'u politik-ideolojik nedenlerden kaynaklandığını belirtmektedir. Burada dikkat çeken sorunların büyük bölümünün dedikodu ve çekememezlikten kaynaklanmasıdır.²⁷⁴

Hanelerin yaşadıkları bölgedeki bir aşiret, sülale ya da aile ile hasım olup olmama durumlarına bakıldığında %92,9'nun hayır cevabını verdiği, %7,1'lik kısmın ise evet cevabı verdiği gözlenmiştir. Buradan hareketle aşiretlerin günümüzde de dayanışma halinde olduğunu söyleyebiliriz. Aralarında hasımlık olanların hasımlık nedenleri arasında kan davası, siyasi nedenler, kız kaçırma, toprak ve su anlaşmazlığı gibi nedenlerde vardır. Bu anlaşmazlıkların içinde ise en büyük payı %3,6 ile kan davası almaktadır. Bu sorunun çözümünde ise zaman zaman hukuk yollarının tercih edilmediği dikkat çekmektedir.²⁷⁵

Bir başka sosyal sorun resmi nikâh usulunun benimsenmesidir. Günümüzde resmi nikâh yaptırmamak gibi bir düşünceye sahip olan aile reisleri %1'lik bir dilimi teşkil etmektedir. Ancak resmi nikâh usulunun benimsenmemesi çok küçük bir yüzdeye sahip olsa dahi önemli bir sorundur. Yine evlenme geleneklerinden biri olan başlık parası geleneği her ne kadar günümüzde ortadan kalkmış olsada %24'lük bir kesim hala başlık parası ödemediğini iddia etmiştir. Ancak başlık parası verdiğini iddia edenlerin büyük çoğunluğunun orta yaşın üzerinde olması dikkat çekicidir. Başlık parası verme nedenlerini ise gelenek ve göreneklere dayandırmaktadırlar. %75'lik kesim ise başlık parası uygulamasının kalktığını

²⁷⁴Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

²⁷⁵Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

düşünmektedir. Başlık parasının gerekliliği ile ilgili sorulan sorulara %88'lik grup gereksiz cevabı vermiştir.²⁷⁶

Günümüzde yaşanan ve bir sorun teşkil eden diğer bir durum ise miras paylaşımıdır. Miras sahiplerinin sağlığında mal varlığını istediği kişi ya da kuruma bağışlayabileceği konusunda görüş birliği vardır. Kişilerin ölümünden sonra ise mirasın nasıl dağıtılacağı ile ilgili sorulan sorulara %58,0'ı her çocuğa eşit dağıtılması gerektiğini savunmuştur. %40,2'si erkek çocuklar arasında paylaşılması gerektiğini savunmuş, %0,9'u ise ailede kalan küçük oğlun alması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Burada dikkat çekilecek ve günümüzde önemli bir sorun olarak görülen durum %40,2'lik bir kesimin mirastan kadınlara pay verilmemesi gerektiği yönünde görüş bildirmesidir.²⁷⁷

Hane halkı reislerinin günümüzdeki sosyo-ekonomik durumlarına bakacak olursak; hane halkı reislerinin geçimlerini sağlama şekilleriyle yani meslekleriyle ilgili dağılımda birinci sırada %25 ile hem hayvancılık hem de çiftçilik ile uğraşanların geldiği görülmektedir. Bu oranı %22,3 ile memurlar, %20,5 ile işçiler, %14,3 ile sadece çiftçi olanlar, %7,1'lik oranla emekliler, %4,5'lik oranla hayvancılık yapanlar, %2,7'lik oranla esnaflar, %1,8 ile icarcılıkla uğraşanların geldiği görülmektedir. Bu verilerden çıkarabileceğimiz sonuç, örneklem gurubunu oluşturan hane halkı reislerinin büyük bir çoğunluğu geçimini işçi olarak çalışarak, hayvancılık ya da çiftçilik yaparak sağladıklarıdır. Bu insanlar genellikle orta düzey gelir grubuna mensuptur. Hane halkı reislerinin çoğu maaş karşılığı çalışanlardan oluşur. Kırıkkale merkezde oturan hane halkı reislerinin bir kısmı köylerindeki araziyi kiraya verirken, bir kısmıda halen arazilerilerden ürün almaya çalışmaktadır. Bu durumu değerlendirecek olursak bazı sonuçlara ulaşmamız mümkündür. Hane halkı reislerinin büyük bir çoğunluğu köyleri ile bağlantılarını kesmemişlerdir. Köylerde yaşayan ve köyleri ile bağlantılarını kesmeyen aileler, köylerinde çiftçilik yapmakta ve genellikle buğday ekimi yapmaktadırlar.²⁷⁸

Köylerde halen çiftçilik yapan ve geçimini bu yolla sağlayan hane halkı reislerinin sorunları yaşadıkları en büyük sorunlardan biridir. Bu yolla köylerde yaşayan ailelerin ekonomik sorunlarına da değinmiş oluruz. En büyük payı %33,0 ile topraksızlık ve toprak

²⁷⁶ Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

²⁷⁷ Cahit Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

²⁷⁸ Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

yetersizliği almaktadır. Bu oranı %25 ile sulama, %9,8 ile tarımsal araç-gereç yetersizliği, %5,4 ile pazarlama, %2,7 ile gübreleme ve ilaçlama takip etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli sorun topraksızlık ve toprak yetersizliğidir. Hane halkı reisleri ile yapılan mulakata göre bu durum göçün en önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Topraktan elde edilen ürün miktarı ile ilgili problemler arasında ise ilk sırayı sulama almaktadır. Hava koşullarında üretilen ürünlerin miktarını etkilemektedir. Hane halkı reislerinin kredi kullanıp kullanmama durumlarına göre dağılımı, kazançların yeterli olup olmadığına dair bize bilgi vermektedir. %67 ile en büyük dilimi kredi kullanmayanlar oluşturmaktadır. %31,3'lük bir kesim ise gerektiği zaman kredi kullandığını belirtmiştir. Kredinin sağlandığı yere baktığımızda %22,3'lük kesim krediyi kredi kooperatifinden sağlanmaktadır. Tarım kredi kooperatifinden kredi kullanan hane halkı reislerinin büyük çoğunluğu ya köyde yaşamaktadır ya da köy ile bağlantısını kesmemiştir.²⁷⁹

Hane halkı reislerinin ailelerinde başka gelir getiren olup olmasına göre yapılan dağılıma bakarsak %2,7 hane reisi babasının, %7,1 eşinin, %41,1'i çocuklarının çalıştığını söylemiştir. Ancak burada yine dikkat çeken %46,4'lük kesiminde evde hane halkı reisinden başka çalışan kimsenin olmamasıdır. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi hane halkı reislerinin çoğunun eşi çalışmamaktadır. Bu durumun sebepleri arasında örf ve adetler ilk sırada gelmektedir.²⁸⁰

Hane halkı reislerinin ailelerinden geçimlerini sağlamak için başka illere çalışmaya gidenlerin olduğu da görülmektedir. Başka ilde çalışan bir kişinin olduğu aileler %18,8 başka ilde çalışan iki kişinin olduğu aileler %5,4'dür. İki kiden fazla çalışanın olduğu ailelerin oranı %1,8'dir. Başka illere çalışmaya giden aile mensuplarının yaptıkları işler ise %4,5 serbest meslek, %2,7 polis, %5,4 öğretmen, %1,8 mühendis, %7,1 işçidir. Burdan da çıkarabileceğimiz sonuç diğer illere çalışmaya gidenlerin çoğunluğunun maaş karşılığı çalışanlar olmasıdır.

Yine hane halkı reislerinin aylık harcama tutarları ve bunların dağılımı aşiretlerin günümüzdeki ekonomik hayatlarına ve sorunlarına dair ipuçları sunmaktadır. Burada %72,3'lük ile yiyecek ilk sırada yer almaktadır. %6,3 ile onu giyecek takip etmektedir.

²⁷⁹Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

²⁸⁰Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

Kazancın %5,4 konut yapımı ve %4,5 ile eğitim giderlerine ayrılmaktadır. Hane halkı reislerinin tasarruflarını nasıl değerlendirdiklerine bakıldığında %1,8'i borsa ve yatırım fonu, %17,0 döviz, %6,3'ü bankaya faize, %3,6'sı gayrimenkule, %5,4'ü ise altına yatırım yaptıklarını söylemiştir. Burada dikkat çeken nokta ise %6,1 gibi bir kesimin hiçbir şekilde tasarruf yapamadığıdır.

Hane halkı reislerinin bağlı oldukları sosyal güvenlik kurumlarına bakıldığında %34,8 ile en büyük payı Sosyal Sigortalar Kurumu'na bağlı olanlar oluşturmaktadır. Bunu 27,7 ile Bağ-kur, %24,1 ile emekli sandığı takip etmektedir. Ancak burada da dikkat çekici olan %12,5'lik bir kesimin hiçbir güvenlik kurumuna bağlı olmayanların oluşturmasıdır. Bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olanlar kendilerini bu açıdan şanslı hissetmektedir.²⁸¹

²⁸¹Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

4.2 Gündelik Hayatlarından Kesitler

Hacettepe Üniversitesinin Pehlivanlı aşireti mensupları ile yaptığı sosyolojik çalışmayla elde edilen rakamları yorumlayarak, gündelik hayatları hakkında bilgiler edinmek mümkündür. Buradan hareketle bunu bölgenin geneline yorumlayabiliriz. Yapılan ankete göre hane halkı reislerinin %87,5'i erkek, %12,5'i kadındır. Hane halkı reislerinin % 94'ü evlidir. Buradan hareketler aşiret içerisinde evlilik kurumuna bağlılığın oldukça fazla olduğunu söylemek mümkündür.

Hane halkı reislerinin günümüzdeki eğitim durumlarına bakıldığında ise okuma yazma oranının oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Hane halkı reislerinin %28'i lise mezunu, % 16'sı üniversite mezunudur. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %9'dur. Bu verilerden hareketle aşiretlerin eğitime önem verdiği yorumunu yapma mümkündür.²⁸²

Günümüzde aşiretlerin genel durumu ile ilgili sağlıklı değerlendirme yapabilmek için, aile genişliği, aileyi oluşturan birey sayısı, ailede ebeveyn ve çocuklar dışında yakın akrabalarının olup olmadığı, hane halkı reislerinin aileleri ile birlikte kalıp kalmadıkları, ailelerin çocuk sayıları, evlenme şekilleri, mesleki durumları ve akrabaları ile olan ilişkileri gibi değişkenlerin analiz edilmesi gereklidir.

Elde edilen verilere göre aşiretlere mensup ailelerin artık daha çok çekirdek aile durumunda oldukları görülebilir. 5 kişilik aile oranı % 29,5, 6 kişilik aile oranı %19,6'dır. Yığılma daha çok 5 ve 6 kişilik hanelerde. Buna karşılık küçük ve çok büyük ailelerin oranı çok daha düşüktür. 3 kişilik ailelerin oranı %8,9, 2 kişilik ailelerin oranı %8, 7 kişilik ailelerin oranı %3,6; 9 kişilik ailelerin oranı %2,7'dir. 10 kişi ve üstü ailelerin oranı ise %0,9'dur. Toplam fert sayısı 5 ve yukarı olan aileler %56'lık bir kısmı oluşturmaktadır. Bu verilerden hareketle aşiretleri oluşturan ailelerin günümüzde çekirdek aileye dönüştüğüdür.²⁸³

Çocuk sayısındaki verilere bakıldığında yığılmanın 3 ve 4 çocuklu ailelerde olduğu görülür. Hane halkı reislerine ideal çocuk sayısı sorulduğunda %52,7'lik bir bölümün 2

²⁸²Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

²⁸³ Gelekçi, a.g.e., sayfa 1-113

çocuk cevabını verdiği görülmüştür. Bu durumda kentleşme ve bununla beraber çekirdek aile yapısının benimsendiğine en güzel kanıttır. Her ne kadar günümüzde aşiretler çekirdek aileye hızlı bir geçiş yapmış olsa da %10,7'lik bir kesimde hane reislerinin anne ve babalarının çekirdek aile içinde olduğunu söylemek mümkündür. Çekirdek ailelerin %59'luk kısmı anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşmaktadır. Ailede değişmeyen bir durum ise en çok sözü geçen kişinin aile reisi olmasıdır.²⁸⁴

Ailede erkek çocukların statüsüne baktığımızda %92,9'luk bir bölümün aileyi devam ettireceği için erkek çocuğun mutlaka olmasını istediğini görüyoruz. Erkek çocuk istemenin en temel nedeninin soyun devam etmesini sağlamak olduğu görülmektedir.

Evlilikte görücü usulu evlenmeler aşiretler arasında oldukça yaygındır. Yapılan anketlere göre ailelerin %61'i görücü usulu evlenmelerden yanadır. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç ise gelişen ve değişen zamana rağmen Pehlivanlı aşireti içinde geleneksel yapının ağırlıklı olduğudur. Evliliklerde ailelerin tercihi kişisel tercihten önce gelmekte, bu durumda aile ve çocuklar arasında sorunlara neden olmaktadır. Çoğunlukla evlenecek kişilerin yerine kararları aileleri vermektedir.

Aşiretlerin birçoğunun günümüzde geçmişten kalan bazı adetlerini devam ettirdikleri görülmektedir. Bunlardan en belirgin olan kendi yiyeceğini kendisi üretmesidir. Hane halkı reislerinin evde üretim yapıp yapmadığını gösteren oranlara bakıldığında %19,6'sı evde üretim yaptığını belirtmiştir. Ancak %80,4'ü bu soruya hayır cevabını vermiştir. Evde üretim yapanların tamamı yiyecek üretmektedir. Evde üretim yapanların çoğunluğunu köyde yaşayan haneler oluşturmaktadır. Ürettikleri yiyecek maddeleri ise bulgur, süt, peynir gibi yiyeceklerdir.²⁸⁵

Günümüzde aşiretlerin ev yaşamını daha iyi anlamak için, evlerini nasıl düzenlediklerini ve evlerinde kullandıkları araç ve gereçleri de incelemek uygun olacaktır. Ailelerin sahip oldukları ev gereçlerine bakıldığında % 97,3'ünün telefon kullandığını, %60,7'sinin çamaşır makinası, %18,8'inin bulaşık makinası, %88,4'ünün elektrikli süpürge gibi aletlere sahip

²⁸⁴ A.g.e., sayfa 1-113

²⁸⁵ A.g.e., sayfa 1-113

olması çağdaş yaşamdan ve teknolojiden çok uzak olmadıklarının ve çağın şartlarına uygun yaşadıklarını göstermektedir.

Aynı şekilde %30,4'ünün otomobili varken %67,0'lık bir kesimin otomobili yoktur. Otomobil sahibi olanların çoğunluğunun ekonomik durumlarının iyi düzeyde olduğu görülmektedir. Otomobile sahip olmanın bir statü göstergesi olarak algılandığıda gözlemlenmiştir.

Araştırma yapılan köylerde yoğun bir göç hareketinin yaşanmış olduğu görülmüştür. Bu göçlerin bir kısmı Kırıkkale il merkezine bir kısmı ise diğer illere yaşanmıştır. Hane halkı reislerinin ailelerinden olup, köylerinden göçenlerin olup olmadığı sorusuna %74,1'i evet cevabı vermiştir. Yaklaşık her dört aileden üçünde Kırıkkale iline ve diğer illere çeşitli nedenlerle göç yaşanmıştır. %25,0'lık bir kesim ise hayır cevabını vermiştir.²⁸⁶

²⁸⁶A.g.e., sayfa 1-113

4.2 Folklorik Özellikler

Kırıkkale halk kültürü yapısı yönünden özellikle Kırşehir'in özelliklerini taşır. Türkler arasında İslam'ın anlaşılması ve Türkmen yerleşimine uygun olarak halk müziğinde uzun havaların, bozlakların, ağıtların, halk oyunlarında da halayların ağırlığı hissedilir. Bozlak kelime anlamı olarak bozulmak, feryat etmek, haykırmak anlamına gelmektedir. Bozlak uzun havaya bağlı bir türdür. Genellikle bir saz eşliğinde seslendirilir. Daha ziyade yaylak- kışlak hayatı yaşayan Yörük/Türkmenlerde ve Avşarlarda görülen bozlak formunun ilk örnekleri yiğitleme-koçaklama ve isyan (başkaldırı) konulu olmuştur.

Alevî-Bektaşî köylerinde özellikle Hasandede'de halk müziğinde deyişler, nefesler, dinî oyunlardan ise semahlar ön plândadır. Kırıkkale köylerinde eskiden canlı bir yaşayış şekli hâkim olmasına rağmen, köylerde zamanla göçler nedeniyle nüfus azalmıştır. Nüfusun azalması köylerdeki bu canlı hayatın yerini daha durağan hale getirmiştir. Bir dönemin bazı kültür unsurları unutulmaya yüz tutmuştur. Örneğin at yetiştiriciliği azaldığı için Cirit oyunları unutulmuştur. Köylerde önemli işlevleri olan köy konakları artık kalmamıştır. El dokumacılığının ve el tezgâhlarının yerini makine dokumacılığı almıştır. İlin halk müziğinin en tanınmış kişisi Muharrem Ertaş ve onun öğrencisi Keskinli Hacı Taşandır. Ali Bekiç ile Ekrem Çelebi'nin de halk müziğine hizmetleri büyüktür.²⁸⁷ Hasandede Kasabası adını Bektaşî şair Hasandede (?-1607)'den almıştır. Hasandede dergâhı Deli Boran, Derviş Ali, Âşık Rıza, Âşık Hüseyin, Âşık Hilâli, (Abdurrahman Koçak), Yunus Koçak gibi sanatçıları etkilemiştir.

El sanatlarına bakıldığında Kırıkkale ve çevresinde Karakeçili aşiretinin etkileri hemen göze çarpmaktadır. Özellikle kilim, heybe, çuval dokumaları, el örgüsü çoraplar, kazaklar, tığ tekniğiyle iğne oyaları, mekik oyaları, kanaviçe işlemler yönünden sanatları çok gelişmiştir.

²⁸⁷Nail Tan, Salih Turhan, *Kırıkkale Halk Müziği*, Cem Veb Ofset Ltd. Şti. , 2005 Ankara, sayfa 3-25

4.4. Dünden Bugüne Değişen Ve Değişmeyenler

Kırıkkale ve çevresindeki değişimi birkaç farklı açıdan değerlendirmek gereklidir. Tezimiz açısından en önemli ve incelenmesi gereken süreç Türkmen aşiretlerinin değişimi olacaktır. Bölgede yerleşen aşiretlerden en önemli ve günümüze ışık tutan aşiretler bölgedeki aşiretlerin büyük çoğunluğu oluşturan Pehlivanlı aşireti ve Karakeçili aşiretleridir. Bu iki aşiretin süreç içindeki değişimini inceleyelim.

Pehlivanlı aşireti günümüzde de Kırıkkale'nin birçok köyünde mevcudiyetini devam ettirmektedir. Aşiretin bölgeye gelişinden günümüze gelişen süreci incelediğimizde yaşanan değişim ya da değişmeyip günümüzde de devam eden özelliklerini tespit etme imkânımız olacaktır.

Orta Anadolu'da yerleşen en önemli Türkmen oymaklarından biri Pehlivanlı Oymağı'dır. Pehlivanlı Oymağı geç yerleşen oymaklar arasındadır. Kendisine özgü gelenek ve göreneklerle, kültür unsurlarını yakın zamanlara kadar bünyesinde taşımıştır. Bu yönüyle Kırıkkale ve çevresinde yerleşen Türkmen aşiretlerinin zaman içindeki değişimini Pehlivanlı aşireti üzerinden inceleyebilme olanağını bize sunmuştur. Pehlivanlı Oymağı Oğuz'un Bayat Boyu'na bağlı oymaklardandır. Keskin, BalıŞeyh ve Sulakyurt çevresine yerleşmeden önce Orta Anadolu, Uzun Yayla ve Rakka çizgisinde kışlak ve yaylakları arasında gidip geldikleri, aynı zamanda Anadolu'daki Kervan yolları üzerinde kervanların gönderilmesi ve taşıma işlerinden sorumlu oldukları görülmektedir. Orta ve Kuzey Anadolu'ya ulaşan kervan yollarında da etkin görevler aldıkları düşünülebilir.²⁸⁸

Bey obası Pehlivanlı aşireti için önemli bir merkez konumundadır. Pehlivanlı Oymağı'nın oymak beylerinin oturdukları, diğer obalarla bağlantılarını sağlayan bir kışlak konumundadır. Yaylaya çıkacak obaların çıkmadan önce toplandıkları, hangi yaylaya hangi obanın yerleşeceğinin belirlendiği muhtemelen mayıs ayı sonlarında yapılan geleneksel oymak meclisinin kurulduğu bir merkezdir. Aynı zamanda ordunun asker toplaması sırasında askere gidecek oba mensuplarının da ilk toplanma yerleri Bey Obası'dır. Devletle ilişkilerin vergi, vakıf işleri, kervan, posta ve maden işlerinin yürütüldüğü obalarla

²⁸⁸ Alemdar Yalçın, Hacı YILMAZ, "Pehlivanlı Oymağı'na Ait Yeni Belgeler", Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi sayı 22, Ankara 2002, sayfa 1-7

haberleşme ve ilişkilerin düzenlendiği bir merkezdir. Bu bilgilerden hareketle Kırıkkale’de yerleşen aşiretlerin bu şekilde aşiret işlerinin yürütüldüğü belirli obalarının olduğu sonucuna ulaşabiliriz.²⁸⁹

Bir zamanlar bir nahiye olan ve geniş bir yerleşim alanına sahip olan Bey Obası’nın Cumhuriyet döneminde yapılan Ankara-Çorum- Samsun kara yolundan uzak olması, Kırıkkale’nin hızla bir sanayi kenti olarak gelişmesi ile birlikte adeta terkedilmiş küçük bir köy haline dönüştüğü görülmüştür. Ancak günümüzde de Pehlivanlı aşiretine ait tarihi konaklar Bey Obası’nda bulunmaktadır. Ancak bu konaklar tahribata uğratılmış ve gerekli önem verilmemiştir. Bey Obası Köyünün civarında ve yaylalarında bulunan kutsal ziyaret yerleri, bu yerlerin hikâyeleri de Pehlivanlı Oymağı’nın, dolayısıyla Bayat Boyu’nun bir bölümünün Anadolu’daki macerasını açıklaması bakımından önemlidir.²⁹⁰

Göçer ve Yarı Göçer gruplar arasında özellikle dini yapının zamanla değişime uğradığı görülmektedir. Osmanlı’nın özellikle son dönemlerinde Bektaşî ve Kızılbaşlık adıyla anılan Sünniliğin dışında kalan bir din anlayışının oluşması dikkat çekicidir.²⁹¹ Bu anlayışın oluşmasında Türklerin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşam deneyimlerinin derin izleri vardır²⁹² Ethem Ruhi Fığlalı’nın da işaret ettiği gibi “Türklerin İslamı tanımlarıyla başlayıp, yaşamış oldukları siyasal, sosyal ve ekonomik dinamiklerle şekillenmiş bir İslamî anlayış ve yorumlayışından oluşan inanç ve kültür farklılaşması” söz konusudur. İslamın kabulünü takip eden süreçte siyasal, sosyal ve ekonomik etkilerle Ali taraftarlığı anlayışı, özellikle Şah İsmail dönemi Safevi-Osmanlı siyasal çekişmelerinde önemli rol oynamıştır. Bu dönemde özellikle bu farklılaşmaya açık Türkmen grup ile bunun karşısında bulunan daha çok tasavvuf ehli sünni değerlere eğilimli, yerleşik ya da yarı yerleşik olan bir yapılanma görülmektedir. Bu farklılaşma Anadolu’da uyum sorunlarının da beraberinde getirir. Türk boyları arasında hemen hemen her açıdan değişim söz konusudur. Bu değişim kültürel zenginliğede neden olduğu gibi isyanlarada neden olacaktır.²⁹³

²⁸⁹ A.g.e., sayfa 1-7

²⁹⁰ A.g.e., sayfa 1-7

²⁹¹ Irene Melikoff, “Alevi-Bektaşîğin Tarihi Kökenleri Bektaşî-Kızılbaş (Alevi) Bölünmesi ve Neticeleri”, Türkiye’de Aleviler Bektaşîler Nusayriiler Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1999, sayfa 17-18

²⁹² Ahmet Yaşar Ocak, ‘Aleviliğin Tarihsel, Sosyal Tabanı ile Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair’, Türkiye’de Aleviler Bektaşîler Nusayriiler Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1999, sayfa 385-397

²⁹³ Melikoff, A.g.e., sayfa 218-222

Daha önce belirttiğimiz gibi özellikle Anadolu’da Kızılırmak’ın doğu ve güneyine doğru gelen guruplara “Türkmen” denilmektedir. Türkmen ifadesi ilk dönemlerde “Müslüman olan Türk” manasında kullanılmıştır. Ancak aynı kelimenin zamanla dinsel içerikli sosya-kültürel bir kavramı karşılamaya başladığını görüyoruz. Hatta bu durum Osmanlı-Safevi mücadelesinde kullanılan bir unsur haline gelmiş, zamanla yerleşik halk ile Türkmen grupla arasında çatışmalar başlamıştır.²⁹⁴

Göçer Türk Boyları arasında yer bulan “Alevilik” diye adlandırılan bu yapılanmanın oluşumunda eski Türk İnançları ve geleneklerini yaşama imkânının olması, yani sufi hareketin önemli derecede etkisi vardır.²⁹⁵ Yaşanılan bu değişimde sosyal, siyasal, ekonomik birçok etkenin olduğu görülmektedir. Türk boyları arasında meydana gelen ayrışma zamanla dinsel algı ve anlayış farklılığını getirmiş ve farklı dinsel kimliklerin ortaya çıkmasında temel neden olmuştur. Türkler arasında yaygın olarak kullanılan “Kızıl Börg” Selçuklu Devleti döneminde vardır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de kullanımına devam edilmiş ve daha çok Ehl-i Beyt’e bağlılığı sembolize etmiştir. Ancak Osmanlı-Safevi çekişmesinin başlamasıyla adeta sosyal ve siyasal bir ayrımı sembolize etmeye başlamıştır.²⁹⁶ Kızıl Börg kullanan Türkmen grupları “Kızılbaş” olarak nitelendirilmiştir. İncelediğime sahamız Kırıkkale ve çevresinde birçok köyün “Kızılbaş” deyimini aktif olarak kullandığı ve bunların kendini Alevi Kimliğine bağlı olarak nitelendirdiği bilinmektedir. Bu durum yani bölgede Alevi ve Sünni köy ayrışmasının olması değişimin ve farklılaşmanın bir nevi başlangıcıdır.

Kızılbaş Türkmenler ile Safevi Devleti arasındaki ilişki burada üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Çünkü yaşanan olaylar bu dinsel ayrışmayı sosyal ve kültürel bir ayrışmaya dönüştürerek, Kızılbaş Türkmen diye anılan bu grupların Osmanlı idaresine yabancılaşmalarında temel faktör olacaktır. Safevi Devleti’nin kuruluşunda Anadolu Türkmenler’inin oynadığı rol çok önemlidir. Safevi Devleti Türkmenlerle olan siyasal ve dinsel bu ilişkiyi zamanla Osmanlı Devleti üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmaya başlayacaktır. Bu durum büyük sosyal ve siyasal gerilimlerde berberinde getirecek ve doğu, güneydoğu ve özellikle orta Anadolu halklarının Osmanlı Devleti ile bir

²⁹⁴Güvenç Bozkurt, *Türk Kimliği*, Ankara 1994, sayfa 20-25

²⁹⁵Hasan Onat , ‘Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine’, *İslamiyat*, VI/3 (2003), sayfa 110-127

²⁹⁶Mehmet Eröz, “Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz”, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996 Ankara, sayfa 94-100

mücadele içerisine girmesine sebebiyet verecektir.²⁹⁷ Bu durumun yol açtığı sonuçlardan biride isyanlar ve kargaşalardır. Bu isyanlar yaşanırken dinsel ve sosyal farklılaşmada derinleşmeye devam edecektir. Bu dinsel ve sosyal çalkantı içinde Kızılbaş toplulukları yönlendiren dervişlerde çok önemli ve etkin rol oynamıştır. Dervişler bu grupları yönlendirmişlerdir. Çıkan isyanlardan en önemli ve mühim sonuçlar doğuranlar Babai isyanlarıdır. Bu durum bu grupların zamanladış etkiye kapalı bir kültürel ve dinsel yapı oluşturmasına neden olmuştur. Dinsel açıdan farklılaştıkları gibi, şehir hayatından uzak kalmaları sosyal ve ekonomik farklılaşmayıda beraberinde getirir. Dinsel farklılaşmanın temel nedeni ise Türkmen grupların din anlayışında eski Türk gelenek ve inanışlarının devam etmesidir. Yaşanılan gerilim nedeniyle Sünni ve karşısında duran Kızılbaş gruplar arasında zamanla birbirlerini horlayıcı, küçük görücü söylemler gelişmiştir.²⁹⁸ Horgörücü söylemlerden en bilinenleri ise her iki taraf içinde “bastığı yerde ot bitmez, yediği kaptan yemek yenmez” gibi söylemlerdir. Ancak günümüzde değişimin getirileri devam etmektedir. Birbirlerine adeta bir keskin bıçak gibi yüz çeviren gruplar günümüzde tekrar değişimin etkisine girmeye başlamış ve her iki grupta da yumuşamalar gözle görülür hale gelmiştir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ve inceleme sahamız olan Orta Anadolu bölgesinde de bu ayrımlar tamamen ortadan kalmasa da bir yumuşama dönemine girmiştir.²⁹⁹ Ancak bu konuda tam bir netlik ve kesinlikten bahsetmek mümkün değildir. Bu yumuşama havası ancak bölgelerde yapılan saha çalışmalarında diyalogların gözlenmesi ile fark edilebilir.

Özellikle Orta Anadolu'da yaşayan halklar halen kendilerini Türkmen olarak nitelemekte ve Alevi Türkmen geleneklerini devam ettirmektedirler. Bugünkü durumu tanımlarsak Türkmenler alevi dinsel geleneğe sahip yakın dönemlere kadar göçebe yaşamını devam ettirmiş veya bu yaşam tarzıyla iç içe olmuş topluluklardır.

Türkmen grupların birçoğunun bugün Alevi olarak kendisini nitelendirdiğini görüyoruz. Alevi-Türkmenlerin yaşam tarzlarına biraz daha dikkatli baktığımızda karşımıza “Abdal” diye nitelendirilen günümüzde ise daha çok Alevi topluluklarda genelde din başkanı olarak kabul edilen “Dede” olarak isimlendirilen şahıslar dikkatimizi çeker.

²⁹⁷Faruk Sümer, *Safevi Devletinin kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, sayfa 200-206

²⁹⁸Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çeviren Yıldız Moran, İstanbul1979, sayfa 243-246

²⁹⁹Yusuf Ziya Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ötüken Neşriyat, Ankara 1998,sayfa 400-430

“Abdal” kelimesinin geçmişten bugüne ne anlamda kullanıldığına bakmakta fayda vardır. “Abdal” kelimesinin tam bir karşılığını vermek pek mümkün değildir. Ancak kelimenin bizi ilgilendiren anlamı “kalender yaşayışlı derviş” veya “göçebe, gezgin”dir.³⁰⁰ Abdallarının Türkmen boylarla Anadolu’ya geldikleri ve kendilerinin de Türkmen oldukları bilinmektedir. Abdalların izlerine Türk göçlerinin yaşandığı bölgelerde rastlanmaktadır. Ancak Alevi-Bektaşî grupların olduğu bölgelerde izlerine daha çok rastlanmaktadır.³⁰¹ 18. yüzyıldan itibaren Anadolu’da özellikle göçer Türkler arasında Bektaşilik yaygınlaşmıştır. Bu dönemden sonra Anadolu’da Bektaşî Abdalı olarak bilinen bir topluluk ortaya çıkmıştır. Bu Abdal topluluklar, Bektaşilikten başka Hurufî ve Kızılbaş anlatımını da kullanmaktadırlar.³⁰²

Türkmen Abdallar’ın Alevî bir gelenek içinde olduğunu biliyoruz. Ancak bu Abdal denilen grubun Alevî-Sünnî grupların çatışmasında nasıl bir rol üstlendikleri bilinmemektedir. Türk kültürü içinde önemli bir yere sahip olan Kam-Şaman törenlerinde kullanılan enstürümanların birçoğunun bugün hala Abdallar tarafından biliniyor olmasına rağmen, Abdalların kutsal niteliklerine inanılan Şaman/Kam soyundan geldiğini gösterebilecek herhangi bir kayıt yoktur. Bununla birlikte, bizim için dikkat çekici nokta Şaman/Kam İnanç kültürünün Dede geleneğine dönüştüğü ve Abdallar arasında Dede’ye bağlılık bilinmektedir.³⁰³ Kırıkkale ve köylerinde Dede’ye bağlılık günümüzde hala devam etmektedir. Geçmişten günümüze değişen gelenekler olsa da Dede’lerin Alevî-Türkmen gruplar üzerinde hem dini hem sosyal açıdan etkisi hala devam etmektedir.

Kırıkkale ve çevresinde yaşayan Karakeçili aşiretinin, sosyal ve kültürel yapısından örnekler vererek, tezimizin inceleme sahasında yaşanan değişimi değerlendirmeye çalışalım. Aşiret mensuplarının %80’inin aşiret örgütlenmesini önemsediklerini ve bu kimliği halen kullandıklarını görmekteyiz. Karakeçili aşireti aile reislerinin hemen hemen tamamının aile kurumuna önem verdiklerini söylemek mümkündür. Bunun en önemli sebebini toplumsal gereklilik olarak, bir diğer nedeni ise dini gereklilik olarak açıklamaktadırlar.

³⁰⁰ Ahmet Günşen, “Anadolu’nun Türkleşmesi Sürecinde Türk, Soy, Boy, Oymak ve Cemaatleri ile Kırşehir”, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları 7, İstanbul 1997, sayfa 20-30

³⁰¹ Ülkü Taşır, M. Şakir, *Anadolu Etnografyasına Ait Araştırmalar: Abdallar- Coğrafi dağılımları, etnik menşeleri, içtimai hayatları*, www.aleviler.com/abdalsakir, sayfa 1

³⁰² M. Fuat Köprülü, ‘abdalsakir’ maddesi, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, sayfa 31-32

³⁰³ A.g.e., sayfa 42

Bugün devam eden bir başka gelenek ise miras paylaşımı konusudur. Aşiretin yaklaşık %75'i miras paylaşımında her çocuğun eşit pay alması geleneğini sürdürmek taraftarıdır. Eğitime ise çok fazla önem verilmekte ancak günümüzde ekonomik durumlarının bu kuruma ilgi göstermelerini engellediğini dile getirmektedirler. Aşiret mensuplarının yaklaşık %60'ının yenilik ve değişime çok sıcak bakmadığı ve değişime karşı açık olmayan davranışlar sergiledikleri belirtilmektedir. Aşiret mensuplarının meydana gelen değişimin veya gelecekte yaşanabilecek sosyal değişimlerin kendi toplumsal yapılarını etkilemeyeceğini düşündüklerinden, gelecekte çok fazla beklentilerinin olmaması belirtilen durumlardan biridir.³⁰⁴

Yörüklerin doğum, evlenme ve ölüm gibi inanışları ile ilgili verilen bilgilere bakıldığında adetlerine bağlı kaldıkları ve günümüze kadar getirdikleri görülmektedir. Ancak korunan adetler yanında mutlaka korunamayan ve değişime uğramış adetlerde bulunmaktadır. Bu duruma verilecek en güzel örneklerden biri gençlerin eş seçiminde daha bağımsız olması bir diğeri ise başlık parasının kalkması ve folklorik bazı unsurlarda da kayıplar olmasıdır.

Sanayileşme hareketinin evrensel bir özelliği mevcut geleneksel kültürü değiştirmesidir. Böyle bir evrensel gerçeğe rağmen Kırıkkale'de sanayileşme hareketinin bu derece bir etki yapmadığı görülür. Kırıkkale'de geleneksel kültür ve halk kültürü çok fazla değişmemiştir. Bunun nedeni sanayileşmenin tam anlamıyla Kırıkkale ve çevresini etkilememesi yani tam anlamıyla bir sanayileşmenin gerçekleşmemesidir. Sanayileşmede ise yalnızca devlet yatırımı görülmekte, özel sektörün sanayileşmeye katkısı çok azdır.³⁰⁵

Kentleşme ise yalnızca merkezde görülmektedir. Köylerde ise kent ile köy kültürü arasında bir geçiş kültürü görülmektedir.

³⁰⁴Erdal Aksoy, "Yörük ve Türkmenlerin Sosyo- Kültürel Yapısı, Kırıkkale Karakeçili Aşireti Örneği", (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2001, sayfa 233-238

³⁰⁵Mahmut Tezcan, "Sanayileşme Sürecinde Halk Kültürü ve Kırıkkale Örneği ", <http://dergiler.ankara.edu.tr>, sayfa 1-3

Kırıkkale ve çevresinde birçok geleneğin devam ettiğini gördüğümüz gibi, değişen dünya ve teknoloji ile birçok geleneğin de yalnızca hatıralarda kaldığını görmekteyiz. Bugün hala devam eden geleneklerin bazıları dünür gitme, Kına yakma, çehiz açma, duvak açma gibi geleneklerdir. Devam etmeyen geleneklerin en belirgin özelliği ise imece usulü yapılan gelenekler olmasıdır. Bunlara en güzel örneklerden birisi Ashab yuma, Diş hediği, Bağa göçme ve eski bir Türk geleneği olarak son zamanlara kadar devam ettirilen Cirit atmadır. Bağa göçme âdeti ise yine Türklerin göçebe yaşam tarzını yansıtan önemli bir gelenektir.³⁰⁶

Geleneklerin yanında yaşatılan çok önemli kültürel değerlerden biri de bugün hala devam eden Hasan Dede'yi anma etkinlikleridir. Hasan Dede Ahiyan-ı Rum'dan gelen ve ordu hücumu kalktığında Gülbank çekerek askeri coşturan bir kahramandır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde muharebelerdeki kahramanlıklarından dolayı Bugünkü Hasan Dede Köyü kendisine tımar olarak verilmiştir. Zamanla Bektaşiler arasında nefesleri ve şiirleri ile ün kazanmış ve bir halk şairi olmuştur. Bölge halkının manevi dünyasında 15.yüzyıldan günümüze kadar yer edinmiştir. Bugünde aynı hürmet ve sevgi devam etmekte, başka illerden ziyaretçiler türbe ve camiyi ziyaret etmektedir. Geçmişten günümüze aktarılmış çok önemli bir kültürel değer olma özelliğini halen muhafaza etmektedir.³⁰⁷ Aynı özelliklere sahip ve günümüze ulaşan bir başka kültürel değer ise Koçu Baba'dır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde "Koçu Baba ziyaretgâhı" olarak türbeden bahsetmektedir.

Devam eden geleneklerden bazıları:

Düğün ve Yemek Gelenekleri:

- Dünür gitme
- Kına Yakma, Kına gecesi düzenleme
- Çeyiz seçme, çeyiz açma
- Düğünde deve yapma oyunu
- Damat tarafından geline yüklü ev hediyesi verme
- Bayrak Duası (Cuma günleri evliliğin hayırlı olması için yapılır)
- Düğünlerde ve bayramlarda Halay çekmek
- Kırşehir'in kaşık oyunu (Fidayda vs)
- Diş Hediği

³⁰⁶Erdoğan Aslıyüce, "Her Yönüyle Kırıkkale", Kırıkkale Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği, sayfa 126-135

³⁰⁷B.Enver Şapolya, "Ankara Araştırmaları", Türk Yurdu Dergisi, Sayı 237, Ankara 1954, sayfa 272-274

- Hıdırellez Geleneği (Toplu halde yeme içme)
- En geleneksel yemek Bulgur Pilavı ayrıca etli çörek yapımında yaygındır
- Kandil çöreği, Aşure, Yufka ve Gözleme yapımı oldukça yaygındır.
- Germeç, Ballı yumurta, Kuyu Kebabı, Tan Pilavı, Ekmek Aşı, Haside yemeklerinin yapımı da oldukça yaygındır.

Devam eden geleneklerin yanında başlık parası verme, Cirit oyunu, Sinsin oyunu, Güreş, bağa göçme gibi devam etmeyen geleneklerde vardır.

Kırıkkale’de az değişime uğramış bir başka unsur giyim kültürüdür. Kadın giyimi erkek giyimine göre daha modern bir havaya bürünmüşse de özellikle köylerde geleneksel kadın giyimi devam etmektedir. Kırıkkale ve çevresinde geleneksel kadın giyiminde ilk dikkati çeken süs kullanılmasıdır. Özellikle başı süsleyen öğeler dikkat çeker. Başa renkli poşu, oyalı yazma, sırmalı dolamalar, önü altın sırmalı kofiler, çene ve boyun bağları, baştan iki yana sallantılı kırmızı, yeşil, mavi, ziliflik gibi aksesuarlar süs amaçlı kullanılmıştır. Sırtlarına yelek altına bürümcük içlik üstüne şetari yelek giyilir. Bele ibrişim ya da şal kuşak takılır. Bunlar giyimi tamamlayan aksesuarlardır. Varlıklı olanlar bellerine gümüş şavatlı kabartma tokalı kemer takarlar. Genellikle ipek alaca önlük veya üçetek şalvar giyilir. Ayaklarda tiftikten ya da yünden örülmüş çoraplar, tongurdaklı kundura denilen ayakkabılar veya altı yumuşak pabuçlar vardır.³⁰⁸

Erkek giysilerinde ise başa fes ya da börk giyilir. Üstüne hafif yazma ve renkli poşu takılır. Daha eskilerde ise fes üstüne abani sarık takılırmış. Yakası kapalı bürümcük gömlek, üstüne önü çift sıra düğmeli genellikle çuha yelek, ya da sırma kaytanlı, salma yenli (yani yapmacık kollu) fermana giyilirdi. Belde tarablus ya da acem şalı, üstüne meşin silahlık takılır. Pantolon olarak hafif büzmeli çuha şalvar giyilir. Burada zıpka(zıvga) denilen pantolana benzer, aynı biçimde büzmeli şalvar giyilmektedir. Çorap beyaz ya da iki renkli yün veya tiftiktendir. Çopala Yemeni erkek giyiminde de vardır. Takı olarak gümüş gırgırlı köstek ve silahlık arasında yaribeline kadar kınından çekilmiş yatağan ya da saldırma vardır.

³⁰⁸Tezcan, A.g.e., sayfa 1-8

Erkek giyimi günümüzde tamamen modern giyim tarzına kavuşmuştur. Kadın giyiminde ise şalvar (koca don) giyimi halen yaygındır. Ayrıca çar, yemeni, önlük de bugün halen kullanılmaktadır. Derme denen erkek yeleği de kısmen görülür.³⁰⁹

Müzik kültürüne bakıldığında en çok dinlenen müzik halk müziğidir. Ana çalgılar davul, zurna, kaval, bağlamadır. En çok söylenen türküler Hüdayda, Misket, Açıl Ey Ömrümün Varı, Yandım Şeker Oğlan, Menevşe Koymuşlar Gül'ün Adını, Gel Yanıma Gel'dir. Halay türleri ise ağır halay, ikileme, üçleme'dir.³¹⁰

³⁰⁹ A.g.e., sayfa 5-8

³¹⁰ Mehmet Pehlivanlı, *Kırıkkale Çevre İncelemesi*, Cemiloğlu Yayınları, Ankara 1986, sayfa 5-20

KAYNAKÇA

438 numaralı muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937-1530) II (Bolu, Kastamonu, Kengri, Koca-ili livaları)Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın no:20,Defteri Hakani Dizisi:1,Ankara 1994,sayfa 127

438 numaralı muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937-1530)II(Bolu, Kastamonu, Kengri, Koca-ili livaları)Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın no:20,Defteri Hakani Dizisi:1,Ankara 1994,sayfa 127

998 numaralı Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bozok livası sayfa 87AÇIKGÖZ, Fatma, 438 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) 1-2 ye göre Ankara, Çankırı ve Sultanönü Sancakları'nda yer adları,(KKÜSBE) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2004, sayfa 14

AFYONCU, Erhan, *Ulu Yörük Maddesi*, Anadolu'da ve Rumeli de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı HAGEM/Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, YÖRTÜRK Vakfı, Ankara 2000

AKBAŞ, Lütfi, "*Vakfiyelere göre Kalecik ve Kalecik Kesini vakıfları*", (yüksek lisans tezi) Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Tez Yöneticisi Yrd. Doç.Dr. Faruk Aydın, Kırıkkale 2006

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin iktisadi ve içtimai tarihi (cilt1 (1243-1453))*, Cem yayınevi, İstanbul 1995

AKDAĞ, Mustafa, "*Celali İsyânlarının başlaması*", Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt IV. Sayı 1'den ayrı basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1946 Ankara

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celâlî İsyânları"*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975

AKSOY, Erdal, *Yörük ve Türkmenlerin Sosyo- Kültürel Yapısı, Kırıkkale Karakeçili Aşireti Örneği*, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2001

ALTIN, Yakup, *Arşiv Belgelerine Göre Kırıkkale (Oymak-Aşiret-Cemaatler)*, Kırıkkale Valiliği, Ankara 2005

ALTINOK, Baki Yaşa, *Pehlivanlı Türkmen Aşireti Tarihi*, Reklam Adamları yayınları, Ankara 2008

ARSLAN Hüseyin, age, s.234-235

ASLIYÜCE, Erdoğan, “*Her Yönüyle Kırıkkale*”, Kırıkkale’yi Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği (K_KTAV) Yayını, Kırıkkale 1974

ATALAY, Beşir, *Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması)*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara 1983

AVCIOĞLU, Doğan, *Türkler’in Tarihi Cilt 3*, Tekin Yayınları, İstanbul 1994

AY, Resul, *Derviş ve Toplum; 13-15. Yüzyıl*, Kitap Yayınevi, 1. Basım, İstanbul Ekim 2008

BABUŞ, Fikret, *Osmanlı’dan günümüze etnik-sosyal politikalar çerçevesinde göç ve iskân siyaseti ve uygulamaları*, Ozan Yayıncılık, 2006 Ankara

BALKAN, Ömer Lütfi, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler*”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası Cilt: 11, İstanbul 1950

BAYKARA, Tuncer, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004

BAYRAM, Mikail, *Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilatı*, Büyük Selçuklu Devleti’nden Türkiye Selçuklu Devleti’ne Mehmet Altay Köymen Armağanı, Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 5, I.Baskı ,Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2011

BİLGE Arif, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması ve Aramızdaki Rumlar Tarihi*, Ülkü Basımevi, Konya 1971

BİRDOĞAN Nejat, *Hasan Dede ve Kasabası*, Dinç Ofset yayınları, Kırıkkale 1992

BOA TD 117

BOA TD 155

BOA TD 315

BULDUK Üçler, *İdari Ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri*, DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 30, 1997 Ankara

BULDUK, Üçler, *XVI. Yüzyılda Çorum Sancağı-I: Çorum Sancağı'nın Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri*" OTAM, sayı 3, Ocak 1992

CAHEN, Claude, *Osmanlı’lardan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 100, 2.Baskı, çeviren, Erol Üyepazarcı, Mart 2002

CAHEN, Claude, *Osmanlılar’dan Önce Anadolu’da Türkler*, Çeviren Yıldız Moran, İstanbul1979

CEBESOY, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, sayfa 263

- Celaleddin Rumi Maddesi*, İslam Ansiklopedisi, c 3
- ÇAVDAR, Tevfik, *Milli Mücadele Başlarken Sayılarla Vaziyet ve Manzara-i Umumiye*, 1. cilt, Yenigün Yayınları, 1971 İstanbul
- ÇAY, Abdülhaluk , “*Ertuğrul Gazi, Karakeçililer ve Söğüt Bayramı*”, III. Osmanlı Sempozyumu, Söğüt 1988, Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Senliği Vakfı Yayınları, No:4, 1989 Ankara
- Defter-i Mufassal-ı Yörükân-ı Ankara Defteri*, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Kuyud-ı Kadime Arşivi
- DENİZ, Bekir, *Osmanlı Dönemi Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*”, Türkler, C.12, Ankara 2002
- DERAL, Erkut, *Karakeçililer*, Ant Yayınları, İstanbul 1998
- ELLİSON, Grace, *Ankara’da Bir İngiliz Kadını*, çev. Osman Olcay, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999
- ERDOĞAN, Emine, *Ankara Yörükleri (1463, 1523/30 ve 1571 Tahrirlerine Göre)*” OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) Sayı: 18
- ERÖZ, Mehmet, “*Yörükler*”, Türk Dünyası Araştırmaları, İstanbul, 1991
- ERÖZ, Mehmet, *Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996 Ankara
- Evhadü’ d-din-i Kirmanî Menakib-Nâmesi*, Tercüme Mikail Bayram, Konya 2008
- Evliya Çelebi (1965) *Seyahatname*, (Sadeleştirenler: Necati Aktaş, Tevfik Temelkuran, Mümin Çevik), 10 Cilt, Üçdal Yayınevi, İstanbul Çelebi 1965
- GELEKÇİ, Cahit, *Kırıkkale’de yaşayan Türkmenlerin etno-sosyal ve ekonomik yapısı (Pehlivanlı aşireti üzerine sosyolojik bir çalışma)*, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999
- GÖKBULUT, Güler Özden, “*Hasan Dede Ve Hasan Dede Türbesi*”, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi Sayı 9, Ankara 1999
- GRACE, Ellison, *Ankara’da Bir İngiliz Kadını*, çeviren Osman Olcay, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999
- GÜNAY, Nejla, *19. yüzyıl sonlarında Kırşehir Sancağı’nın Demografik Yapısı*, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Cilt 7, Sayı 1, Ankara 2006
- GÜNDÜZ, Tufan, *Anadolu’da Türkmen Aşiretleri*, Bilge Yayınları, Ankara 1996

- GÜNŞEN, Ahmet, *Anadolu'nun Türkleşmesi Sürecinde Türk, Soy, Boy, Oymak ve Cemaatleri ile Kırşehir*, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları 7, İstanbul 1997
- GÜVEN, Zuhâl, *Kırıkkale Kenti Açık ve Yeşil Alan Sisteminin Saptanması Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı, Ankara
- GÜVENÇ, Bozkurt, *Türk Kimliği*, Boyut Yayınları, 2008 Ankara
- HAKİMİYET-İ MİLLİYE gazetesini 10 OCAK 1920
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “*Anadolu İskânında Urfa ve Çevresi*”, Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Şanlıurfa 1999
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *14-17 yy.' da Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *18. yy.da Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1985
- İNALCIK Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, c.1, Eren Yayınları , İstanbul 2000
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı Raiyyet Rüsümü*, Belleten sayı 25
- KANKAL, Ahmet, *Kırıkkale Tarihine dair araştırmalar 1*, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) Sayı 9, AÜDTCF, 1998 Ankara
- KANKAL Ahmet, *Kırıkkale Tarihine dair araştırmalar 1*, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi) Sayı 9, AÜDTCF, 1998
- Kırıkkale Valiliği İl Yıllığı, Kırıkkale 1999
- KKA TD 139
- Klaus Kreiser, Christoph K.Nevman, *Küçük Türkiye Tarihi*, çeviren, Yunus Emre Gürbüz, iletişim yayınları , İstanbul 2008
- KOYUNCU Ömer Faruk, “*Anadolu Aleviliğinin Toplumsal Kökenleri*”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 1999
- KÖPRÜLÜ M. Fuat, ‘*abdal' maddesi*, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi
- KÖPRÜLÜ M. Fuat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçağ Yayınları, İstanbul 1981
- KÖPRÜLÜ Mehmet Fuad, *Baba ve Bektaşilik Maddeleri*, İslam Ansiklopedisi
- KUM Naci, “*Türkmen, Yörük ve Tahtacılar arasında Tetkikler, Görüşler*”, Türk Folklor Araştırmaları, Cilt 1, Sayı 5, 1949:69-71
- KÜTÜKOĞLU Bekir, *Osmanlı-İran Siyâsî Münâsebetleri*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1993

- LİNDNER PAUL, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, Imge Kitabevi, Ankara 2000
- MELİKOFF İrene, 'Alevi-Bektaşiliğin Tarihi Kökenleri Bektaşi-Kızılbaş (Alevi) Bölünmesi ve Neticeleri', Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1999
- METİN Rafet, *XVI. Yüzyılda Orta Anadolu'da Nüfus Ve Yerleşme (Bozok, Kırşehir, Niğde, Nevşehir ve Keskin Örneği)*, (Doktora Tezi), Tez Danışmanı Doç.Dr. Tufan GÜNDÜZ, Ankara 2007
- OCAK Ahmet Yaşar, 'Aleviliğin Tarihsel, Sosyal Tabanı ile Teolojisi Arasındaki İlişki Problemine Dair', Türkiye'de Aleviler Bektaşiler Nusayriler Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 1999
- ONAT Hasan , 'Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine', İslamiyat, VI/3 (2003)
- ORHONLU Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1961-1696)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 998, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basım Evi, 1963 İstanbul
- OZANKAYA Özer, *Cumhuriyet Çınarı*, Ordem Matbaası, Ankara 1999
- ÖZBARAN Salih, *Bir Osmanlı Kimliği*, Kitap Yayınevi, Ankara 2004
- ÖZÇELİK İsmail, "Karakeçililer", Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Şanlıurfa 1999
- ÖZDEMİR Hikmet, *Tekâlif-i Milliye*, Yenigün Yayınları, İstanbul 2001
- ÖZKÖSE Kadir, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. VII/1, Sivas 2003
- ÖZTÜRK Erol, "Silifke ve Mut'taki Sarıkeçili ve Bahşiş Yörükleri Ağzı", (Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi, Konya 2001
- ÖZYÜKSEL Murat, *Feodalite ve Osmanlı toplumu*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı yayınları, 1989 Bursa
- PEHLİVANLI Mehmet, *Kırıkkale Çevre İncelemesi*, Cemiloğlu Yayınları, Ankara 1986
- POLAT M.Said, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004
- REFİK Ahmet, *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)*, Devlet Matbaası, 1930 İstanbul
- SAKALLI Bayram, "Karakeçili Aşireti ve Milli Mücadelede Karakeçililer", Karakeçili III Uluslararası Kültür Şenliği Bildirileri, Karakeçili Kaymakamlığı, Ankara 1998
- SAKALLI Bayram, *Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler ve Teşkilatlanma*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 863 Kültür Eserleri Dizisi: 110, Ankara 1988

- SAKALLI Bayram, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında "Keskin" Gazetesi*(28 Nisan 1924-9 Mart 1925),T.C. Kırıkkale Valiliği, Devran Matbaacılık, Ankara 1999
- SAY Yağmur, "Karakeçili Aşireti Ve Eskişehir'e İskanı ile Kuyucak Karyesi'ndeki Özbekli Cemaati", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3 Spring 2009
- SAYDAM Abdullah, *Reformlar ve Engeller: Tanzimat Döneminde Aşiretlerin Yol Açtıkları Asayiş Problemleri*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999
- SOLMAZ Sefer, *Danışmendlilerin İskân Politikası*, Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı, Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 5, I.Baskı ,Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2011
- SÖYLEMEZ Faruk, *Anadolu'da Sahte Şah İsmail İsyanı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 17, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 2004 Kahramanmaraş
- SÜMER Faruk, "Karakeçililer", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi cilt 24
- SÜMER Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, Türk Dünyası Araştırmaları vakfi yayınları, İstanbul 1999
- SÜMER Faruk, *Safevi Devletinin kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999 Ankara
- ŞAHİN İlhan, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Anadolu'su Ve Göçebelerin İdari Ve Sosyal Yapısı", 9 Aralık 1955'te Japonya'nın Osaka şehrinde "The Japan Center for Areas Studies" tarafından düzenlenen seminere, İngilizce olarak sunulan tebliğin Türkçe tadil edilmiş şeklini gösterir. Tarih Enstitüsü Dergisi F 17
- ŞAHİN İlhan, "Kırşehir", Diyanet İslam Ansiklopedisi C-25
- ŞAHİN İlhan, "Çankırı", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 8, İstanbul 1993
- ŞAPOLYA B.Enver, Ankara Araştırmaları, Türk Yurdu Dergisi, Sayı 237, Ankara 1954
- TAG Necati Fahri, *Milli Mücadele Döneminde Yozgat*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997
- TAN Nail; TURHAN Salih, *Kırıkkale Halk Müziği*, Cem Veb Ofset Ltd. Şti., 2005 Ankara
- TAŞDELEN Musa, *Göçerlerin Şehirleşmesi*, Turan Yayınları, İstanbul 1997
- TAŞIR Ülkü, M. Şakir, *Anadolu Etnografyasına Ait Araştırmalar: Abdallar- Coğrafi dağılışları, etnik menşeleri, içtimai hayatları*, www.aleviler.com/abdal sakir
- TEZCAN Mahmut, "Sanayileşme Sürecinde Halk Kültürü ve Kırıkkale Örneği", <http://dergiler.ankara.edu.tr>

- TOPLU Abdülhadi, *Tarih içinde Anadolu Sakinleri ve İsyandar-Ayaklanmalar*, Ocak Yayınları, 1996 Ankara
- TURAL Sadık, Ahmet Yesevî'den Hasandede'ye Gönül Erieri Bilgi Şöleni Bildirileri, 1997
- TURAN Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, 8.basım, İstanbul Aralık 2003
- TURAN Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993
- TÜRKAY Cevdet, Başbakanlık Arşiv Belgelerine göre Osmanlı Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 1979
- TÜRKDOĞAN Orhan, *Doğu ve Güneydoğu Kabile Aşiret Yapısı*, 1. Baskı, IQ Sanat Yayıncılık, 2005 İstanbul
- TÜRKDOĞAN Orhan, *Güneydoğu Kimliği, Aşiret-Kültür-İnsan*, Alfa Yayınları, 1988 İstanbul
- TÜRKKAHRAMAN Mimar, “*Kentlilik Bilinci, Kalkınma ve Kırıkkale*” 21.Yüzyılın Basında Kırıkkale Sempozyumu editör A.Vural Örsdemir, Mehmet Erdoğan, Duran Bülbül, Çelik İş Sendikası Yayını, Ankara 2003
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti Teskilatına Medhal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984
- WITTEK Paul, “*Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü*”, Tarih Dergisi İÜEF Mart 1962, 13/17-18, 1968 İstanbul
- YALÇIN Alemdar; Hacı YILMAZ, “*Pehlivanlı Oymağı'na Ait Yeni Belgeler*”, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi sayı 22, Ankara 2002
- YALÇIN Nevzat, Türkiye'de Nüfusun Yapısı ve Tarihi Gelişimi, İstanbul, 2001 YILDIRIM, Ali, *Cumhuriyet Dönemi İskân Politikaları, (1923-1952)*, (yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi, Ankara 2004 YİNANÇ M. Halil, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I Anadolu'nun Fethi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1944 YÖRÜKAN Yusuf Ziya, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ötüken Neşriyat, Ankara 1998